Kaynak Kitaplar Dizisi

AHİLİKTEN GÜNÜMÜZE MESLEK EĞİTİMİ

Nurettin GEMİCİ

Çıraklık ve mesleki teknik eğitim konusunda hedeflere ulaşmada ilerlenme sağlanmışsa da istenilen noktadan hala uzak olduğumuz bir gerçektir. Yüzyıllarca meslek eği-timinde model olmuş ahilik anlayışının bugün için uygula-nabilirliği örnekleriyle ortaya konulmalıdır. Mesleki teknik eğitimdeki çeşitlendirme ve zenginleştirme faaliyetlerinde esas ölçü, bunu yapmaya yetecek kaynağın oluşturulması ve ülkenin buna duyacağı ihtiyaçla para-lellik arz etmesi gerektiği gerçeğidir. Bu tür bir eğitim için gerekli olan kay-nakların israfını en aza indirgeyen yeni bir sisteme geçme zorunluluğu ortadadır. Milli eğitim ve kültür şuralarında alınan kararların hayatiyete geçirilmesi konusunda ihmal ve boş vermişlikten farklı bir tutum izlenmelidir.

ISBN: 978-605-129-012-6

www.akiskitap.com

AHİLİKTEN GÜNÜMÜZE MESLEK EĞİTİMİ Nurettin GEMİCİ

Kaynak Kitaplar Dizisi

AHİLİKTEN GÜNÜMÜZE MESLEK EĞİTİMİ

Nurettin GEMİCİ

Nurettin GEMİCİ

AHİLİKTEN GÜNÜMÜZE MESLEK EĞİTİMİ

AHİLİKTEN GÜNÜMÜZE MESLEK EĞİTİMİ

Yazan: Nurettin Gemici

Yayın Yönetmeni: Bilal Özbay

Editör: Zeynep Özkan

Kapak Tasarım: Gökhan Koç

İç Tasarım: Yeliz Yıldız

Baskı-Cilt: Kelebek Matbaacılık

Tel.: (0212) 771 54 54 (Pbx)

AKİS KİTAP
1. Baskı: Nisan 2009 İstanbul

AHİLİKTEN GÜNÜMÜZE
MESLEK EĞİTİMİ

Dr. Nurettin Gemici

ÖNSÖZ

Ülkemizde sanayileşmenin temininde gerekli olan nitelikli ve yeterli sayıda teknik ara insan gücü olarak kabul edilen elemanları yetiştiren müesseselerin başında Endüstri Meslek Liseleri gelmektedir. Adı geçen okullar günümüze gelinceye kadar pek çok değişiklikler geçirseler de varlığını sürdürmektedir.

Eğitim ile ilgili yapılan çalışmalarda her zaman göz önünde bulundurulan ve iyileştirilmesi ve başarılı olması için her türlü teşebbüsün yapıldığı bu okullar Cumhuriyetten sonraki dönemde en çok ele alınan konulardan birisini oluşturmaktadır. Cumhuriyetten sonraki dönemde yapılan bu düzenlemelerden en ilgi çekici olan ve bu günde yürürlükte olan 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu ile gelen değişikliklerdir. Bizim görev yapmış olduğumuz Endüstri Meslek Lisesi'nde kanun sonrası ortaya çıkan durum çabucak dikkatimizi çekerek konuyu ele almamıza neden olmuştur.

Bu çalışmamızda bizim temel gayemiz Endüstri Meslek Liseleri'ndeki başarı ve kalitenin yükselmesi yanında buradaki öğrencilerin Milli Kültür değerlerimize sahip, kökü Ahilikten gelen ve ruhunu İslam düşüncesinden alan bir yapıya sahip olmalarının nasıl sağlanabileceğidir..

Biz bu çalışmamızda Türkiye'deki Mesleki ve Teknik Eğitimi genel olarak ele alıp Endüstri Meslek Liseleri'ni ve işletmelerde uygulamalı olarak eğitim gören öğrencileri incelemeye çalıştık.

Çalışmamızın I. Bölümü'nde Mesleki ve Teknik Eğitim'in ta-

nımı ve konu ile ilgili kavramların incelenmesi, Meslekî Teknik Eğitimin Cumhuriyet öncesi döneminden başlanarak Cumhuriyet sonrası döneme kadar olan gelişimi ele alınmıştır. Bu kısımda Ahilikle başlayan Mesleki ve Teknik eğitim çalışmalarının meslek edindirme çalışmalarına matuf olduğunu belirtmekte yarar vardır. Tanzimat'la birlikte bu çalışmaların veçhesi değişerek başta Mithat Paşa olmak üzere bazı gayretli kişilerin yardım ve desteğiyle Ahilik sonrası ciddi manada bir takım çalışmalar ortaya konmuştur. Bu konuda I. Meşrutiyetten II. Meşrutiyete kadar olan dönemde yapılan çalışmalara yer verilmiş ve yapılanlar örneklendirilerek anlaşırlık kazandırılmıştır. Tanzimat döneminde 1847 yılında Yeşilköy'de Ziraat talimnamesi adıyla açılan uygulamalı tarım okulundan kız ve erkek mesleki teknik eğitim okullarına kadar varan çalışmaların I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyette devam ettirildiği ve II. Meşrutiyetten sonra bununla ilgili düzenlemelerin devam ettirildiği hususu detaylarına inmeden açıklanmaya çalışılmıştır.

Yine aynı bölümde Cumhuriyetin başlangıcına kadar olan durum ve yapılanlar kısaca ele alınmıştır.

Bu bölümün II. kısmında Cumhuriyetten başlanarak yapılan çalışmaların değerlendirilmesi yapılmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan 1963 yılma kadar olan dönemde yapılanlar bugünkü eğitimin temelini oluşturmaktadır. Zira Cumhuriyetten önceki dönemlerde yapılan meslekî eğitim faaliyetleri mahalli teşkilatlar tarafından yapılmaktaydı. Cumhuriyetten sonra devlet bu başıboşluğun önüne geçmek ve ona bir şekil kazandırmak maksadıyla çalışmalara başlamış ve yurt dışından çeşitli uzmanlar getirilmesi ve yurt dışına öğrenim maksadıyla öğrenciler gönderilerek bir taban oluşturulmasına çalışılmıştır.

1963 yılından sonra Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından hazırlanan raporlarda durum ele alınarak gelişmeler ve yeni değişiklikler karşısında yapılması gereken işlerin neler olabileceği kaydedilmiştir. Bu bölümde 3308 sayılı kanunun kabulüne kadar olan dönemde yapılanlar özetlenmiştir.

Bu arada Cumhuriyetten sonraki dönemde yapılan Milli Eğitim Şuraları bu şuralarda alınan kararlar ve sonuçlan hakkındaki bilgiler ve Milli Kültür Şuraları'nın sonuçlan alınan tavsiyeler bu bölüme ilave edilmiştir.

II. Bölümde Mesleki ve Teknik Eğitimle ile ilgili çıkarılan Mevzuatlar Cumhuriyetten sonraki dönemden başlanarak ele alınmış ve Borçlar Kanunu, Sümerbank Kanunu, Sınaî Müesseselerinde ve Maden ocaklarında Meslek Kursları açılmasına dair kanun, 2089 Sayılı "Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu", 3308 Sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu tek tek ele alınarak incelenmiştir.

Bundan sonra Türkiye'nin insan gücü arz ve talebinden ortaya çıkan açıklar ve bu açıkların giderilmesi için alınacak tedbirler tabloların yardımıyla izah edilmiştir.

Diğer bölümde Endüstri Meslek Liseleri'nin mesleki ve teknik eğitimdeki yeri ve bu isim ile anılmaya başladığı tarihten günümüze değin olan kısımlar ele alınmıştır.Kitabın bu bölümünde Endüstri Meslek Liselerinin eğitim ve Öğretiminde ortaya çıkan aksaklıklar ve çıkış sebepleri üzerinde durularak kendi içinde üç kısımda ele alınarak açıklanmıştır.

Diğer bir bölümde 3308 Sayılı Kanunun üzerinde durularak, kanun öncesi sonrası durum ele alınmıştır. Bu bölümde kanunla ilgili açıklamaların ardından kanunun değerlendirilmesi ve kanunun uygulaması sonucu ortaya çıkan durumun aksaklıklarının giderilmesi için yapılabilecek çalışmalara ve tekliflere yer verilmiştir. Sonuç kısmında bütün bu hususların değerlendirilmesi ve işletmelerdeki bu eğitimin uygulamasındaki zorluk ve güçlükler dile getirilerek neler yapılabileceği tekrar hatırlatılacaktır.

Çalışmamızdaki konuların ağırlıklı olarak ele almış biçimi hakkında bilgi verecek olursak, eserimizin ağırlıklı olarak üzerinde durduğu hususlar; Mesleki Teknik Eğitimindeki Endüstri Meslek Liseleri ve 3308 Sayılı Kanun'un bu okulları ilgilendiren kısımlarıdır.

Bu çalışmanın hazırlanışı sırasında başlangıcından sonuç kısmına kadar olan bütün bölümlerinde merhum **Amiran Kurtkan Bilgiseven** hocam ve kıymetli danışman hocamın ve üzerimde emeği geçen bütün hocalarımın göstermiş olduğu metot ve tavsiyeler dikkate alınarak bu çalışma ortaya konmuştur. Göstermiş olduğu bu yakın ilgi ve teşvikten dolayı **Hocam Prof. Dr. Mustafa E. Erkal**'a teşekkürü bir borç bilir derin saygı ve hürmet ederim.

Ayrıca tezimi okuyup değerlendiren değerli bilim İnsanı Dr. A.Zişan Furat ve Dr. Z. Şeyma Arslan hanımefendilere de çok teşekkür ederim. Metinle ilgili sorunlar hakkında her zaman yardımımıza koşan Övünç Mete'ye de en içten selam ve sevgiler sunmam gerekiyor. Ayrıca İsam kütüphanesi başta olmak üzere İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Süleymaniye Kütüphanesinin değerli çalışanlarına binlerce teşekkür ediyorum.

Üsküdar

Nurettin Gemici

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM III
MESLEKİ-TEKNİK EĞİTİM İLE İLGİLİ ŞURA KARARLARI VE ÇIKARILAN MEVZUATLAR

GİRİŞ

TÜRKİYE'DE MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİMİN GELİŞİMİ VE ENDÜSTRİ MESLEK LİSELERİNİN DURUMU

Ülkemizde Mesleki ve Teknik Eğitim sahasında yapılan çalışmaları Ahi birlikleri ve lonca devirlerine kadar dayandırmak gerekmektedir. Fakat bu çalışmalarda görülen şudur ki; bunların hepsi devirlerindeki ihtiyacı an karşılamak üzere düzenlenmişti. Bu saha ile ilgili temel ilke ve esasların oluşumundaki tesir ve çabaları hiçbir zaman göz ardı edilemez. Bu çalışmada da işaret edileceği üzere sosyal yapının en önemli kısmında yer alan eğitimin tarihi boyunca uğradığı değişmelere değinilecektir. Mesleki ve Teknik Eğitim sahasında ortaya konan uygulamaların günümüze kadar geçirmiş olduğu istihalelere ve bunların hangilerinin günümüze kadar taşındığına işaret edilerek izah edilmiştir. Biz de Ahi birlikleri ve Lonca devirlerinden sonra yeniden başlatılan çalışmaların çoğunluğu devletin bizzat kendisi veya ona bağlı teşekküllerce gerçekleştirilmiştir. Fakat bu çalışmaların merkezi özellik taşımayışı, Cumhuriyet'e kadar olan dönemde çok başlılık, dağınıklık ve başarı eksikliğine yol açmıştır. Bu çalışmanın başarısızlığının bir sebebi de Osmanlı Cihan Devletinin son zamanlarına rast gelişiyle de irtibatlandırılabilir. Yine bu dönemde Osmanlı Cihan Devletinin dünyadaki sanayi ve endüstri ile ilgili gelişmeleri istenilen ölçüde takip edemeyişi, Mesleki ve Teknik Eğitimin temel alt yapısının geç oluşumuna neden olmuştur.

Bu çalışmanın birinci bölümünde Mesleki ve Teknik Eğitimin tanımı ve bununla ilgili temel kavramların açıklığa kavuşturulmasına çalışılmıştır. Mesleki ve Teknik Eğitimin Ahilik ve Lonca devirlerinde yapılanlar kısa olarak değerlendirilmiştir. Hemen arkasından Tanzimat sonrası dönemde Mithat Paşa'nın valilik görevi ile bulunduğu bölgelerdeki çalışmaları, İstanbul'da Yeşilköy'de açılan Ziraat Mektepleri ve 1848'den itibaren ortaya bazı çalışmalar konmuştur. Bunlardan bugünkü Mesleki ve Teknik Eğitime benzer özelliklere sahip olan Sultanahmet Endüstri Lisesi'nin bulunduğu Kılıçhane binasında 1868'de Meslek okulu açılarak bazı branşlarda eğitime başlanmıştır. Yine II. Abdülhamit'in devrinde gerçekleştirdiği eğitim çalışmaları içinde Mesleki ve Teknik Eğitim ile ilgili bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bunların çoğunluğu fukara ve kimsesiz çocuklar başta olmak üzere savaşlarda yakınlarını kaybeden şehit çocuklarının eğitimi olarak düşünülmüş ve daha sonra geliştirilmiştir. Bu çalışmaların istenileni vermemesinin nedenleri arasında teşhis edilmekle beraber ortaya konan çözümlerin hayatiyete geçirilemeyişi de sayılabilir.

Cumhuriyetin ilanına kadar Devletin resmi eğitim politikası içinde yer almayışı ve mahalli teşkilatlarca yönetilmesi başarısını ve gelişmesini sınırlamıştır.

Cumhuriyet sonrası dönemde ise savaşlarda geçirilen acı tecrübeler ve teknik eleman sıkıntısı nedeniyle uğranılan zorluklar çalışmaların devlet eliyle ciddi ve programlı yapılmasını zorunlu kılmıştır. Zaten Cumhuriyet sonrası döneme kadar varlığını devam ettirebilen okul ve öğrenci sayısı çok sınırlı idi. Cumhuriyetten sonra Mesleki ve Teknik Eğitimin gelişimi için Atatürk-'ün meseleye sahip çıkması meselenin çözümü için mesafe kat edilmesini sağlamıştır.

Bu devirde yapılanlara şöyle bir bakılacak olursa şunların ortaya konduğunu görebiliriz. Bunlar sırasıyla, yurt dışından Uzman olarak getirilen Prof.Dr. John Dewey, Dr. Kühne, Ömer Buyyse gibi kişiler başta olmak üzere gelen kimselerdir. Bunun yanında yurt dışına gönderilen öğretmen, öğrenci ve uzmanların

yetiştirilmesine çalışılması, mevcut binaların değiştirilmesi ve yenileştirilmesi gibi çalışmalar ilk akla gelenlerdir. Mevcut Mesleki ve Teknik Eğitimde gösterilen meslek ve branşlara ilave olarak pek çok yeni bölümler açılmıştır. Bütün bunların gayesi, bu sahadaki çalışmaların yetersizliğini ortadan kaldırmak ve istenilen hedefi yakalamaktır.

1923'den sonra yapılan çalışmalar ilk yıllardaki hızını 1940'lara doğru kaybetmiş ve 1963 yılında başlatılan Planlı döneme kadar çeşitli düzenlemeler geçirerek devam etmiş ve plansız bir şekilde süregelmiştir.

1963 yılından sonra hazırlanan DPT raporlarında bu konu ele alınarak bir çekidüzen verilmeye çalışılmıştır. Bütün bu raporlarda ülkenin hangi alanlarda ne kadar işgücüne ihtiyaç duyduğu belirtilmiş olmakla beraber Mesleki ve Teknik Eğitimin pahalı oluşu ve ülkenin içinde bulunduğu durum nedeniyle hedefler tamamen tutturulamamıştır. Yine bu raporlardan önce ve sonra çıkarılan kanun, yönetmelik ve kararların çözüm arayışının bir delili olarak kabul edebiliriz.

Mesleki ve Teknik Eğitim, Eğitimin bir bölümü olma özelliğinden ötürü Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan şuralarda geniş bir şekilde ele alınarak mevcut durumun düzeltilmesi veya iyileştirme maksadına matuf olarak değiştirilmesi teklifleri değerlendirilmiştir. Yine 1980 sonrasında yapılan Milli Kültür Şuralarında Sanayide istihdam edilen gençliğin meseleleri tartışılarak onlara ne gibi kültürel hizmetler götürülebileceği ve milli kültürümüzün temel ilke ve esaslarının benimsetilebilmesi kabul edilmiştir.

Çıkarılan kanun ve yönetmelikler, Sümerbank Kanunu, Maden Ocaklarında ve sınai Müesseseleri Kanunu, 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu gözden geçirilerek bunların ne gibi faydalar sağladığı ve yetersizliklerin neler olabileceği tartışılması gerekir. Bunlar yeteri kadar verimi ve başarıyı sağlayamaması üzerine hazırlanan 3308 sayılı kanun, bazılarınca Alman Meslek Eğitim sisteminin bir adaptesi olarak iddia edilmişse de fakat

çoğunluğun benimsediği görüş, Ahi birliklerinin ve uygulamalarının günümüzde tekrar' yaşatılması olarak kabul edilmiştir.

Bu çalışmada ise bu yeni uygulama Ahi birliklerinin çalışmalarına benzemekle beraber bunlar şekli özellikten öte gitmemektedir. Çünkü bu sistemin tamamlayıcı unsurları bugünkü sistemin tamamlayıcı unsurları ile benzeşmemektedir.

Bu çalışmada daha çok vurgulanmak istenen söz konusu edilen kanunun Endüstri Meslek Lisesi öğrencilerinin işletmelerde Meslek eğitimine tabi tutulmalarından dolayı zihniyet ve ruh dünyalarında geçirmiş olduğu değişikliğin kültürel yapılarını ne şekilde yozlaştırdığı ve bu durum karşısında neler yapılabileceği anlatılmıştır. Bu arada artan insan gücünün ne şekilde değerlendirilebileceği meselesini de göz ardı etmemek lazımdır. Bunlara sağlanabilecek eğitim imkânları ve talep edilen vasıflarda eleman yetiştirilmesi için kanun bazı imkânlar getirmektedir.

Endüstri Meslek Liselerinin eğitim ve öğretim çalışmalarında ortaya çıkan bazı problemler, uygulamaları olumsuz yönde etkilediğinden hareketle, birer başlık halinde işgücü istihdamı, kendi içyapısı, eğitici kadro açısından oluşan darboğazları da göz ardı etmemek gerekir.

Son bölümde 3308 sayılı kanunun Endüstri Meslek Liselerini ilgilendiren "İşletmelerde Meslek Eğitimi" ile ilgili kısmın tatbikatından ortaya çıkan olumlu ve olumsuz gelişmeleri tek tek gözden geçirmekte yarar vardır. Bunu da ele alırken öğrenci-okul-işyeri açısından ortaya çıkan durumun incelenmesi ve bazı tavsiye ve tekliflere değinilmesi gerekmektedir. Bu yeni uygulamanın başarısını artırmak ve ülke kaynaklarının rasyonel kullanımını temin etmek maksadıyla alınabilecek köklü tedbirlerin neler olabileceği bu sahadaki görüş sahiplerinden istifade edilerek bazı ilave ve açıklamalarla değinilmiştir.

Bu çalışmanın en önemli olarak ortaya koymak istediği hususlardan birisi de yönetmelik ve mevzuatların uygulamadan önce belirlenmesi sonucunda birtakım aksaklıkların ortaya çık-

masının kaçınılmaz olduğunun gözden kaçırılmış olmasıdır.

BÖLÜM I

MESLEK EĞİTİMİ

I. MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİMİN TANIMI VE İLGİLİ KAVRAMLAR

Meslekî-Teknik Eğitimi: Bir Meslekî Eğitim; Kimsenin belli bir mesleğe uyumunu ve o mesleğin başarılı bir üye olmasını sağlamayı amaç edinen eğitim. Teknik eğitim ise bir tekniğin usul ve becerilerinin öğretilmesidir. Çoğunlukla birlikte kullanılır. Teknik yönü itibarıyla mühendislik, teknisyen ve vasıflı işçi yetiştirmeyi amaç edinir.[1]

Bu kavramları kısaca açıklayacak olursak Mesleki-Teknik Eğitim, sanayileşmenin ortaya çıkışı ve teknoloji sahasındaki yenilikler meslekî eğitimi teknik eğitimle bütünleştirmiştir. Zira önceleri teknolojik gelişim öncesinde sanat kollarının bu günkü seviyelerinin olmayışı bir vakıadır. Bundan dolayı meslek eğitimi tarihini insanlığın başlangıcına kadar götürebiliriz. İnsanlığın tarihi ile yazılı eserlerde bile bu husus dile getirilmiş ve İnsanlık; Taş Devri, Cilalı Taş devri, Yontma Taş Devri, Tunç Devri gibi bölümlerde incelenmiştir. Buradaki devrelerde de açıkça görüldüğü üzere insan daha ilk devirlerden itibaren tabiattaki mevcut diğer maddelerle ilişkiye girip onlardan faydalanmak için çeşitli çalışmalar başlatmıştır. Endüstri Meslek Lisesi: Kuruluşu çok eskilere dayanan Cumhuriyet sonrası değişik isimler almış olan bu eğitim kurumu çoğunlukla ortaokul sonrası lise düzeyinde meslek eğitimi veren ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı eğitim

[1] Ruşen Alaylıoğlu – A. Ferhan Oğuzkan, Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü, İnkılâp Aka Yayınlan, 1976, s. 203.

kurumlandır.

II. MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİMİMİZİN GEÇİRDİĞİ SAFHALAR

A) Cumhuriyet Öncesi Gelişimi

1. Ahilik ve Fütüvvet Devirleri

Mesleki ve Teknik eğitim sahasında değerli çalışmaları bulunan Prof. Dr. Orhan Tuna 'Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim" isimli kitabında incelerken ilk olarak lonca sistemi ve bunun işleyiş tarzı hakkında mufassal bilgi vermektedir.[2] O'na göre; Ortaçağlarda Küçük sanayinin gelişmiş olduğu bütün memleketlerde bu sanayi mensuplarının birer mesleki teşekkül mahiyetinde olan loncaların kurulduğu malumdur. Loncalar bugünkü modem sanayide olduğu gibi, sırf çalışanları veya çalıştıranları kavramayıp her iki zümreyi de kucaklamaktaydı. Yani işveren durumunda olan ustalarla, işçi durumunda olan kalfalar, nihayet çıraklar bu teşkilata dâhil bulunuyordu.[3]

Loncalar küçük sanatların mesleki, idarî ve iktisadi bütün meseleleriyle meşgul olmakta, ayrıca mesleki-teknik öğretimi de tertiplemekteydiler.

Hatta bunlar birer idari kaza mercii durumunda olup, ihtilaflar halle ve suçluları cezalandırmağa salahiyeti bulunmaktaydı. Ayrıca rekabet meselelerini tanzim ve yardım sandıkları tesisi gibi faaliyetler de bunların yetkileri içindeydi.

Bu bilgiler ışığında loncaların faaliyetlerini özetleyecek olursak kuruluşu Orhan Tuna'nın tespitine göre on birinci yüzyıldan sonra başladığı söylenebilir. Esnafın çeşitli törenleri yapa geldiği dergâh ve zaviyeleri zamanla İranlıların bu fütüvvet teşkilatı ile alakalı olduğu aşikârdır. Daha sonraları esnaf bu müesseseler yerine loncaları açmışlar ve buralarda bir araya gelmişler-

---

[2] Orhan Tuna, Türkiye'de Mesleki Eğitim, Ankara, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, 1973 s. 22

[3] Orhan Tuna, İstanbul Küçük Sanayi ve Bugünkü Meseleleri i. Kitap, İstanbul 1950

dir.[4]

İlk zamanlarda loncaların birinci derecede amiri ve idarecisi Kethüda ve Yiğitbaşı idi. Loncalarda esnafın müntahap güzideleri, o zamanın tabiriyle (İhtiyar iş erleri, söz sahipleri) ustalar, kethüda ve yiğitbaşıların riyasetinde toplanarak vazife görürlerdi. Her esnaf çarşısının ekseriyetle ortalama bir yerinde ve münasip bir mahallinde o esnafın mütevellisine mahsus bir oda bulunuyor ki; buna lonca denilirdi. [5]

Loncaların çalışma şekillerinden en dikkat çekici olanı şüphesiz mesleki ve teknik eğitim sahasındaki usul, prensip ve muvaffakiyetleri dikkate değer bir mahiyet göstermektedir.

Esnaf cemiyetleri nizamının hatırda tutulması lazım gelen diğer mühim hususiyetlerinden biri de, çıraklar için bu rejimde mesleki yetişme bakımından olduğu kadar, dini ve ahlaki terbiyeleri itibariyle de gerekli tedbirlerin alınmış olmasıdır.

Loncalardaki mesleki ve teknik işleyiş ve hususiyetlerin bir kısmı bugün ne yazık ki uygulamadan uzaktır. Zira sanayinin gelişimi neticesinde öğretilen bu meslekî teknik bilgi gereksizdir. Fakat loncalardan faydalanılması gereken en büyük yönü bu gün uygulanan 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi ilgili yönetmelikte bu hedeflenmiştir. Lakin geçmişin yüklenmiş olduğu bu görevi taşıyacak yürekte çırak - kalfa - ustalara ihtiyaç vardır.

Loncaların modern denemelerini Avrupa'nın bazı ülkelerinde denenmiş ve uygulamalarda esas olarak kabul edilmiştir. Örnek verilecek olursa ustalık imtihanını muvaffakiyetle geçirmemiş olan kimselere çırak istihdamını yasak ettikleri gibi, bunların çırak sayısını sınırlandırmışlardır.[6]

Esnaf Loncalarının İşleyişi Tarzı: Lonca nizamında meslekî yetiştirme ve yetişme usulleri kısaca şöyledir; bir esnafa

---

[4] Orhan Tuna, a.g.e., s. 23,24

[5] Osman Nuri Ergin, Türkiye Maarif Tarihi 2. Cilt, İstanbul 1940, s. 638

[6] Orhan Tuna, Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitim, Ankara, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, 1973, s. 25

yamak kaydolunmak için 10 yaşma basmamış olmak, geçiminin babası veya velisi tarafından temin edilmesi şarttır.

İlk yıl fahriyen ve muntazaman yamaklık eden çıraklığa terfi ederdi. Bu terfi hadisesinin hususî merasimleri vardı. Üç sene çıraklıktan sonra birçoğunun kalfalığa terfii icra ve bunda daha esaslı merasim yapılırdı.

Orhan Tuna'nın yine bahsettiği bir husus da bu ananelerin bazı meslek ve işkollarında bugün de devam etmektedir.[7]

Batıda ortaya çıkan sanayi inkılâbı sonucu lonca teşkilatı içinde bulunan sanat ve ticaret nizamnameleri çiğnenmeye başlanarak o zamana kadar süren loncalarda ortaya konulan mesleki eğitim hizmetleri okullar kurularak buralarda verilmeye başlanmıştır.

2. Tanzimat İle Birlikte Meslekî Ve Teknik Eğitimdeki Çalışmalar

Tanzimat döneminde, meslekî ve teknik öğretim alanında plansız da bazı girişimler yapılmıştır.[8] Yine "Türk Eğitim Tarihi" isimli eserinde Prof. Dr. Yahya Akyüz bu dönem ile ilgili çalışmaları şöyle sıralamıştır.

1847 yılında Yeşilköy'de Ziraat Talimnamesi adıyla bizde ilk olarak uygulamalı bir tarım okulu açılmıştır. Okulun 4 yıl kadar ömrü olmuştur.

Ormancılık alanında 1857'de iki Fransız orman mühendisinin yönetiminde bir ormancılık kursu sonrada Orman Mektebi açılmıştır.

1874'de maden mühendisi yetiştirmek için Maâdin Mektebi açılmıştır. Tanzimat döneminde meslekî ve teknik öğretim alanında daha önemli girişimler erkek ve kız teknik öğretimi ve

---

[7] Orhan Tuna, a.g.e., s. 26

[8] Adnan Şişman, Mekteb-i Osmanî, Journal of Ottoman Studies, Osmanlı Araştırmaları, IV, İstanbul, 1989, s.83-160.

eğitimi konusunda yapılmıştır.[9]

a) Tanzimat'ta açılan Erkek Teknik Öğretim Okulları: 1848'de Zeytinburnu'nda açılıp kapanan ilk erkek sanayi mektebinden sonra Mithat Paşa (1822-1884) Rumeli Valiliğinde iken önce Niş (1863) sonrada Tuna Vilayetinin merkezi Rusçuk'ta (1864) ve Sofya'da Islahhane adıyla okullar açtırmıştır.[10] Daha sonra 1868-1870 yıllarında Bosna, İşkodra, Edirne, İzmir, Bursa, Kastamonu, Trabzon, Erzurum, Diyarbakır'da ıslahhanelerde ilköğretim düzeyinde ikişer saat ders gördükten sonra ayrıldıkları dallara göre işyerlerine dağılarak pratik zanaatları öğreniyorlardı. Terzilik, kundura, matbaacılık, tabaklık, dokumacılık.

Ayrıca 1868'de İstanbul Sultanahmet'te eski Kılıçhane binasında bir-sanayi mektebi açılmıştır. Bu okul bugünkü eğitim sistemimize yakın nitelikte eğitim vermeye başlamıştır. Burada bugünde olduğu gibi, örgün eğitime dayalı olarak devam edenler öğrenciler olduğu gibi bunun yanında esnaf çırakları da günün belli saatlerinde buraya devam ederek çeşitli branşlarda eğitim veriliyordu. Programda yer alan sanat kollan şunlardı: Demircilik, dökmecilik, makinecilik, mimarlık, marangozluk, terzilik, kunduracılık, mücellitlik.

Kız Teknik öğretim okulları: 1859da İstanbul'da açılan ve ilk kız Rüştiyesi olan Cevri Kalfa mektebinde "Kadınlara mahsus sanayi" de okutulması kararlaştırılmıştı. 1864'de Mithat Paşa Rusçuk'ta yetim kızlar için ordunun dikim ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir dikim atölyesi niteliğinde Islahhane açmıştır. Daha sonra Yedikule'de açılan Kız Sanayi Mektebi izler.[11]

Tanzimat döneminde Mesleki ve Teknik Eğitim sahasında yapılan çalışmalar bugünkü anlamda plânlı programlı çalışmalardan uzak bir görünüm sergilemekteydi.

Bu dönemdeki meslek eğitiminin çeşitli zayıf tarafları şun-

---

[9] Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi (Genişletilmiş 3. Baskı) A.O.Eğitim Fakültesi Yayınlan, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1989, s. 192

[10] Yahya Akyüz, a.g.e., s. 193 v.d.

[11] Yahya Akyüz, a.g.e., s. 194

lardır:

- Geleneksel olarak gelişen çıraklık eğitimi geriye gitmiştir.
- Meslekî eğitim Osmanlı okul sistemi dışındadır.
- Meslekî eğitimde ortak standartlar ortaya konamamıştır.
- Meslekî eğitimin Finansmanı mahalli kaynaklardan temin edilmiştir.
- Meslekî eğitim kantitatif ve kalitatif yönden ihtiyacı karşılamaktan uzaktır.
- Devletin bu hususla ilgili olarak resmi bir politikası yoktur.[12]

3. Meşrutiyet Döneminden İtibaren Yapılan Anlaşmalar:

1883'de Hendese-i Mülkiye Mektebi adında, sonraları İstanbul Teknik Üniversitesine esas teşkil eden bir okul açılmıştır.

1887'de Fenn-i Resim ve Mimari Mektebi açılmıştır.

1882'de Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar) Mektebi açılmıştır.

1884'de Hamidiye Ticaret Mektebi açılmıştır.

1887'de Göztepe Bağ hastalıkları için Amerikan Fidanlığı Numune bağı ve Aşı Ameliyat Mektebi adında pratik bir okul açılmıştır.

Önce Selanik'te, sonra da illerde, Amelî Ziraat Mektepleri açılmıştır. Yine aynı okula bağlı olarak ipekböcekçiliği ve tiftik keçilerinin bakım ve ıslahı için bir Çoban Mektebi açılmıştır.[13]

Yine Tanzimat döneminde olduğu gibi I. Meşrutiyet döneminde (1876-1908) de eğitim yaygınlaştırılması ve çeşitlendirilmesi ile ilgili olarak önemli çalışmalar yapılmış fakat kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. Bu dönemde dikkati çeken ve çalışmalarıyla tanınan Mehmet Said Paşa'nın bazı teklifleri vardır.

---

[12] İlhan Sezgin, Çıraklık ve Mesleki Eğitimi Kanunu ve Yeni Mesleki ve Teknik Eğitim Sistemi, Ankara MEB Yayınları, 1986, s. 2

[13] Yahya Akyüz, a.g.e., s. 264

Liva merkezlerinde "Mekatib-i Sultaniye" (Lise) kaza merkezlerinde "Rüştiye" Dahiliye merkezlerinde ilkokul ile "Sanayi-i Adiye" (el sanatları) okullarının açılması ve Sanayi-i Adiye okullarının diğer eğitim müesseselerinin yaygınlaştırılması

- Sanayi-i Adiye mekteplerinin öğretim programlarının demircilik, dökümcülük, doğramacılık, dericilik ve "usul-i ayar" öğretecek şekilde düzenlenmesi ve okulları bitirenlerin kendi mesleklerinde çalışması, başka işe alınmaması,

- Genel öğretim ile birlikte meslekî ve teknik öğretim, kurumlarının da Milli Eğitim Sistemi içinde yer almasıdır.[14]

4. Meşrutiyet döneminde Mesleki ve Teknik Eğitimdeki yenilik ve çalışmalar

Bu dönemde açılan başlıca meslekî ve teknik okullar şunlardır:

- Polis Mektebi (1909)
- Maliye Memurları Mektebi (1909)
- Belediye Memurları Mektebi (1911)
- Evkaf Memurları Mektebi (1911)
- Sıhhiye Memurları Mektebi (1912)
- Ameli Ticaret Mektepleri (1913)
- Darul Bedayi (Tiyatro Mektebi) (1914)
- Şimendifer Memurları Mektebi (1915)
- Orman Ameliyat Mektebi (1915)
- Darul-elhan (Konservatuar) (1916)
- Darul Eytamlar (Yetim Yurtları) (1914)

Burada daha çok, savaş, düşman istilası, savaş nedeniyle yetim ve öksüz kalan çocukların korunması amacıyla kurulan bu müesseseler çocukları barındırıyor, onlara okuma yazma öğretip bir sanat kazandımaya çalışıyorlardı.[15]

Bu dönemde mevcut Erkek ve Kız Sanayi Mektepleri de ge-

---

[14] Reşat Özalp - Aydoğan Ataünal, Türk Milli Eğitiminde Düzenleme Teşkilatı, Milli Eğitim Pasımevi, İstanbul, 1977, s. 17
[15] Yahya Akyüz, a.g.e., s. 364

liştirilmeye çalışılmıştır. 1914'de İstanbul Çırak Mektepleri açılmıştır. Bunlar, ilköğrenim çağında olduğu halde okula gidemeyen ve hayatlarını zanaat ve ticaret dünyasında kazanmaya mecbur kalmış çocuklara geceleri ilköğretim vermek için açılmıştır.[16]

Aynı devre içinde milli bir teşekkül olan "Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin bu yolda gayretleri vardır. Cemiyetin 1 Ağustos 1915 tarihli nizamnamesinde çıraklık öğretimi ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Nizamnamenin 4. maddesinde "Fakir ailelerin çocuklarına bakmak ve burada öğlene kadar umumi kültür ve teorik meslek bilgisi verilmesi, öğleden sonraları da marangozluk sepetçilik, örmecilik gibi çalışma kollarında pratik meslekî öğretim vererek kendilerine bir meslek öğretilmesi" açıklanmaktadır.

Çırak mekteplerinin açıldığı senelerde Osmanlı İmparatorluğu'nun harb içinde bulunması bu mekteplerin gereği gibi gelişmesini önlenmiştir.

Cumhuriyetten önceki devirde, mesleki öğretimle alakalı olarak açılan mekteplerden başka, 26 Nisan (1909) tarihli bir kanunla çalışma gücünün değerlendirilmesiyle alâkalı hükümler konulmuştur. Bu kanuna göre, çalışma gücüne malik olup geçinecek geliri olmadığı halde çalışmayan kişiler idari makamların takibine uğramaktadırlar. Böyle kişilerin amme kuruluşlarında çalıştırılmaları veya çalışmak üzere diğer bir memlekete gönderilmeleri zabıta ve savcılıkça emniyet altına alınmaktadır. Gönderildikleri yerlerde çalışmak ve bir sanat ve mesleği öğrenerek yaşamağa ısrarlı karşı koyacaklar üç aydan bir yıla kadar hapisle cezalandırılır. Bu kanun bir yandan işgücünün istihdamı ve öte yandan da mesleki öğretimin zaruretine temas etmesi bakımından ehemmiyet sahip bulunmaktadır.[17] Cumhuriyetten önce birçok meslek okulu kurulmuşsa da mesleki eğitim devletin eğitim politikası arasında yer almamıştır. Meslek eğitimi mahalli teşkilatlar tarafından kurulmuş ve yönlendirilmiştir. Bunun so-

[16] Muallim, 15 Şubat 1334, Sayı: 19, İç kapakta

[17] Orhan Tuna, a.g.e., s. 39

nucu olarak meslekî eğitimin gelişmesi belirli bir düzeyi geçmemiştir. Cumhuriyetin kuruluşu ile beraber devlet, meslek ve teknik eğitimin durumu ile ilgilenmeye başlamıştır. Birinci Dünya ve Bağımsızlık savaşlarında teknik bilgi ve beceriye sahip eleman eksikliğinin meydana çıkardığı meseleler, ekonomik ve sosyal gelişme için fertlerde yeni yeterliliklerin geliştirilmesi zorunluluğu ve umumi olarak maharetli eleman seviyesinde nüfus aktarması sonucu meydana gelen boşluğu doldurmak ihtiyacı, dikkatleri mesleki eğitim üzerine toplamıştır.[18]

Aslında I. Dünya Savaşı sonunda, mevcut sanayi mekteplerinin bir kısmı kapanmış, Cumhuriyet devrinde (1923-1924) Edime, İstanbul, Adana, Ankara, Bursa, Sivas, Kastamonu, Konya ve Bolu sanayi mektepleriyle, daha önceki yıllarda vilayetlerin yardımı nispetinde mevcudiyetlerini muhafaza eden ve kapanmağa yüz tutan bir kaç sanayi mektebi intikal edebilmiştir. Bu 5-10 sanat ve meslek okulundan mezun olan talebe dışında, Cumhuriyetin ilk yıllarında teknik öğretim yönünden ancak ekonomik kalkınma ile ilgili taşanlara paralel olarak hazırlayıcı mahiyette inceleme ve araştırmalara başlanmıştır.[19]

Bu çalışmaların temel gayesi memleketin ekonomik ve endüstriyel hayatın tamamı ile ilgili bir mesleki öğretim işinin başarılabilmesi ve imparatorluktan miras kalan bu müesseselerle yürümesi imkânsızdı. Fakat bu mevcut kurumların ıslah edilmesi, muhtelif ekonomik bölgelerin ihtiyacına göre yeniden mesleki ve teknik okullar açılabilmesi için, hiç olmazsa bütün öğretimin ve idari işlerin bir elde bulundurulmasına hükümetçe lüzum görüldü.

Öğretim düzeyleri ve süreleri farklı olmak üzere 1923-1924 öğretim yılında Meslek okullarının ve bu okullarda bulunan öğrenci ve öğretmen sayılan aşağıya çıkarılmıştır.

---

[18] Hıfzı Doğan, "Mesleki ve Teknik Eğitim" Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 362

[19] bk; Türkiye'de Yüzyıllık Mesleki ve Teknik Öğretim, MEB Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1961, Sayı: 339, Mayıs 1981, s.6

OKUL	ÖĞRENCİ			ÖĞRETMEN
	E	K	T	
44	3427	592	4019	258

Kaynak: Sezgin; Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Ankara 1986, s.3.

B) Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Durum:

İstatistiklerden de anlaşıldığı üzere Cumhuriyetten önce, devletin eğitim politikası içinde mesleki ve teknik eğitim ön planda değildir.

Yine bu arada Meslekî ve Teknik Eğitim sahasında duyulan ihtiyaçtan dolayı Birinci Cihan ve Bağımsızlık savaşları sırasında çekilen zorluğu Özalp'in şu ifadelerinden anlamaktayız.[20]

"Birinci Dünya Savaşı sonunda ve özellikle İstiklâl Savaşı sırasında memlekette meslek ve teknik bilgilere sahip kişilerin yeteri kadar bulunmaması, büyük ölçüde kendini gösterdi. Örneğin: Büyük Taarruzun (26 Ağustos 1922) başlamasından önceki günlerde, Fransızlardan 100 Berliet Kamyonu temin edilmiş ise de işgale uğramamış bölgelerde arandı, tarandı ve nihayet bunlardan ancak yirmisini İşletebilecek şoför bulunabildi. Bu sebepten cephane ve mermilerin büyük bir kısmı kağnı arabası ile taşınması mecburiyeti hasıl oldu."

Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı bir rapor da bağımsızlık savaşı sırasında karşılaşılan malzeme ve imalât güçlükleri ve eleman yetiştirme ihtiyacı şu şekilde dile getirilmektedir.[21]

"Gerek Umumi Harpte gerek İstiklâl Harbi'nde memleketimizin endüstri sahasındaki geriliğinden ve teknik elemanın yokluğundan çekilen sıkıntılar, memleketin endüstrileşmesi fikrine varmalarına gerek bu endüstri için adam yetiştirme işini ele almalarına sebep olmuştur."

[20] Reşat Özalp "Mesleki ve Teknik Eğitim için Diyor ki" Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi, Sayı: 329, Temmuz 1980.

[21] Mesleki ve Teknik Öğretim, 100. Yıl Özel Sayı, 104, Ekim 1961.

Bu arada şu hususu göz ardı etmemek gerekir. Atatürk Meslekî ve Teknik eğitimin kurulması ve yaygınlaştırılması için özel ilgi göstermiş ve gerekli önlemleri almaları için ilgilileri uyarmıştır. O güne kadar çok az sayıda yöneticinin ve eğitimcinin dikkatini çeken meslek okullarının önemini vurgulamak için Atatürk, bu okullara özel ziyaretler yapmıştır. Devlet başkanının gösterdiği bu ilgi çok anlamlıdır.

Atatürk, İzmir Mithat Paşa Endüstri Meslek Lisesi'ni Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti zamanında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1925) üç defa ziyaret ederek ülkenin geleceği açısından bu eğitimin önemini vurgulamıştır. Atatürk, 13 Şubat 1923 yılında Mithat Paşa Endüstri Meslek Lisesi'ni ilk defa gelişlerinde daha çok öğrencinin yetiştirilmesi gerektiğini belirtmiş ve okulun hatıra defterine şunları yazmıştır. "Varmak zorunda olduğumuz seviyeye bugünkü kadar, uzak kalışımızın mühim sebeplerinden biri sanata ve sanatkârlığa gerekli derecede önem verilmemiş olmasıdır.

Atatürk eğitim ile ekonomik hayat arasındaki ilişkinin önemini birçok konuşmasında belirtmiştir.

Atatürk 1 Mart 1922'de, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin birinci dönem üçüncü toplantı yılını açarken eğitimle ilgili olarak görüşmelerini şöyle açıklamaktadır: "Bir taraftan bilgisizliği gidermeye uğraşırken, diğer taraftan da yurt çocuklarını sosyal ve ekonomik alanlarda etkili ve verimli kılabilmek için zorunlu olan temel bilgileri uygulamalı bir şekilde öğrenme metodu Milli Eğitimimizin ana kaidesi olmalıdır."

Atatürk orta öğretimin amaçlarını ve bu kademede uygulanacak metodu belirtirken şu görüşlere yer veriyor: "Ortaöğretimin amacı memleketin muhtaç olduğu çeşitli hizmet ve sanat elemanlarım yetiştirmek ve yüksek öğretime hazırlamaktır."

1923 İzmir İktisat Kongresini açarken de şöyle der: Yeni devletimizin, yeni hükümetimizin temel görüşleri, bütün programlar, ekonomik programından çıkmalıdır. Bundan ötürü çocuklarımızı o şekilde yetiştirmeliyiz ki, onlara o suretle bilgi ve

kültür vermeliyiz ki, ticaret hayatına, tarım ve sanata ve bütün bunların çalışmalarına yararlı olsunlar. Bundan ötürü Milli Eğitim Programımız da, gerek ilköğretimde ve gerekse ortaöğretimde, verilecek bütün bunların çalışma alanlarına yararlı olsunlar. Bundan ötürü Milli Eğitim Programımız da, gerek ilköğretimde ve gerekse orta öğretimde, verilecek bütün bilgiler bu noktaları dikkate alarak düzenlenmelidir. Görüldüğü gibi Atatürk eğitimde uygulanacak metodun ve verilecek bilgilerin faydacı, somut, pratik, akılcı ve iş ilkesine dayalı olmasını teklif etmiştir.

Atatürk, meslekî eğitimin ilköğretimden yüksek öğretime kadar kurulması gerektiğini, 1 Kasım 1928'de Büyük Millet Meclisi'nin üçüncü dönem ikinci toplantı yılını açarken şu şekilde dile getirmiştir: "Mesleki öğretimin ilk ve orta kademeden en yüksek dereceye kadar memlekete temini Milli Eğitimin temel politikasıdır.

Atatürk 1 Kasım 1936 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinin beşinci dönem ikinci toplantı yılını açarken mesleki ve teknik eğitimin teşvik edilmesi gerektiğini şöyle belirtiyor: "Sanat ve teknik mekteplerine ilgi artmıştır. Bunu sevinçle söylerken, her türlü teşviki arttırmak gerektiğini de eklemek istiyorum.[22]

Cumhuriyet ilan edildiği ilk yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı'nda mesleki ve teknik eğitimi sahasındaki çalışmalar, diğer sahalardaki çalışmalara paralel olarak hızlı bir şekilde artmıştır. Bu çalışmaların başında 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu gelmektedir.

Eğitime verilecek tarz ve uygulamada esas alınacak bazı ilkeler tespit edilirken yabancı uzmanlardan faydalanılmıştır. Bu gaye ile 1924 yılında Amerikalı Eğitimci John Dewey Türkiye'ye davet edilmiştir. İki ay ülkemizde kalan eğitimci verdiği raporda, mesleki okullarda çeşitli bölgelerin ihtiyaçlarına göre ticaret ve tarım kursları açılmasını ve bu işlerle uğraşmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı Merkez teşkilâtında bir şubenin kurulmasını teklif

---

[22] Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri, Ankara, MEB 1946.

etmiştir. Dewey raporunda ayrıca şu görüşlere yer veriyor:

1 - Her sanat okulu, öğrencisi iş yerleri ile sıkı bir işbirliği sağlayarak diploma almadan önce görmüş olduğu dersler ve meslekler üzerinde becerilerini arttırmak amacıyla işyerinde becerilerini arttırmak amacıyla işyerinde çalışmaya mecbur tutulmalıdır. Ancak bu çalışmalarda başarı gösterenlere diploma verilmelidir.

2 - Gençleri ilgi ve yeteneklerine ve memleket ihtiyacına göre mesleklere hazırlamak için kurulacak sanat, ticaret ve tarım okulları şehir ve bölgelerin ekonomik durumları göz önünde bulundurularak açılmalıdır.

3 - Okul sisteminin her bölümü, yani her çeşit okul arasında bir birlik kurulmalıdır. Öyle ki bir okulu bitiren daha yüksek bir okula ister gitsin ister gitmesin belirli bir amaca göre yetiştirilmelidir. Bu günkü okullarda (zorunluluğu mecburi öğretim kurumları dahil) üniversite ve yüksek okullara hazırlayıcı programlar uygulanmaktadır. [23]Bu sahada yine yapılan bir başka davet Dr. Kühne'ye yapılmıştır. Dr. Kühne'ye göre, meslekî tahsil her şeyden önce ilk tahsile bağlıdır. Hâlbuki Türkiye'de buna tamamen riayet edilmemektedir. İlk olarak bu iş yapılmalıdır. İlk mektebe devam eden talebe için hususi ve nazari bir meslek terbiyesi kayıptır. Böyle bir terbiyenin hiç olmazsa son tahsil senelerin de tatbiki şayanı tavsiyedir.

John Dewey ve Dr. Kühne'den başka ayrıca Belçika'dan Prof. Ömer Buyse, Alman di Yung gibi muhtelif mütehassıslar memleketimize davet edilerek tetkikler yaptırıldı.

Türkiye'de mesleki öğretim sahasında yapılması lazım gelen işlere dair mütalâaları alındı.

Özellikle Belçikalı Ömer Buysse'ye göre, maişetlerini gündüz çalışmak suretiyle kazanan talebe için akşam sanat mektepleri açılması faydalı olur. Mütehassıs, bir "İş Üniversitesi" açılma-

---

[23] Hıfzı Doğan, a.g.m. s. 362

sını teklif etmektedir. Bu üniversitede evvelâ malzeme ve aletleri imâl usullerini bilen teknisyenler yetiştirilecektir. Saniyen mütehassıs teknisyenler, meslek ve sanat mekteplerinin usta ve hocaları yetiştirilecektir. Mektepte bilhassa amelî ve tatbiki mesaiye ehemmiyet vermek lazımdır. İş Üniversitesinin ihtiva edeceği mektepler şunlardır.

a) İhzari kısım (12-14 yaşındaki çocuklar için bir gündüz şubesi akşam veya mevsimlik sanatlar şubesinden teşekkül eder, tahsil müddeti üç senedir)

b) Teknik kısım (Taş işleri, ağaç işleri, maden işleri, elektrik işleri, sıhhi tesisat ve tezyini sanatlar şubelerini havidir.)

Erkek akşam mekteplerinin tedrisatı senede sekiz ay, haftada on ders verilmek suretiyle dört sene müddetle icra edilmelidir. Bu mektebin ayrılacağı kısımlar: 1) Duvarcılık ve Betonculuk Şubesi, 2) Sıhhi Tesisatçılık şubesi, 3) Ağaç İşleri şubesi, 4) Maden İşleri şubesi, 5) Elektrik İşleri şubesi, 6) Kunduracılık şubesi, 7) Terzilik şubesi.

c) Maarif işlerine dair Amerikan heyeti raporuna nazaran, usta işler ve sanat erbabına bile fevkalâde hissedilmekte olan ihtiyaç, sınaî inkişaf ilerledikçe son derece şiddetlenecektir.

Sınaî tedrisat teçhizatı, şimdiki ihtiyaçlara bile kâfi gelmeyecek kadar kifayetsizdir ve fazlalaşan ihtiyaç bu meseleye doğrudan doğruya ve kuvvetle sarılmağa iltizam edecek mahiyettedir.

Bütün memlekette üretimi arttırmak hususun da sanat mektepleri çok mühim bir amil olur. Bunlara daha fazla ehemmiyet verilmesi gerektiği bu çalışmaların hepsinin temel dayanak olmuştur.

Daha bu yıllarda meslek eğitimi gerekecek bütün kurumların sayılarının artırılması ve yurt sathına yaygınlaştırılması üzerinde sık sık durulmuştur. Bu ilk yıllardaki hassasiyeti zaman içinde devam etmesine rağmen ne yazık ki aynı hız, aynı ruh bazı devirlerde ihmale uğradığı için bugünkü güçlük ve darboğazların

altında yatan budur.

Prof. Ömer Buysse'nin tavsiyeleri şu şekilde devam etmektedir. "Sınaî inkişaf programının doğurduğu muayyen meseleleri ve diğer büyük ve ondan daha mühim olarak da küçük mikyasta çalışan işçi emeğinin kalite ve istihsal kabiliyetini arttırma meselesini karşılamak üzere memleketin her yerinde daha fazla sanat mektepleri açılmalıdır. Meselâ hemen hemen ölü bir vaziyette bulunan lüle taşı sanayini diriltmek için, harpten evvel bu sanatın ikbal devrinde olduğu, mahsulün dışarıya gönderileceği yerde memlekette işlenmesi tavsiye olunmuştur. Bu planı muvaffakiyetle mevkii tatbike koyabilmek için Eskişehir'de, bu cevheri işleme usul ve tekniğini öğretecek bir sanat mektebinin tesisi lazımdır. Bu mektepte güzel sanatlar akademisi mezunları muallimlik ederek memleketin iktisadi hayatının takviyesine yardım edebilirler, zira dünya pazarlarında rekabet edebilmesi için mamullerin iyi bir surette işlenmiş olması icap eder.

Bu mekteplere bir yardım olmak üzere Profesör Dewey'in 1925'de tavsiye etmiş olduğu gibi, elektrik santralleri ve diğer amme hizmetleri müesseselerinin sanat mektepleri talebesine teknik kurslar açmasını temini konusunda kanunî hükümler konulması muvafık olur. [24]

Ayrıca bugün bile uygulamaya konulamamış olan ve bütün dünyada yaygın olan işletmelerde, fabrikalarda okul açılması ve bunun için esas olarak Sümerbank başta olmak üzere 250'den fazla işçi kullanan bütün fabrikaları da eğitim yaptırılması teklif edilmiştir. Böylelikle Milli Eğitim Bakanlığının üzerindeki ağır yük böylece kalkmış olacaktı. İleride temas edeceğimiz 3308 sayılı kanun kısmen bunu hedeflemiştir.

Bu arada yine 1927 yılından önce Milli Eğitim Bakanlığında meslekî ve teknik eğitim işlerini yönetecek bağımsız bir birim yoktu. 1927'den sonra meslek okullarının işlerini görmek için Yükseköğretim Genel Müdürlüğü görevlendirilmişti. Bu tarihte Yüksek Öğretim Genel Müdürü olan Milli Eğitim Bakanlığı müs-

---

[24] Orhan Tuna, a.g.e., s. 47

teşarlarından Kemal Zaim Sünel 1926 yılında yurdumuza davet edilen Belçikalı Uzman Ömer Buyse'nin ziyaretlerini şöyle anlatmaktadır. "1925 yılı sonlarında Maarif Vekili Merhum Necati Bey, Maarif müsteşarı merhum Nafi Atıf Kansu, Talim ve Terbiye Heyet Reisi de Mehmet Emin Erişirgil idi. Meslekî Eğitime karşı ve kalifiye uyanan alaka dolayısı ile tedarik edilmiş bulunan yabancı eserler arasında Belçikalı Mühendis Ömer Buysse'nin "Une Üniversite Bu Travil" eseri de görülmüş ve bu zatın bizzat plânlayıp kurmuş bulunduğu "Üniversite du Travil" müessesesi üzerinde bilhassa durulmuştu.[25]

Kemal Zaim Sunel, Ömer Buysse'nin yaptığı temaslardan edindiği görüşleri şu şekilde özetlemektedir. "Ankara'da her kimle görüştümse, hepsini çok az on-sekizinci asrın felsefi anlayışlarından uzaklaşmış gördüm. Hepsi çok şey biliyor. Fakat bu bilgileri uygulamak için değil sadece öğrenmek için ve bilgi edinmek için öğrenmiş bulunuyor. Hâlbuki bu asıra teori ancak uygulamayı aydınlatmak için öğrenilir ve kullanılır.

Ömer Buysse'nin düzenlediği raporu üç temel aşamadan geçişli bir sistemi önermiştir.

1- Halk tabakalarına ve özellikle fakir halka iş ve yükselerek giden bir yaşayış standardı sağlamak üzere, kurslar açmak ve sanatkârlar arasında kooperatifler ve parasal destek sağlayacak kurumlar kurmak.

2- Becerili işçiler yetiştirmek için okullar açmak.

3- Teknisyen, mühendis yetiştirecek okullar açmak.

Buysse raporunda, meslekî ve teknik eğitimin yönetiminde mahallî sanayi ve ticaret odalarının temsilcilerinin de katılmalarını önermiştir. Mevcut ve açılacak okulların bölgelerin ekonomik ve endüstriyel koşullarına uygun olması ve programların bu esaslara göre düzenlenmesini öne sürmüştür. Buysse verdiği raporda, İzmir'de Kimya ve Dokuma Sanayi" okulu, Kütahya'da çinicilik, Adana'da tabaklık, tarım ve Tekstil, Mersin'de deniz

---

[25] Kemal Sunel, "Ömer Buysse" Mesleki ve Teknik Öğretim s. 104, Ekim 1974

inşaatı şubelerinin açılmasını önermiştir. İlk olarak İzmir'de Kimya ve Dokuma Sanayi Okulu da 1927 Eylül ayında açılmıştır.[26]

Bu arada çalışmalara yardımcı olmak üzere İstanbul Üniversitesinin de görüşleri alınmıştır. Üniversite Pedagoji Enstitüsünün 29.8.1927 tarih ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Milli Eğitim Bakanlığına verdiği raporda "Türkiye Meslek Mekteplerinin Islah ve Tesisi hakkında rapor" başlığı ile aşağıdaki görüşlere yer verilmiştir.

1) Meslekî tedrisat deyimi içine, öğretmen ve diğer meslek memuru yetiştiren okullarda girer. Hâlbuki Sanayi, Ziraat ve Ticaret Okulları söz konusu olduğuna göre, adının "İktisadî Tedrisat" olması gerektiğini ve okullara da Meslek Mektepleri yerine "İstihsal Mektepleri" denilmesi icap ettiğini

2) Türkiye'de İstihsal Mektepleri'nden iş yerlerinin ne gibi nitelik ve beceri beklediklerinin tespit edilmesi gerektiğini

3) Sanayi ve küçük sanayinin nitelikleri belirtildikten sonra, okullarda gençlerin hem endüstri ve hem de küçük sanayi işletmelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde yetiştirilmeleri lüzumunu

4) Türkiye'nin meslek okullarını geliştirmek istediğini ve bunun için de Türk ve yabancı ilim adamlarına başvurduğunu memleketle yarım yüzyıldan beri meslek eğitimi üzerinde çabalar yapıldığını, fakat sonuç alınamadığını

5) İstatistik düşünceye sahip olanların meslek okullarını ıslah etmeye yeterli olmadıklarını

6) Tarihi bakımdan sosyal eğitimin fen eğitiminden, klâsik eğitim veren okulların meslek okullarından önce geliştiğini, meslek okullarını geliştirmek için gelişi güzel hareket edilmemesi gerektiğini

7) Meslek okullarını geliştirmek isteyenlerin, gerçek ihti-

---

[26] a.g.m. s. 104

yaçlarını tespit etmede yetersiz kaldıkları

8) Mesleki Eğitim probleminin, kendisine yabancı olan unsurlardan ayrılması gereğini ve kendi tabii seyri içinde ve kendisine has kuvvetlerle çözümlenmesi gerektiğini

9) Şimdiye kadar meslek okulları yönteminin klâsik eğitim veren kurumlar gibi anlaşıldığını, meslek okullarının atölyelerinin okul olarak düşünüldüğünü iddiasında bulunur. Hâlbuki bu kurumlar işçilerin gelişmelerine hizmet edecek gerçek bir iş çevresi olması lazım geldiğini; bu kurumlarda yetişenlerin bilim adamı olması değil, iş alanında yaratıcı olarak yetiştirilmelerini, mesleklerin gerçek işyerinde veya gerçek işyeri ile ilişkileri bulunan kurumlar da öğretebileceğini anlaşıldığı maddesini şöyle açıklamak gerekir.

Bu madde üzerinde biraz durmamız gerekmektedir. Zira bugün Endüstri Meslek Lisesi başta olmak üzere Meslek Eğitimi veren bütün kurumların başlıca amacı yıllar önce bu maddede özetlenmiştir. Madde içinde de açıkça görüldüğü üzere buralarda yetiştirilen öğrencilerin bilim adamı olarak doğal işi üzerinde bilgi sahibi, mesleğinde üstün maharetli olması üzerinde durulmuştur.

10) Klâsik okulda devlet memuru yetiştirildiği, yeni meslek okulunun alıp satan bir atölye içinde bulunması lâzım geldiğini

11) Klâsik okul sisteminin okul içinde atölye zihniyeti yerine yeni meslek okulunda atölye içinde okul fikrinin benimsenmesi gerektiğini

12) Meslek okullarının, ekonomik hayata açık bulunması lâzım gelen kapıların demir sürgülerle kapandığını, basan için işyerleri ile ilişkilerin büyük ölçüde artırılması icap ettiğini

13) Milli Eğitim Bakanlığı içinde, Meslek Okulları ile görevlendirilecek bir "Meslek Tedrisat Dairesi" kurulmasını, ancak bu dairenin ilk, orta ve yüksek öğretim daireleri ile karşılaştırılması gerektiği açıklanmıştır.

14) Teknik Tedrisat Dairesinin bağımsız olmasını, dairenin ihtisası ile ilgili bütün konularda ilmî otoritesi bulunmasını ve teşkilât içinde yalnız bakana karşı sorumlu bulunması gerektiğini açıklanmıştır.

Baltacıoğlu'nun 1927 yılında verdiği rapor, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, okul sanayi ilişkileri, ihtiyaçların belirlenmesi ve ona göre eğitim yapılması, meslek eğitimi amacının, iş hayatında üretici ve yaratıcı elemanlar yetiştirmek olduğu, okul atölyelerinin mümkün olduğu kadar gerçek şartlara uyması gerektiği gibi bu günde geçerli olan temel ilkeleri içerdiği görülmektedir.[27]

[27] Reşat Özalp, a.g.m. s. 329

BÖLÜM II
TÜRKİYE'DE MESLEKİ TEKNİK EĞİTİMİN CUMHURİYETTEN SONRAKİ DURUMU

I. 1923-1963 Yılları Arasındaki Durum

A) Meslek Okullarının Milli Eğitim Sistemine Alınması

Cumhuriyetin kuruluşundan önceki dönemlerde çeşitli meseleleri bünyesinde bulunduran Meslekî ve Teknik okullara 1920'lerden itibaren dikkat edilirse daha ciddi ve çözüme dönük çalışmalar dikkatimizi çekmektedir. Bunun en güzel örneğini Meslek Okullarının Milli Eğitim Sistemine dâhil edilme çalışmalarıdır. Zira o günlerde ülke genelinde dağınık ve disiplinsiz, hercümerç içindeki bu çalışmaları derleyip toplayacak merkezi bir teşkilata ihtiyaç vardı. Atatürk, bu hususla ilgili olarak ortaöğretimin amaçlarının memleketin muhtaç olduğu çeşitli hizmet ve sanat elemanlarını yetiştirmek, yüksek öğretime aday hazırlamak ve bu kurumlarda eğitim yönetiminin pratik ve uygulayıcı olması gerektiğini belirtmişti.

15 Temmuz - 15 Ağustos 1923 tarihleri arasındaki Ankara'-da toplanan birinci Heyet-i İlmiye İlkokuldan sonra hayatî öğretim programlarım tartışarak meslekî eğitime değinmiştir. 26 Aralık 1925 ve 8 Ocak 1926 tarihlerinde Ankara da toplanan Üçüncü Heyet-i İlmiye "Meslek Okulları'nın belirli merkezlerde toplanması ve takviye edilmesi gereğim vurgulamıştı.[28] Aynı

[28] Aydoğan Ataünal, Reşat Özalp, Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşki-

yıllarda (1926) hazırlanan ve on yıllık bir gelişmeyi amaçlayan "Maarif Teşkilatı Hakkında Lahika"da şu görüşlere yer verildiği dikkati çekmektedir.

- Okul ile hayat arasındaki Çin Şeddinin kaldırılması
- Tarımsal çevrelerde çiftlik okullarının kurulması
- Ders konularının çevreden alınması
- Memleketin hakiki bir hayat ve işte okuluna ihtiyaç bulunduğu
- Üretici eğitime önem verilmesi gerektiği
- Okul hayatının çevre şartlarına göre düzenlenmesi
- Sanat okullarına memleketin şiddetle ihtiyaç duyduğu uzman işçileri yetiştirmesi
- Her bölgede o bölgenin ekonomik özelliğine göre sanat okulları açılması
- Genel ve meslekî eğitimin birbirinden ayrılamayacağı

Burada 1920'lerde eğitim sistemine genel ve mesleki eğitimi içine alacak şekilde bir bütünlük içinde ele alındığı, okul ve çevre ilişkilerine önem verildiği ve bölgelerin eğitim ihtiyacı üzerinde dikkati çekmektedir. Burada bahsedilen görüşler büyük bir dikkat ve itina ile hazırlandığı halde bu duruma riayet zaman için de kaybolmuştur. Hatta bölgenin coğrafi, ekonomik yapısına uygun olmayan yerlerde değişik branşlarda okul açılmıştır. Örnek verilecek olursa Afyon bölgesinde Kâğıt Fabrikası ile ilgili meslek lisesi veya ilgili bir bölüm yoktur.

1927 yılma kadar il ve belediyelerin meslek okulu açma yetkileri bulunduğundan okullar arasında bir birlik ve bütünlük yoktu. Öğretim seviyeleri, programları, idare şekli, öğrencilerin nitelikleri ve programın müddeti farklı idi. Örnek verilecek olursa 1926'da mevcut bulunan sanat okulları şunlar idi.

İl	**Okulun Adı**	**Seviye**	**Süresi (Yıl)**
Aksaray	Erkek Sanat Mektebi	İlk	3

latı, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1972

Ankara	Erkek Sanat Mektebi	İlk	4
Aydın	Erkek Sanat Mektebi	Orta	3
Bolu	Erkek Sanat Mektebi	İlk	3
Bursa	Erkek Sanat Mektebi	Orta	4
Diyarbakır	Erkek Sanat Mektebi	İlk	3
Gümüşhane	Erkek Sanat Mektebi	İlk	5
Edirne	Erkek Sanat Mektebi	İlk	3
İstanbul	Erkek Sanat Mektebi	Orta	4
Kastamonu	Erkek Sanat Mektebi	İlk	5
Kütahya	Sanayi ve Ziraiye Yurdu	-	-
Sivas	Sakatlar Evi	İlk	4
Urfa	Erkek Sanat Okulu	-	3

1927 yılında İstanbul'da iki kız meslek okulu bulunuyordu. Çapa ve Üsküdar da bulunan bu iki okulun programlan bir birinden farklı idi. 1927 yılında ülkemizde altı ticaret meslek okulunun bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlar Samsun İstiklâl İlk Ticaret Mektebi, Trabzon Yüksek Ticaret Mektebi, İzmir Lisan ve Ticaret Mektebi, Ankara Amelî Ticaret Mektebi, Adana Ameli Ticaret Mektebi idi.[29]

Öte yandan 1923 - 1928 yılları arasında meslek okullarının sayılarında ve öğrenci durumunda bir azalma olduğu görülmektedir. 1923-1924 yılında mevcut olan 44 okuldan 1928 - 1929'da ancak 20 tanesinin faaliyetlerini sürdürebildiği ve öğrenci sayılarının 4019'dan 2371'e düştüğü görülmektedir.

	1923-1924	1928-1929
Okul	44	20
Erkek Öğrenci	2327	1900
Kız Öğrenci	592	421
TOPLAM	4019	2371
ÖĞRETMEN	258	298

1927 yılında meslek okullarının Milli Eğitim Bakanlığına

[29] Reşat Özalp, "Mesleki ve Teknik Eğitim İçin" diyor ki; Mesleki ve Teknik Eğitim Dergisi, Sayı: 329 Temmuz 1980 s. 11

bağlanması ile ilk sonuçlarım vermiş oldu. Bu suretle meslek eğitimini yönlendirme, geliştirme ve denetleme görevleri Milli Eğitim Bakanlığı'na verildi.

1927 yılında çıkarılan 1052 sayılı kanunla 9 sanat okulu (Ankara, Aydın, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Konya, İstanbul, İzmir, Kastamonu) İktisat ve Ticaret Bakanlığına bağlı olan 5 ticaret okulu (Adana, Ankara, İzmir, Samsun ve Trabzon) ve iki kız sanat okulu (Üsküdar, Selçuk) Milli Eğitim Bakanlığına devredildi.

1927 yılından itibaren meslekî eğitimle ilgili olarak öğretmen yetiştirme, programları hazırlama, fiziki tesisleri temin etme, örgütleme, maddî destek sağlama vb. meselelere çözüm bulmak Milli Eğitim Bakanlığının görevleri araşma girmiştir.

Bu eğitim vetiresinin unsurlarını oluşturan programların düzenlenmesi, öğretmen yetiştirme, örgütleme, maddî destek sağlama ve sanayi içinde yapılan eğitimi düzenleme konulan ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.[30]

1. Programların Düzenlenmesi

1927'de kabul edilen 1052 sayılı kanun, meslek okulu programlarının Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tanzim edilmesini ön görmekteydi. Milli Eğitim Bakanlığı mevcut meslek okullarının programlarım ve programların geliştirilmesine ilişkin illerden fikirlerini bildirmelerini istemiştir. Ayrıca o güne kadar verilmiş olan uzman raporlarından faydalanılmıştır. Ayrıca Bakanlık o tarihlerde faaliyet gösteren meslek okulu müdür, atölye şefi ve öğretmenlerden oluşan bir komisyonu kurarak onların fikir ve görüşlerini almıştır.

Bu çalışmaların sonunda programlarla ilgili şu görüşlere yer verilmiştir.

Mevcut sanat okullarında 3-4 yıllık öğretimin, öğrencileri bir meslek dalında istenilen nitelikte yetiştirmediği; on iki yaşında okullara giren ve gelişme çağında bulunan çocukların ağır işlere, uyum sağlayamadıkları gerekçesi ile okulların ilk iki yılı

[30] Hıfzı Doğan a.g.m. s. 362

hazırlayıcı sınıfları, son üç yılının da teknik olmak üzere öğretim sürelerinin beş yıl olarak tespit edilmesine karar verildi. Ülkemizde tamamen uzmanlaşmış işyeri ve fabrikaların yeteri kadar bulunmaması sebebiyle herhangi bir sanat dalından mezun olan bir gencin her yerde uzmanlığı ile ilgili iş bulmakta zorluklarla karşılaşacağından, el becerilerinin geniş kapsamlı olarak öğretecek bir programın hazırlanması esas alındı. Okullar arasında eğitim birliğinin sağlanması ve daha önce mevcut olan faikları giderici bir geçiş programı hazırlandı. Böylece aynı düzeyde ve aynı bilgilerle diploma verecek okulların ilk mezunlarını verecekleri yıllar belirlendi. Buna göre:

Ankara Sanat Mektebi	1929-1930
Aydın Sanat Mektebi	1931 -1932
Bursa Sanat Mektebi	1929-1930
Diyarbakır Sanat Mektebi	1933-1934
Edime Sanat Mektebi	1930-1931
Kastamonu Sanat Mektebi	1929-1930
Konya Sanat Mektebi	1931 -1932
İstanbul Sanat Mektebi	1931-1932
İzmir Sanat Mektebi Okulu	1930-1931

Yıllarında mezun vermek suretiyle okullar arasında süre ve program bakımından denklik sağlandı.

2. Öğretmen Yetiştirme

Meslek okulları için öğretmen yetiştirme, Milli Eğitim Bakanlığının görevleri araşma girdikten sonra Bakanlığın öğretmen yetiştirmek üzere yurt dışına öğrenci göndermeye başladığı ve yurt dışından uzman öğretmenler getirme yoluna gittiği anlaşılmaktadır.

1927 yılında kabul edilen 1052 numaralı kanuna uygun olarak hazırlanan ve 29 Mayıs 1927de yürürlüğe giren yönetmelik hükümlerine göre, Milli Eğitim Bakanlığı'nın meslek okulları için, öğretmen yetiştirmek üzere Avrupa'ya göndereceği ve meslek okullarınca çağı belirtiliyordu. Talim ve Terbiye Kurulu 27.6.1928 gün ve 37 sayılı kararla gönderilecek öğrencilerde aranan nitelik ve hangi alanlarda öğretmen yetiştirilmek istenil-

diği anlaşılmaktadır.[31]

"Memleketimizin iktisaden muhtaç bulunduğu küçük sanayi tanzim ve ıslah etmek maksadıyla teşkil olunacak meslek mektep ve kurslarına muallim yetiştirmek üzere 12 kız, 22 erkek talebenin aşağıda gösterilen şartlara göre Avrupa'ya seçme imtihanı ile gönderilmeleri kararlaştırıldı." Öğrenim için gönderilecek kollarla her mesleğe girecek öğrencinin sayısı ve hangi okul mezunları arasında seçileceği şu şekilde düzenlenmiştir.

Öğrencilerde aranılan nitelikler:

KIZLAR

Kız Sanat Okulu veya Öğretmen Okulu Mez.	2 Moda (Şapkacılık)
Kız Sanat Okulu veya Öğretmen Okulu Mez.	2 Çamaşır
Kız Sanat Okulu veya Öğretmen Okulu Mez.	2 Broderi (Nakış)
Kız Sanat Okulu veya Öğretmen Okulu Mez.	2 Terzilik
Kız Öğretmen Okulu Mezunlarından	4 Ev Yönetimi
TOPLAM	12

ERKEKLER

Ortaokul Mezunlarından	2 Otel Sanayi
Ortaokul Mezunlarından Kürkçülük (biri debbağ	2 terzilik)
Ortaokul Mezunlarından	1 Saraççılık
Ortaokul Mezunlarından	1 Ekmek ve Pastacılık
Ortaokul Mezunlarından	2 Terzicilik
Sanat Okulu Mezunlarından	2 Fırça ve Süpürgecilik
Sanat Okulu Mezunlarından	1 Kuyumculuk
Tarım Okulu Mezunlarından	2 Süt Sanayi
Tarım Okulu Mezunlarından	2 Konservecilik (biri balıkçılık)
Güzel Sanatlar Okulu Mezun veya Öğrencilerinden	2 Ev Sanayi-i tezyiniye (Nakkaşlık)
Güzel Sanatlar Okulu Mezun veya Öğrencilerinden	2 Seramik
Güzel Sanatlar Okulu Mezun veya Öğrenci-	1 Mücellitlik (Hattat mekte-

[31]) Reşat Özalp, a.g.e., s. 12

lerinden	binden de olabilir.)
TOPLAM	20

Milli Eğitim Bakanlığı 1927 ve 1938 yıllan arasında çeşitli Avrupa ülkelerine öğretmen yetiştirmek üzere, öğrenci göndermeye devam etmiştir. Bu tarihler arsında 133 öğrencinin yurt dışına gönderildiği anlaşılmaktadır.

Gönderilen öğrencilerin alanlara göre dağılımı şöyledir.[32]

Yurtdışına gönderilen öğrencilerin alanlara göre dağılımı

Ticaret	26	Kadın İşleri Resmi	3
Ağaç İşleri	6	Biçki Dikiş	9
Fıçıcılık	1	Moda Çiçek	6
Demircilik	8	Ekmekçilik, Pastacılık	1
Bina Doğrama	6	Çamaşır	4
Dökümcülük	5	Nakış	4
Tesviyecilik	7	Ev yönetimi, yemek pişirme	6
Motorculuk	2	Kaynakçılık	1
Çilingircilik	2	Sütçülük	1
Elektrikçilik	9	Erkek Terziliği	4
Çinicilik	2	Betonculuk, Duvacılık	2
Teknik Resim	2	Yapı	5
Sıhhi Tesisat	1	Makine	6
Çocuk Bakımı	2	**TOPLAM**	**133**

Mesleki okullardaki öğretmen ihtiyacını karşılamak ve hizmet içi eğitim yoluyla okullardaki öğretmenleri yetiştirmek üzere ve meslek eğitiminin yönlendirilmesine katkıda bulunmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinden uzmanlar getirilmiştir, 1927 - 1938 yılları arasında çeşitli ülkelerden 65 uzman yurdumuza getirilmiştir. Dış ülkelerden getirilen uzmanların mesleklere dağılımı şöyledir.

Dışarıdan getirilen uzmanların mesleklere göre dağılımı

Moda	6	Ağaç İşleri	10
Biçki-Dikiş	4	Demircilik	5

[32] Maarif Vekilliği Dergisi (s.21 Şubat 1939 s. 23

Ev Yönetimi-Yemek	3	Tesviyecilik	7
Mesleki Resim	2	Elektrikçilik	2
Yabancı Dil	1	Dökümcülük	2
Sıhhi Tesisat	2	Yapı	10
Erkek Terziliği	1	Mimarlık	2
Güzel Sanatlar	3	Yöneticilik	4
Ticaret	1	**TOPLAM**	**65**

Gerek Avrupa'ya gönderilen ve gerek Türkiye'ye getirilen uzmanlar meslek eğitiminin temel çekirdek kadrosunu oluşturmuşlardır. Fakat bunun çıkar bir yol olmadığı bir süre sonra anlaşılmış ve meslek eğitimini yaptıracak elemanların ülke içerisinde yetiştirilmesi için öğretmen yetiştirecek çeşitli okullar açılması yoluna gidilmiştir.

1934 - 1935 öğretim yılında, kız meslek okullarına öğretmen yetiştirmek üzere Ankara'da Kız Meslek Öğretmen okulu açılmıştır. Endüstri Meslek liselerini öğreten erkek sanat okullarına öğretmen yetiştirmek üzere 1937-1938 yılında Ankara'da Meslek Öğretmen Okulu Faaliyete geçmiştir. Ticaret alanına öğretmen yetiştiren Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu ise 1955 yılında açılmıştır.[33]

Öte yandan 1936 yılma kadar meslek okullarında çalışacak öğretmenlerde aranacak yeterlikleri belirleyen ve öğretmenlerin özlük haklarım koruyan bir kanun yoktu. Öğretmenlerin pek çoğu ücretle ders veriyor çok az kısmı devletten memur statüsünde maaş almaktaydı.

Bu durum öğretmenlerin devamlı olarak bu işle meşgul olmalarını engelliyor ve eğitimin aksamasına neden oluyordu.

Meslek okullarının gelişmesini sağlamak, bu okullarda çalışacak öğretmenlerin yeterliklerini ve özlük haklarını güven altına almak amacı ile 8 Haziran 1936 tarih ve 3007 numaralı "Kültür Bakanlığına bağlı Erkek Okulların Öğretmenleri Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Bu kanun öğretmenlerin ücretten maaşa geçmelerini, düzenli olarak tertip etmelerini ve gelecekle-

[33] Maarif Vekilliği Dergisi, a.g.m. s. 24

rinden endişe etmeksizin görevlerine güvenli bağlanmalarını temin etmiş ve kanunda yazılı yeterliklere sahip olmayanların mesleğe girmelerini önlemiştir.

Kanunun 1. maddesine göre öğretmenlerde aranacak yeterlikler şu şekilde tespit edilmiştir.

A. Orta ticaret okulları ile ticaret liselerinde meslek öğretmenliğine atanmak için, yüksek derecede bir ticaret okulu diploması almış olmak

B. Kız enstitülerinde meslek dersleri öğretmeni olmak için bu meslek derslerinin uzmanların yetiştiren yüksek bir okuldan veya Kız Meslek Öğretmen Okulu ihtisas sınıfından veya yabancı memleketlerde bu derecede veya daha üs tün bir okuldan diploma almış olmak.

C. Kız enstitülerinde atölye öğretmenliklerine atanmak için Kız Meslek Öğretmen Okulu ihtisas sınıfından ve yabancı memleketlerde bu derecede veya daha üstün sayılan bir derecede öğrenim veren bir okuldan diploma almış olmak.

D. Erkek Sanat Okullarında meslek dersleri öğretmeni olmak için, yüksek derecede bir teknik okulundan veya teknik kurulundan veya o derecedeki bir okuldan diploma almış olmak.

3. Mesleki Eğitimin Teşkilâtlı Hale Gelişi

1927 yılında çıkarılan 1052 sayılı "Meslek Mektepleri Hakkında Kanun'la birlikte Milli Eğitim bakanlığına bu okulların personeli olan öğretmen memur ve ustaların tayini, yetiştirilmesi, yeterliliklerini kabul etme yetkisi, atama işlemleri, eğitim programlan malzeme ve ders araçlarını geliştirme, gibi bütün hususları yerine getirme görevi uhdesine geçti.

1933 yılında kabul edilen 2287 numaralı kanunla Milli Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatı yeniden tanzim edilirken, meslek okullarının işlerini yürütmek üzerine Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Böylece Milli Eğitim Bakanlığı içinde genel müdürlük kurulmuş oldu.

Mesleki ve teknik eğitimle ilgili diğer gelişmelere paralel olarak 29 Eylül 1941 yılında 4113 numaralı Maarif Vekâleti Mer-

kez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkındaki 2287 Numaralı Kanuna Ek Kanunla, Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı yeniden tanzim edildi. Bu tanzim sırasında iki müsteşarlık oluşturuldu, genel eğitim müsteşarlığı ve Meslekî Teknik Eğitim Müsteşarlığı. Bu kanuna göre Milli Eğitim hizmetleri iki ana grupta toplandı. Bir kısım hizmetlerin de Meslekî ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı tarafından yürütülmesi kararlaştırıldı.

- Meslekî ve Teknik Öğretim Müsteşarlığına bağlı daireler
- Meslekî ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı
- Mesleki ve Teknik Öğretim Teftiş Heyeti
- Erkek Teknik Öğretim Müdürlüğü
- Ticaret Öğretim Müdürlüğü
- Kız Teknik Öğretim Müdürlüğü
- Meslekî ve Teknik Öğretim Teknik Büro Müdürlüğü
- Meslekî ve Teknik Öğretim Muamelat Müdürlüğü
- Meslekî ve Teknik Eğitim Merkez Teşkilatı

4. Diğer çalışmalar hakkındaki kısa bilgiler

Bilindiği üzere mesleki ve teknik eğitim sahasında gerek yurt dışına öğrenci gönderilmesi gerekse yurt dışından öğrencileri eğitmek üzere uzman getirilmesi bu sahadaki pek çok çalışmanın hızlanmasını ve gelişmesini sağlamıştır, örnek verilecek olursa yabancı uzmanlar inşaat mektebi ile terzilik mektepleri tesis edilmiştir.

Pratik olarak yetişmiş kalfa, usta ve çırakların teknik bilgileri arttırmak için akşam erkek sanat mektepleri açıldığı gibi, muallim yetiştirmek için de Ankara Erkek Sanat Mektebinde Erkek Meslek Muallim Mektebi açılmıştır. Ayrıca esaslı bir meslekî tahsil görmemiş olan usta, kalfa ve çırakların teknik bilgilerini yükseltmek üzere akşam erkek sanat mektepleri açıldı.

Öte yandan 1923-1928 yılları arasında meslek okullarının sayılarında ve öğrenci sayısında belli oranda azalma ve bunun yanında mesleki ve teknik öğretmen sayısında artış görülmektedir.

	1923-1924	1928-1929
Okul	44	20
Erkek öğrenci	3427	1950
Kız Öğrenci	592	421
TOPLAM	4019	2371
ÖĞRETMEN	258	298

Kaynak: Doğan; Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Ankara 1983, S. 372

1923 - 1924 ile 1928 - 1929 öğretim yıllarında okul sayısında gözle görülür bir eksilme söz konusudur. Yine aynı yıllarda öğrenci sayısı büyük bir düşüş göstermiştir.

Meslek okulları ilk zamanlarda özel idareler vakıflar ve benzeri mahalli müesseselerin sağladıkları para ile destekleniyordu. Bazı bölgelerde maddi açıdan sıkıntı hissedilmemekte ise de birçok bölge zor durumda idi. Bunun üzerine Meslek okullarına Devlet bütçesinden yardım yapılmaya karar verildi. 1929 yılında 1491 sayılı kanun ile ve 30 Mayıs 1931 yılında 1816 numaralı kanunlarla kısa dönemli çözümlere başvuruldu. Aynı yıl içinde 1867 sayılı kanun ile "Sanat ve Yatılı Mekteplerinin İdaresi Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre iller dokuz bölgeye ayrılmış ve her bölgeye meslek okulu verilerek okullara maddi destek sağlanmıştır.

Bu kanunların da zaman içinde yetersiz kalması üzerine 1934 yılma kadar değişik kanuni düzenlemeler yapılmıştır. 7 Haziran 1935 yılında 2767 sayılı kanunla okulların özel idarelerle ilişkisi kesildi. Bu tarihten itibaren meslek okulların bütün harcamaları devlet bütçesinden karşılanmaya başlamıştır.

Meslekî teknik okulların harcamalarının devlet bütçesinden karşılanması ile ilgili olarak iki kanun daha hazırlanmıştır. Bunlardan ilki mesleki ve teknik okulların yurt sathına yaygınlaştırılması ve mevcut okulların takım, makine ve malzemelerinin modernizasyonudur. 14 Ağustos 1942 tarihinde 4304 numaralı "Meslekî ve Teknik Okullarının açılması ve mevcutlarının büyütülmesidir."

Bu kanunla birlikte mevcut ve yeniden açılacak meslek okullarının geliştirilmesini, meslekî ve teknik yüksek öğretim

kurumlan ile meslek okulu mezunlarının çalışacakları staj fabrikalarının kurulmasını, istimlâk, inşaat ve makinelerin temininde gereken harcamaların karşılanmasını hedef-lemektedir. Bu kanun Milli Eğitim Bakanlığını 1942 - 1951 yıllan arasında harcamak ve senede 8 milyonu geçmemek üzere 81 milyona varan bir meblağı tasarrufa yetkili kılmıştır.

Yine bir başka kanunla mesleki ve teknik eğitimin gelişmesine katkıda bulunmak üzere özel mali destek sağlayan 23 Mart 1950 yılında kabul edilen 5642 numaralı meslekî ve teknik okullarının açılması ve mevcutlarının büyütülmesi hakkındaki 4304 sayılı kanuna ek kanundur. Bu kanunla 1951 - 1960 yılları arasında harcamak üzere mesleki ve teknik eğitime 75 milyon lira ek destek sağlanmıştır. Bu ödenekle 1951 yılından başlayarak inşası tamamlanmamış okuların ikmali, atölye ve laboratuarların donanımı ve yeni okulların açılması sağlanmıştır.[34]

Sanayi içinde yapılan eğitimi düzenleme çalışmaları şöyle bir bakacak olursak şu hükümlerin yer aldığı görülmektedir.

8 Mayıs 1926 tarih ve 818 sayılı Borçlar Kanunun da çıraklık sözleşmesine ilişkin hükümler bulunmaktadır. Kanunun 330. maddesinde "çırağın eğitimine ilişkin olarak çıraklık sözleşmesinde, usta, çırağa sanata olanca dikkat ve itina ile öğretmeye mecburdur. Usta çırağın mecburi derslere devamını izlemekle ve mesleğine ait okul ve kurslara gitmesi ve çıraklık imtihanlarına katılması için gerekli olan zamanlarda izin vermekle yükümlüdür" denilmektedir.

Sümerbank'ın 3 Haziran 1933 tarih ve 2262 sayılı kuruluş yasasında meslekî eğitimle ilgili bazı hükümlerin yer aldığı görülmektedir. Kanunun 2. maddesinin (d) fıkrasında "memlekete ve kendi fabrikalarına lüzumlu olan usta ve işçileri yetiştirmek üzere okullar açmak ve sanayi mühendis ve uzmanlarını yetiştirmek için yurt içindeki yüksek okullarda öğrenci okutmak veya bu amaçla İktisat Bakanlığınca açılacak okullara yardım etmek ve yabancı ülkelere öğrenci ve stajyer göndermek" sekimde eğitime

[34] Hıfzı Doğan, a.g.m. s. 373

ilişkin görevleri açık olarak yazıldığı görülmektedir.[35]

Yaygın mesleki eğitim çalışmalarını düzenlemek amacı ile 17.6.1938 tarih ve 3457 sayılı "Sanayi Müesseselerinde ve Maden Ocaklarında Meslek Kursları açılmasına dair Kanun" yürürlüğe konulmuştur. Bu kanuna göre 100 işçi çalıştıran her iş yeri mesleki eğitim yapmak zorundadır. 3308 sayılı kanuna gelinceye kadar bu kanun çerçevesinde mesleki eğitim çalışmaları düzenlenmiştir.

a) Mesleki ve Teknik Çalışma Prensiplerinin Tespiti:

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra mesleki ve teknik eğitimle ilgili çeşitli mütehassısların raporları, uygulama neticesi çıkarılan sonuçlar, devletin ekonomik politikası ve buna bağlı olarak kurulan kamu iktisadi teşekkülleri ile özel kesimin ihtiyaçları dikkate alınarak bir senteze gidilmesi ve bir ana plan hazırlanması uygun bulundu.

Bu ana plan üzerinde ele alınması kararlaştırıldıktan 1934 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'nın önerisi ve Başbakanlığın onayı ile Bayındırlık, Tarım, Ekonomi, Milli Savunma Bakanlıkları ve Genelkurmay Başkanlığı temsilcilerinden oluşan bir komisyon kuruldu.

Komisyon 1936 yılında "Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı"nı hazırladı. Bu plânda:

1) Küçük esnaf ve sanatkârların veya fabrikalarda çalışan çıraklarla, gelecekte ihtiyaç olacak ve

2) Bir meslek okuluna devam etmeden usta yanında çıraklıkla işe başlayıp ustalık kademesine yükselenlerin mesleklerinde gelişmeleri için gerekli bilgileri vermek üzere akşam sanat okullarının,

3) İlkel metotları uygulayan bazı mahalli sanatlarda çalışanlara mesleki bilgiler kazandırmak ve bu sanatların gelişmesine yardım etmek amacıyla gezi kursların

4) Mevcut ve ileride kurulacak fabrikaların ihtiyacı olan be-

---

[35] Tuna, a.g.e. s. 69-70

cerikli işçileri ve bayındırlık işlerinin çeşitli alanlarında çalışacak elemanları yetiştirmek için daha çok sayıda orta ve meslek ve sanat okullarının

5) Fabrikalarda ve bayındırlık işlerinde mühendis ile usta arasındaki kademede çalıştırılacak teknisyenleri yetiştirmek üzere tekniker okullarının,

6) Memleketin ihtiyacı olduğu alanlarda inşaat, makine, elektrik, kimya, ve maden mühendisi yetiştirmek üzere Yüksek Teknik Okulunun açılması gerektiğini belirtilmiştir.

Bu plan bu sahadaki çalışan uzmanların ifadesi ile ülkenin endüstriyel gelişmesine paralel olarak nerelerde yeni okulların açılacağı, hangilerinin genişletileceği ve bu okullara ait ana plan ve yıllık bütçelerini ihtiva etmektedir. Ayrıca bu plan mesleki ve teknik eğitime yön veren kıymetli bir belgedir.[36]

Burada ilave edilerek açıklanması gereken husus şudur. Muhakkak ki Mesleki ve Teknik Eğitim sahasında yapılan çalışmalar genel bir bütünlük içinde bu çerçevede yürütülmüştür. Fakat bu plân 1936 yılında ana hatlarıyla düşünülmüş bir plândır. Bundan sonraki çalışmalardaki pek çok detay, ayrıntı ve değişiklikleri kapsamaz. Yapılması gereken bu ana plânı muhafaza etmekle birlikte gerekli detay, ayrıntı ve değişiklikleri yeri ve zamanı geldiğinde uygulama alanına koymaktır.

Hazırlanan bu plânın uygulamada hayat buluşu 1941 yılında hazırlanan 'Teknik Öğretim Hakkında Rapor" da yer almıştır. Bu raporda yapılacak çalışmalar ve açılacak okullar, nitelikleri, nerelerde faaliyet göstereceği, meslek branşları, akşam okulları veya gezici köy kursları mı olacağı belirtilmiştir

Gerçekten bu plânın uygulanışı kısa bir süre içerisinde mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaşmasını hızlandırmıştır.[37] Aşağıdaki tabloda bu gelişmenin 1942 - 1949 yıllan arasındaki verileri gösterilmiştir.

---

[36] Doğan, a.g.m. s. 373

[37] Mesleki ve Teknik Öğretmen 100. Yıl Özel Sayı 104, Ekim 1974 s. 103

Yıl Okul	Öğrenci	Kurs	Öğrenci	
1942-1943	113	28888	42	1386
1949-1950	275	60020	470	9535

Verilen tabloda okul sayısının 113den 275'e yükseldiği ve öğrenci sayısının 28888'den 60020 ye yükseldiği dikkati çekmektedir. Ayrıca açılan kurs sayısı 42'den 470'e yükselmiş ve öğrenci sayısı 1386'dan 9535'e yükselmiştir.

1942 yılında 4303 sayılı kanun çerçevesinde girişilen çeşitli çalışmalar 1950 yılında 5642 sayılı kanunla devam ettirilerek Mesleki ve Teknik öğretim müesseseleri inkişaf göstererek önemli gelişmeler gösterdi. Bu yıllarda yapılan belli başlı çalışmalar şunlardır:

1 - İstanbul Yüksek Mühendis Okulu'nun 1944 yılında 4615 sayılı kanunla Teknik Üniversite haline getirilmesi,

2 - 1934 - 1935 öğretim yılında Kız Teknik, 1937-1938'de Erkek Teknik ve 1955 yılında Ticaret Yüksek Öğretmen Okullarının açılması

3 - İktisat ve Ticaret okullarının 7334 sayılı kanunla İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi" haline getirilmesi

4 - Çok sayıda erkek sanat, kız sanat ve yapı enstitüleriyle ticaret okullarının açılması ve programlarının yeniden düzenlenmesidir[38]

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı öncesindeki gelişmeleri özetleyecek olursak şunu görebiliriz. Başlangıçta da belirttiğimiz üzere Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki çalışmaların Cumhuriyetin ilk yıllarında temel olarak kabul edilmiş ve bu çalışmaların ne şekilde geliştirilebileceği üzerinde çeşitli plân ve uygulamalara gidilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan çalışmalarda çoğu zaman evvelki çalışmaların yürütülebilmesi için temelden değişik-

---

[38] Alkan Doğan-Sezgin; "Mesleki ve Teknik Eğitim Prensipleri" A.Ü,Eğitim Fakültesi Yayınlan, Ankara 1976

liklere ve yeni uygulamalara başvurulmuştur. Bunun örneği olarak yabancı uzmanların davet edilmesi ve yurt dışına yetiştirmek ve mesleki tecrübelerinin artırılması için öğrenci gönderilmesidir. Bu tip tecrübelerle 1941 yılında hazırlanan: 'Teknik Öğretim hakkında Raporda bahsedilen döneme kadar gelinmiştir. Bu Rapor'un işlerliği sayesinde alınan mesafe yukarıda gösterilmiştir. Bu sahada yapılan çalışmalar çeşitli kanunlarla çıkarılan maddi desteklerle hızlı bir yayılma ve düzenli bir gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Bu sayede mesleki ve teknik öğretim gerek idari gerekse müessese olarak teşkilata kavuşmuştur.

b) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Öncesi Durum

Yukarıda izah etmiş bulunduğumuz mesleki ve teknik eğitimle ilgili çalışmalar ve diğer eğitim ve öğretim çalışmaları çoğu zaman birbirleriyle paralel olarak yürütülememiş ve bir bütünlük istenilen manada kazandırılamamıştır. Bütün bunlar daha sonraki dönemlerde çeşitli aksaklıkların ortaya çıkışma neden olmuştur.

1960 sonrası yapılan plânlı çalışmalarda bu husus göz ardı edilmeyerek mesleki ve teknik eğitime eğitim sistemi içinde bir bütünlük kazandırılmaya çalışılmıştır. Özellikle bütün Kalkınma Plânları'nda eğitime ve teknik eğitime büyük önem verilerek yer verilmiştir.

1963 Planlı Dönem Sonrası

1) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı:

Birinci Beş yıllık Kalkınma Planı'nda toplum kalkınması çalışmaları teşkilatlanma şartının yanı sıra halk eğitim şartını da ihtiva etmesi itibarıyla yaygın eğitime ihtiyaç gösteren bir faaliyet karakterine sahip olmuştur. Özel İhtisas Komisyonu'nun verdiği tarife göre toplum kalkınması, iktisadi sosyal ve kültürel şartlarını geliştirme, küçük grupları cemiyetin bütünü ile kaynaştırma ve böylece milli kalkınmaya katılmalarını sağlama ve bütün bu gayelerin gerçekleşmesi için halkın ve devletin gayretle-

rini birleştirme prensibidir.[39] Yine aynı plânda artarı işgücü talebinin karşılanması için iki hedef benimsenmiştir, bu hedeflerden birincisi ihtiyaç duyulan elemanları yetiştirecek olan eğitim müesseseleri diğeri ise teknik eğitiminin sanayi içinde gösterilmesi gereken eğitimdir. Bu plânda görülen şudur ki; ortaöğretimdeki çağma gelmiş gençlerin büyükçe bir kısmının mesleki ve teknik eğitimin çıraklıktan başlayıp teknisyenliğe kadar olan bölümlerinde sanayi ile içice ve onun imkânlarından faydalanarak sanayi okul işbirliği öngörülmüştür. Bu sayede teoride öğrenilenlerin tamamı uygulamada yani işbaşında eğitimle sağlanacaktır.

Bu plânda öngörülen işgücü ihtiyacı ve toplum kalkınması için gerekli olan ve gerçekleşmesi gereken öğrenci ve öğretmen ve toplam nüfus içindeki okul çağına gelmiş öğrencilerin okumakta olanlara oranı şu şekildedir.

Eğitim Durumu

Okullar	Okul Çağındaki Nüfus	Toplam Öğrenci Sayısı	Öğrencilerin Okul Çağındaki Nüfusa Oranı	Öğretmen Sayısı 9535	Öğrenci Öğretmen Oranı
İlköğretim	4513	3160	70	67.9	46
Mesleki ve Teknik Okul	1.786	68.4	4	8	14
Ortaokullar	-	333	19	5.2	64
Mesleki ve Teknik Lis.	1.505	46.5	3	8	14
Liseler	-	86	6	2.5	34
Teknik Yüksek Öğretim	1.816	10	1	1.3	8
Genel Yüksek Öğretim	-	51	3	2.8	19

Kaynak: DPT. Birinci Beş Yıllık Planı, Ankara 1963, s.448.

İktisadi gelişmenin meydana getirdiği işgücü ihtiyacı ve top-

[39] Amiran Kurtkan Bilgiseven, Eğitim Sosyolojisi (V- Baskı) Filiz Kitabevi, İstanbul 1992, s. 326.

lum kalkınması için gerçekleştirilmesi gereken çeşitli eğitim bölümlerinde bulunması gereken toplam öğrenci sayılan aşağıda gösterilmiştir.

Çeşitli Eğitim Bölümlerinde Öğrenci Sayısı

Yıllar	İlkokul	Ortaokul	Liseler	Teknik Ortaokul	Mesleki Lise	Teknik Yük. Öğr.	Genel Yük. Öğr.
1962	3.367	387	86	15	36	10	51
1963	3.567	387	96	17	43	11	52
1964	3.859	401	96	20	53	13	55
1965	4.141	426	87	25	66	15	57
1966	4.432	455	102	30	74	20	57
1967	4.736	480	107	42	181	27	61
1972	5.992	593	168	92	116	64	116
1977	6.821	641	204	126	153	84	143
1967*	141	124	112	280	225	270	110
1972*	178	153	195	613	322	640	227
1973*	202	1666	237	840	425	840	280

Kaynak: DPT: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1963, s.450.

Lise seviyesinde ve yüksek öğrenimde genel öğretim mesleki ve teknik öğretim ayrımı:

Yıllar	Toplam Lise Seviyesi	Genel (%)	Mesleki (%)	Teknik (%)	Toplam Yük. Öğr. Öğr. Sayısı	Teknik (%)	Sosyal ve Genel (%)
1963	153	62	28	11	63	17	83
1964	161	59	32	12	68	19	82
1965	178	54	36	14	72	21	80

1966	197	51	38	15	77	26	76
1967	221	49	37	19	88	31	73
1972	376	45	31	24	180	36	64
1977	483	42	32	26	227	37	63

Kaynak: DPT: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1963, s.451.

İktisadi gelişme neticesi artan ihtiyacı karşılamak üzere kalifiye işçi ve ustabaşı yetiştirilmesi için işbaşında eğitime büyük önem verilmiştir. Ayrıca kabiliyetli ustaların mesleki eğitimi merkezlerinde monitör ve ustabaşı olarak yetiştirilmesi ele alınmıştır.

Sanayi içinde yetişmesi gerekli ustabaşı ve yetişkin işçi tipinde eleman sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Sanayi içinde yetişmesi gerekli eleman sayısı:

Yıllar	Ustabaşı	Yetişkin İşçi
1963	3500	35000
1964	3500	35000
1965	4200	41000
1966	4900	48000
1967	5600	55000
1968-1972	40000	360000
1973-1977	80000	660000

Kaynak: DPT: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Ankara 1963, S. 451

Sanayi içinde yetişmesi gerekli elemanların çoğunluğu da elverişli fabrika ve işyerlerinde açılabilecek standart kurslar yoluyla yetiştirilecektir. Bu kursların toplam maliyeti 40 milyon TL'si civarında gerçekleşeceği tahmin edilmiştir. Mesleki eğitim merkezlerinin yetiştireceği eleman, yatırım ve işletme giderleri aşağıda gösterilmiştir.

Yıllar	Yetiştirilecek Elemanlar	Yatırım Gelirleri
1963	360	7000
1964	945	5500
1965	1530	7500
1966	2190	6500
1967	2175	5000
TOPLAM	7790	31500

Kaynak: DPT: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Ankara 1963, S. 454

1963 - 1967 plân döneminde sanayi içinde eğitim hedeflerinin gerçekleşebilmesi için sanayide eğitimin daha iyi bir şekilde teşkilatlanması ve bazı özel tedbirlerin alınması gerekmektedir. Alınması gerekli özel tedbirler şunlardır.[40]

- Sanayi içinde eğitimin ihmal edilmeyecek bir unsur olduğu göz önünde tutularak, çeşitli sanayi dallarında, işbaşında eğitim kursları Türkiye ölçüsünde standart hale getirilmelidir.

- Çeşitli kursları bitirenlere, bu kursları bitirdiğini ispatlayacak belgeler verilmeli, ücretleri bu niteliklere göre ayarlanmalıdır.

- Kalifiye elemanın önemliliği çeşitli yollarla halka belirtilmelidir.

- Monitör ve Ustabaşı yetiştirmek üzere meslekî eğitim merkezleri kurulacaktır.

- Orduda eğitimin daha verimli bir hale getirilmesi sağlanmalıdır.

Burada şunu belirtmek gerekir ki; Birinci Beş yıllık kalkınma plânında hedeflenen bütün bu çalışmalar tamamıyla tahakkuk ettirilememiştir.

1963 yılı icra plânında; Akşam Sanat Okulları ve Çıraklık Eğitimi taşanları ile Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Yüksek Kurulu hakkındaki tasarının kanunlaşması da istenmiştir.

---

[40] DPT; Kalkınma Planı I. Beş yıl, Ankara Başbakanlık Basımevi, 1963, s. 461-467

İlkokulu bitiren gençlere meslek öğretmek amacıyla Teknik Eğitim Merkezleri 1963-1964 öğretim yılında öğretime başlamıştır.

1964 yılı icra planında, teknisyen olabilmek için ortaokuldan sonra en az 4 yıllık bir öğretime ihtiyaç olduğu belirtilmiş, iki yıllık sanat enstitüsünün mezunlarının akşam kursları yoluyla iki yıl daha eğitilerek teknisyen yapılmaları istenmiştir.36 Ancak 1966 yılında daha değişik bir çözüme gidilmiş, sanat enstitülerinin eğitim süreci 2 yıldan 3 yıla çıkartmıştır.[41]

Bütün bu tedbirler, kalifiye teknik elemanların örgün eğitim yerine sanayi içinde eğitim veya yaygın eğitim yoluyla yetiştirilmesi için alınmıştır. Ancak, bunda basan sağlanamadığı gibi, örgün meslek okullarındaki öğrenci sayılarında da plânlanan hedeflere ulaşılamamıştır.[42]

Bu dönemde görülen şudur ki; Türkiye'nin ekonomik ve toplum yapısında meydana gelen değişiklikler, eğitim sisteminin yapışımda etkilemiştir. Türkiye geleneksel tarım ekonomisinden çıkarak, sanayileşme ve hızlı kalkınma çabasına girmiştir, bu gelişme teknik insan gücünün eğitiminde bünye değişikliğini de beraberinde getirmiştir.

Ekonomik gelişmede sanayileşmeye verilen ağırlık ve öncelik doğrultusunda, sanayi kuruluşlarının ihtiyaç duyduğu yeterli sayı ve nitelikteki elemanların yetiştirilmesi için meslek eğitimine ağırlık verilmesi temel ilke olarak kabul edilmiştir.[43]

2) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında genel eğitim ve mesleki eğitim hakkındaki ilkeler hedefler göz önünde tutularak şu şekilde hazırlanmıştır,[44]

---

[41] DPT; 1963 yılı Programı İcra Planı, Ankara 1963 Başbakanlık Basımevi s. 75

[42] Yusuf Ekinci, Ahilik ve Meslek Eğitimi, MEB Yayınlan, İstanbul 1989, s. 49-50

[43] MEGSB Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü, Endüstriyel Teknik Öğretimde Gelişmeler, Ankara 1988 s. 30

[44] İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü, Kalkınma Plânı 2. Beş Yıllık (Özet); T.lş Bankası Yayınlan Ankara 1968 s. 72.

- Eğitim kademelerinin çalışma hayatı ile ilişkisi sağlanacaktır.

- Vatandaşların temel eğitim üstünde, devletçe eğitim imkânlarından faydalanması, fırsat eşitliği ilkesine göre düzenlenecektir.

- İlköğretim ilkokul çağındaki bütün nüfusu kapsayacaktır. İlk öğretimi tamamlayıcı yaygın eğitim programlan geliştirilecektir.

- Genel mesleki ve teknik eğitimin bütün kademelerinin ders programlarında birlik sağlanacaktır.

- Sanayide verimliliği arttırmak üzere yaygın eğitim çalışmaları ve yetiştirme programlarına öncelik verilecektir.

- Milli Savunma, Sağlık, Tarım ve Emniyetle ilgili eğitim kurumlan dışında farklı kurumlara bağlı bütün eğitim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması tamamlanacaktır.

- Bütün eğitim kademelerinde öğretim programlan eğitimde iş ilkelerini gerçekleştirecek yönde ve yeterli bir beden ve sanat eğitimi programı ile desteklenerek düzenlenecektir.

1966-1967 ders yılında eğitimin genel görünüş tablodaki gibidir:

OKULLAR	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen Sayısı**	**Öğrenci Öğretmen Oranı**	**Öğretmen Derslik Arası**
İlkokul	4233	93847	45	54
İlkokul (Özel)	16	1300	12	-
Ortaokul (Genel)	497	11800	42	51
Ortaokul (Özel)	14	1000	14	1
Lise (Genel)	127	3800	33	51
Lise (Özel)	10	1500	7	-
Ortaokul Sev. M.O.	74	-	-	40
Lise Sev. Teknik O.	69	8439	-	37
Orta öğretim üstü Meslek ve Teknik O.	34	-	-	35
Meslek ve Teknik O.	16	169	9	-

Yüksek Meslek O.	28	1000	28	-
Yüksek Teknik O.	6	420	12	-
Üniversite (Genel)	47	3400		
Üniversite (Teknik)	12	880		
Özel Yüksek Okul	14	750		

(Ortaöğretim üstünde öğrenci, öğretmen, derslik oranlan çeşitli dallarda çok farklı olduğu için ortalama verilememiştir.)

Kaynak: D.P.T.; İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Ankara 1977, S. 160

İkinci plân döneminde bütün gayretlere rağmen, kalifiye teknik eleman yetiştirme konusunda belirlenen hedeflere ulaşılamamıştır. Plân; hedeflerine erişilememiştir. 1966-1967 yılında eğitim hizmeti okul içine yönelik olup, çevre ve iş hayatı ile ilişkisi sınırlıdır. Yeterli sayıda burs ve yatılı okuma imkânı sağlanamamıştır. Yüksek okullara varan silsile düzenli işletilememiştir. Öncelikle, mesleki ve teknik öğretimde mezunların yüksekokullara devam edebilmeleri veya mesleki tecrübelerinin arttırılması bakımından tıkanıklar vardır. Çeşitli/branşlarda öğretmen eksikliği değişik yollarla giderilmeye çalışılmış. Fakat bu da eğitimin kalitesini düşürmüştür.

II. Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nda genel okullar yanında meslek okulları da sınıflandırılarak plânlamada yerini almıştır.

- Ortaokul seviyeli meslek okulları, köy ebe okullarım, ilköğretim okullarının ilk devresini, İmam-Hatip okullarının ilk devrelerini, teknik tarım ve bahçıvanlık okullarını ve sınırlı kapasiteli diğer meslek okullarım kapsamaktadır.

- Lise seviyeli meslek okulu; İlköğretim, okullarının ders programları değiştirilecek, altı sınıflı öğretmen okullarının birinci devresi, ilköğretim okulu bünyesinde genel ortaokul niteliğine getirilecektir. Lise seviyeli tarım okulları açılması yoluna gidilecektir. Ticaret Liseleri özellikle hizmetler sektöründe gelişen ihtisas alanları göz önünde tutularak geliştirilecek ve kapasiteleri aynı oranı devam ettirecek yönde arttırılacaktır.

Lise seviyeli teknik okulların öğrenim süresi artan teknisyen ihtiyacını karşılamak için dört yıla çıkarılacak ve öğretim

programında yapılacak gelişmelerle teknisyen yetiştirir niteliğe ulaşılacaktır, mezunlarının ihtisas dallarında yüksek öğrenime devam imkânı sağlanacaktır.

İkinci plân dönemindeki hedeflere göre, 1971-72 öğretim yılında sanat enstitülerinin tamamı teknisyen okulu ve pratik sanat okullarına dönüştürülmüş olacaktı. Ancak bu mümkün olamamış, plân hedeflerinin sanat enstitüleri gelişmiştir. Bakanlıklar arası işbirliği sağlanamadığından da sanayi içinde eğitimde istenilen gelişme elde edilememiştir.

1968-1972 döneminde genel orta öğretim hedefleri

YILLAR	İlkokul mezunları sayısı	Ortaokula geçiş (%)	Ortaokula girenlerin sayısı (ilk kayıt)	Toplam öğrenci	Mezun Sayıları
1967-1968	581	-	-	-	-
1968-1969	741	89	227	682	112
1969-1970	950	40	296	842	148
1970-1971	860	41	390	1056	184
1971-1972	871	42	361	1208	224
1972-1973	-	42	366	1331	279

Kaynak: DPT: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1987, s.165.

Lise seviyeli teknik okullarında gelişme: (1968 - 1973)

YILLAR	Toplam öğrenci	İlk kayıt	Mezun
1968-1969	19.350	8.000	1.450
1969-1970	26.850	10.450	1.800
1970-1971	36.250	13.500	2.900
1971-1972	47.550	17.050	4.350
1972-1973	61.250	21.600	5.800

Kaynak: DPT: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1987, s.171.

3) Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı

Planlı dönemde eğitim sistemi ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerektirdiği nitelik ve nicelikteki insan gücünü yetiştirecek köklü bir sistem yetiştirememiştir. Temel eğitim, ilköğretimden sonra çalışma hayatına atılacak geniş kitlelere bilgi ve maharet kazandırmada yetersiz kalmaktadır.

Orta öğrenimin her iki devresinde de nitelik ve nicelik bakımından yeterli gelişme sağlanamamıştır. Orta öğretimin birinci kademesi büyük ölçüde genel eğitime yönelmiş, sadece üst eğitim kurumlan için öğrenci yetiştirmiştir.

Yirmi iki yıllık bir perspektif içinde hazırlanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının uzun dönemdeki hedefler bölümünde 1995 yılında orta öğretim kademelerindeki öğrencilerin % 35'inin genel liselere, % 65'ini ise meslek liselerine gitmesi hedef olarak saptanmıştır. [45]Ayrıca örgün eğitimle kazanılamayan insan gücü açıklarının yaygın eğitim yoluyla yetiştirilmesi benimsenmiş, iş öncesi eğitim merkezleri ile işbaşında eğitim sisteminin yaygınlaştırılacağı, pratik sağlık, tarım ve sanat okullarının geliştirileceği belirtilmiştir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânında alınması istenilen diğer tedbirler şunlardır:

- İş öncesi eğitim merkezlerinin kurulması
- Konu sektöründe, hizmet içi eğitim programlarının uygulanması
- Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumunun kurulması
- İstihdam etmek istedikleri elemanların bazı özel bilgiler verilmesini isteyen kuruluşlara "Meslek İhtisas Merkezleri"nin kurulmasıdır.

Teknik eğitim, plânlı dönemdeki nitelik ve nicelik gelişmesinde çeşitlilik göstermektedir. Birinci plân döneminde mezunların kazandığı nitelik ve vasıflar yeterli görülmediğinden iki yıllık sanat enstitülerinin öğretim süreleri üç yıla çıkarılmıştır. İkinci plân döneminde de teknisyen okulları açılması yoluna gidilmiştir.

[45] Ekinci a.g.e. s. 70

ORTAÖĞRETİM KADEMESİ

	Genel Lise			Mesleki Teknik Lise		
Yıllar	**Okul çağı nüfus (16-18)**	**Toplam öğrenci**	**Okullaşma oranı (%)**	**Okul çağı nüfus (19-20)**	**Toplam öğrenci**	**Okullaşma oranı**
1973-1974	247.9	326.2	13.2	2935.0	171.8	7.0
1974-1975	2525.7	338.2	13.4	3035.4	191.9	7.6
1976-1977	2631.1	352.6	13.4	3231.4	268.4	10.2
1977-1978	2681.8	359 .4	13.4	3306.3	308.4	11.5

Kaynak: DPT: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1987, s.165.

1973 yılından sonra mesleki ve teknik öğretimin teşkilatlanması ve sanayi ile olan münasebetleri konusunda meydana gelen gelişmeler şöyle özetlenebilir.

- 1974 yılında "Meslekî ve Teknik Mektupla Öğretim Okulu" kuruldu. Uzaktan öğretim yoluyla eğitim veren okulun amacı, öğrenim çağında veya öğrenim çağını geçirmiş olan yetişkinlerin meslek sahibi olmalarını sağlamaktır. 1974 yılında teknisyen okullarının adı 'Teknik Lise" olarak değiştirildi.

- 1975 - 1976 yılında, bazı okullarda yoğunlaştırılmış eğitim uygulamalarına başlanmıştır, bu uygulama ile öğrenciler pratik eğitimlerin bir kısmını işyerinde yapmaya başlamışlardır.

- İşyerlerinde meslek öğrenmek amacıyla çalışan gençlerin teorik ve pratik eğitimlerini düzenleyen çırak, kalfa ve pratik eğitimlerini düzenleyen çırak, kalfa ve ustalık kanunu 1977 yılında yürürlüğe girdi. Ancak, çıraklık eğitimi uygulamalarına 1979 yılında başlanmıştır.

19 - 20 Kasım 1975 tarihlerinde Ankara'da eğitimcilerin, işçi ve işveren temsilcilerinin, ilgili bakanlık ve kamu kuruluşu temsilcilerinin, iştirak ettiği "Endüstriyel Meslekî ve Teknik Öğretim ile Sanayi İlişkileri" konulu bir sempozyum düzenlendi. Bu sempozyumda tartışmalar;

- Çıraklık eğitimi ile ilgili mevzuatın bir an önce yürürlüğe

girmesi

- Meslek okulları ile sanayiyi bütünleştiren bir eğitim sistemimizin uygulanması

- Milli Eğitim Bakanlığı ile kamu ve özel sektör kuruluşları arasında devamlı işbirliğini sağlayacak bir organın kurulması konularında yoğunlaştı.

Bu sempozyumlarda alman kararlar daha sonraki uygulamalarda esas teşkil etmiştir.[46]

Yeni teknolojik gelişmelerin takip edilebilmesi ve mesleki ve teknik eğitim kurumlarını bitirenlerin iş hayatına daha rahat uyum sağlayabilmeleri amacıyla 1975-1976 öğretim yılında, bazı okullarda yoğunlaştırılmış eğitim uygulamalarına başlandı. Bu uygulama ile öğrenciler pratik eğitimlerinin bir kısmını işyerinde yapmaya başladılar.

Mesleki ve teknik eğitim politikalarının tespit edilmesine temel teşkil edecek teklif ve tedbirleri il ve bütün ülke seviyesinde belirleyecek "Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Kurulları" 1976 yılında kuruldu. Bu kurullarda eğitim, üretim ve istihdam ile ilgili kurum ve kuruluş temsilcilerine görev verildi.

İş yerlerinde meslek öğrenmek amacıyla çalışan gençlerin teorik ve pratik eğitimlerini düzenleyen çırak, kalfa ve ustalık kanunu 1977 yılında yürürlüğe girdi. Ancak çıraklık eğitim uygulamalarına 1980, yılında başlandı.[47]

TEKNİK LİSELERDE GELİŞME

YILLAR	İlk Kayıt	Toplam Öğrenci	Mezun
1973-1974	4.000	9.000	1.450
1974-1975	12.500	20.500	1.800
1975-1976	19.000	39.000	2.900

[46] MEB Endüstriyel Mesleki ve Teknik Öğretim ile Sanayi İlişkileri Sempozyumu, MEB Film-Radyo -TV ile Eğitim Merkezi Matbaası, Ankara 1976, s. 5

[47] Ekinci, a.g.e. s. 71

1976-1977	27.500	66.000	4.350
1977-1978	35.000	110.000	9.250

Kaynak: DPT: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1972, s.760.

KIZ MESLEK LİSELERDE GELİŞME (1973-1978)

YILLAR	İlk Kayıt	Toplam Öğrenci	Mezun
1973-1974	17.500	38.000	9.000
1974-1975	21.000	48.000	10.500
1975-1976	25.000	58.500	13.000
1976-1977	30.000	70.000	15.500
1977-1978	35.000	85.000	18.500

Kaynak: DPT: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1972, s.760.

TİCARET LİSELERİNDE GELİŞME

YILLAR	Plan Hedefi	Gerçekleşme	Fark
1973-1974	18.600	19.173	+574
1974-1975	20.750	22.081	+1.331
1975-1976	23.500	26.155	+2.655
1976-1977	27.150	29.493	+2.342
1977-1978	32.097	31.150	-947

Kaynak: DPT: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1972, s.761.

Plân dönemi içinde diğer meslek okullarının da ise; Orman Meslek Liselerinde 750, Sağlık Meslek Liselerinde 20.000, İmam-Hatip Okullarında ise 14.500 öğrencilik bir kapasite oluşturulması tahmin edilmiştir. Fakat İmam-Hatip Liselerinde hedefleri artan bir artış olmuştur. Çünkü bu okulların açılması için fazla araç-gereç ve yatırıma ihtiyaç yoktur. Bu da sayısal gelişmeyi hızlandırmıştır.

4) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı

Dördüncü Plân döneminde de mesleki ve teknik öğretim okullarında öğrenci sayısının çağ nüfusu içindeki oranı, genel liselerin çağ nüfusu içindeki oranından daha düşük olmuştur.

Bunun yanı sıra eğitim sistemi bir bütün istihdam alanları ve teknolojik gelişmeleri havi değildir. Zira mesleki ve teknik eğitimin pahalı bir yatırım olması sebebiyle kaynaklar çoğu zaman yetersiz olmuştur. Teknik okullarda atölye ve teknik donanım modernleşen sanayinin gerisinde kalmıştır.

Bu devirde yapımı kolay ve yatırım masrafları düşük çeşitli genel liselerle, ticaret ve imam-hatip liseleri sayı olarak hedefleri aşmıştır. Burada şunu belirtmek gerekir ki bu okulların açılmasına karşı olmak değil aksine diğer mesleki ve teknik okulların da hedefleri doğrultusunda açılmasını sağlamaya yönelik tedbirlerin alınmasıdır. Zira burada dikkat edilecek bir hususta halkın buraları çeşitli nedenlerle tercih etmesiyle alakalıdır.

Mesleki ve Teknik Öğretim II. Devresinde Gelişme (Bin)

	Plan Hedefi			Gerçekleşme		
Yıllar	**Okul çağı nüfus (16-18)**	**Toplam öğrenci**	**Okullaşma oranı (%)**	**Okul çağı nüfus (19-20)**	**Toplam öğrenci**	**Okullaşma oranı**
1973-1974	2471.9	171.8	7.0	2471.9	222.3	9.0
1974-1975	2525.7	191.9	7.6	2525.7	233.8	9.2
1975-1976	2579.0	229.5	8.9	2718.0	272.1	10.0
1976-1977	2631.1	268.4	10.2	2845.0	280.8	9.8
1977-1978	2681.8	308.4	11.5	2902.0	291.3	10.0

Kaynak: MEB: Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1978, s.442.

Üçüncü Planda teknik liselerin gelişmesi sınırlı tutulmuş bu nedenle gelişme daha çok endüstri meslek liselerinde olmuştur. İlk kayıt, toplam öğrenci mezun sayılarında plan hedeflerinin çok gerisinde kalan bir gelişme olurken öğretmen kaynağındaki yetersizlik sanayi kesiminin talebi ve sağladığı imkânların fazlalığı dolayısıyla öğretmen sayısında bir azalma gözlemlenmektedir. Teknik lise öğretim programlarının aynı zamanda yüksek öğretime hazırlayıcı olması mezunlardan pek çoğunun yüksek öğretime geçişine neden olmuştur. 1975-1976'da mezun olanlar içinde yüksek öğretime devam edenlerin oranı % 45'tir.

Teknik liselerdeki yetersiz gelişmeye karşı endüstri meslek

liseleri daha hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu okullara talebin hızlı bir şekilde artmasının sebebi, teknik lise ve endüstri meslek lise öğretim programlarının yüksek öğretime hazırlayıcı niteliğinin bulunması ve bazı yüksek öğretim kurumlarının kontenjan ayırması, bu okulların mezunlarına endüstrinin talebinin ve sağlanan imkânların aynı seviyedeki diğer okul mezunlarına oranla daha yüksek olmasıdır.

Diğer meslek okullarına göz atacak olursak görülen şudur ki; kız meslek liselerinde gelişme aşağıdaki gibi olmuştur.

KIZ MESLEK LİSELERİNDE GELİŞME

YILLAR	Plan Hedefi	Gerçekleşme	Fark
1973-1974	18.600	19.173	+574
1974-1975	20.750	22.081	+1.331
1975-1976	23.500	26.155	+2.655
1976-1977	27.150	29.493	+2.342
1977-1978	32.097	31.150	-947

Kaynak: DPT: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1978, s.44.

Diğer meslek okullarında ise 1973-1974 yılından başlayarak hemşirelik, sağlık memurluğu, laborantlık ve çevre sağlığı dallarında öğrenimlerine devam eden sağlık meslek liselerinde sayısal gelişme okul sayısındaki artışa rağmen yetersiz kalmış ve plan hedeflerinin çok gerisinde kalınmıştır. 1977 - 1978 öğretim yılında hedeflenen toplam öğrenci sayısı 20.000 iken gerçekleşen öğrenci sayısı 15.746'ya düşmüştür.

Ticaret meslek liselerinde ise plan döneminde önemli artışlar olmuştur. Bu artışın sebebi ise bu okulların açılması için yapılacak masraf ve giderlerin düşük oluşudur. Yine bu okul mezunlarına piyasada olan talep artışıdır.

TİCARET MESLEK LİSELERİNDE GELİŞME

YILLAR	Plan Hedefi	Gerçekleşme	Fark
1973-1974	38 000	42 017	+4.017
1974-1975	48 000	49 810	+ 1.810
1975-1976	58 500	68 721	+ 10.221

1976-1977	70 000	79 220	+9.220
1977-1978	85 000	80 489	-4.511

Kaynak: D.P.T. M.E.B.; Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1978, s. 446

Tarım okulları 1973 - 1974 öğretim yılında mevcut Ziraat Meslek Okulları, Tarım Meslek Liseleri ve I. devreyi oluşturan Teknik Ziraat Okulları ile makinist okullarına dönüştürülmüştür.[48]

5) Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda konumuz açısından öncelikle bilinmesi gereken bir husus vardır. 1978-1979 öğretim yılında 4 endüstri meslek lisesinde okul sanayi ortaklaşa (OSANOR) eğitim programlan uygulamaya başlandı. Bu uygulamanın amacı, iş hayatının ihtiyacı olan insan gücünü yetiştirmek için eğitim kurumlan ile sanayinin işbirliği içinde çalışmalarını sağlamaktı. Beşinci Plan döneminde örgün ve yaygın mesleki ve teknik liseler, yüksek öğretim önünde yığılmayı önlemek, ihtiyaç duyulan insan gücünü yetiştirmek, çalışma hayatına kısa yoldan atılmayı sağlamak için mesleki ve teknik eğitimin genel liselere tercih edilen öğretim türü olacağı; bu sebeple, kalkınmanın gerektirdiği sayı ve nitelikteki ara insan gücünü, diğer bir ifadeyle, nitelikli çırak, kalfa, usta ve teknisyeni yetiştirmek suretiyle gençleri hayata ve yüksek öğretime hazırlamak için gerekli program ve yapı değişikliğinin gerçekleştirilmesi.

Beşinci Plan döneminde orta seviyeli, teknik insan gücünün yetiştirilmesine öncelik verileceği belirtilmekte ve şu hedefler belirlenmektedir.

- Kalifiye işçi yetiştirmek için oldukça pahalı bir yol olan endüstri meslek liselerinin yaygınlaştırılması yerine, bu liselerden imkânları uygun olanlar teknisyen yetiştiren üç yıllık liselere dönüştürülecektir.

- Kalifiye işçi yetiştirme konumunda temel tercih yaygın eğitim ve hizmet içi eğitim olacaktır. Ayrıca hizmet içi eğitimde kalitenin yükseltilmesi için kamu sektöründen ve özel sektörden

[48] Ekinci a.g.e. s. 71

faydalanılacaktır.

- Okul içi ve yaygın eğitim yoluyla yüksek nitelikle sevk ve idareci yetiştirilmesine önem verilecektir.

- Yaygın ve örgün eğitimin aynı eğitim kurumlan tarafından paralel ve içice programlarla piyasanın gerektirdiği yeni iş sahalarına göre eşit mesleki muhtevada planlanıp yürütülmesi yaygın ve örgün eğitimde mesleki konularda eşit müfredat uygulanarak, yaygın ve örgün eğitimin seviyesinden mezun olanlara eşdeğer "meslek sertifikası" verilmesi.

- Çoğunluğu 12-25 yaş grubunda bulunduğu halde okula devam etmeyen ilkokul, orta okul ve lise mezunu olup da iktisaden faal olmayan kişilerden, 150 bini endüstri ile ilgili dallarda olmak üzere, 650 bin kişiye iş bulma imkanlarını artıracak meslekler kazandırılması.

- Devlet işçi-işverenin katılacağı hem yaygın eğitim, hem hizmet içi eğitim maksadıyla mesleki yaygın eğitim fonu kurulması.

- Özel okullar teşvik edilecektir.

- Eczacılar dışındaki sağlık personeli; elektrik, elektronik, bilgisayar mühendisi ve teknisyenleri ile öğretmen yetiştirilmesine ağırlık verilecektir.

- Kaliteli ve tecrübeli elemanlara ihtiyaç duyulan sektörlerde ve bölgelerde istihdam ücret siyaseti ve çalışma şartlarında iyileştirmeler yoluyla sağlanacaktır.

- Teknik dallarda İngilizce eğitim yapan Anadolu Mesleki Teknik Liseleri ve yurtdışı işçi çocuklarının eğitimi için Almanca eğitim yapan Anadolu Liseleri ve İmam-Hatip Liseleri açılacaktır.

- Tarımdaki gizli işsizlere bulundukları çevrede istihdam yaratmak amacıyla, kırsal alanda kısa süreli kurslar yoluyla o çevrede geçerli mesleki bilgi kazandırılacaktır.[49]

12-25 yaş grubuna Meslek kazandırıcı yaygın eğitim hedefleri

[49] DPT V. Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1985 s. 140

YILLAR	Öğrenci Sayısı (Bin Kişi)
1984-1985	80
1985-1986	120
1986-1987	150
1987-1988	150
1988-1989	150
TOPLAM	650

Kaynak; D.P.T.; Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1984 s. 143

YILLAR	Öğrenci Sayısı (Bin Kişi)
1984-1985	100
1985-1986	150
1986-1987	150
1987-1988	200
1988-1989	200
TOPLAM	800

Kaynak: D.P.T.; Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ankara 1984, S. 145.

Plan döneminde ekonomik ve sosyal gelişmelere paralel olarak her kademede eğitime olan talep artmış, eğitim kurumlarında toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir seviyeye getirilmesi çalışmalarına hız verilmiştir. 1984 - 1985 yıllan arasında öğrenci sayılan ilkokullarda yüzde 8,6, ortaokullarda yüzde 53,3, lise ve dengi okullarda yüzde 45,5 ve yüksek okullarda (açık öğretim dâhil) yüzde 36,6 oranında artış göstermiş; 27 olan üniversite sayısı 29'a çıkarılmıştır.[50]

Eğitimin finansman kaynaklarının artması, çalışmaları sürdürülmüş, bu çerçevede Dünya Bankası ve Avrupa İskân Fonu'ndan eğitim yapılarının iyileştirilmesi, makine - teçhizat alımları ve öğretmen yetiştirme programlan için proje kredileri temin edilmiştir. Konumuzun ana gövdesini teşkil eden 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu 1986 yılında yürürlüğe konula-

[50] DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Plânı Öncesinde Gelişmeler, Başbakanlık Basımevi Ankara 1985 s. 140

rak öğrencilerin işletmelerde uygulamalı eğitim yapmalarını sağlamış ve çıraklık eğitimi, belli esaslara bağlanarak çırak, kalfa ve usta eğitiminde önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Bu çerçevede mesleki ve teknik okul öğrencilerinin eğitimlerinin 3/5'inin işletmelerde yapılması sağlanmıştır.

Bu kanun ile ilgili konular ayrı bir başlık altında geniş bir şekilde inceleneceği burada üzerinde fazla durulmamıştır.

Mesleki ve teknik eğitimde atölye öğretmenlerinin istihdamında ücret yetersizliği sebepleri ile güçlüklerle karşılaşılmış, kız meslek liseleri dışında kalan mesleki ve teknik liselerde meslek dersi öğretmenlerinde arz eksikliği devam etmiştir.

Bilgisayarın eğitiminde kullanılması çalışmaları çerçevelerinde 1987 yılında "Bilgisayar Destekli Eğitim Projesi" ortaöğretim kurumlarında pilot uygulama olarak başlatılmıştır.

VI. Beş Yıllık Kalkınma Plânı Öncesi Gelişmeler

1984 - 1985 Yılında Mesleki ve Öğretimdeki Gelişmeler

OKULLAR	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci-öğretmen sayısı
Endüstri Meslek Lis.	415	1.661.919	11.272	14.8
Kız Meslek Lis.	263	34.845	8.727	4.0
Ticaret ve Tur.Mes.Lis.	215	91.539	5.933	15.4
İmam-Hatip Lisesi	343	83.157	10.975	7.6
Sağlık Meslek Liseleri	78	19.876	1.489	13.3
Tarım Meslek Liseleri	-	-	-	-
Diğer Meslek Liseleri	70	14.389	2.230	6.5

(*) Tarım Meslek Liseleri Dahil.

Kaynak: MEB DPT. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler, Ankara 1990, s.351.

Plan döneminde yabancı dilde eğitim veren Anadolu Teknik ve Meslek Liselerinin açılmasına devam edilmiş, dönem sonuna kadar erkek teknikte 21, kız teknikte 7, ticaret ve turizmde 21, din eğitiminde 1 olmak üzere sayıları 50'ye yaklaşan okul açıl-

mıştır.

1988 - 1989 Yılında Mesleki ve Teknik Öğretimdeki Gelişmeler:

OKULLAR	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci-öğretmen sayısı
Endüstri Meslek Lis.	522	240.032	15.179	15.8
Kız Meslek Lis.	319	45.486	9.496	4.8
Ticaret ve Tur.Mes.Lis.	239	128.333	6.344	20.2
İmam-Hatip Lisesi	351	89.926	11.626	7.7
Sağlık Meslek Liseleri	102	23.144	1.782	13.0
Tarım Meslek Liseleri	18	2.144	242	8.7
Diğer Meslek Liseleri	13	1.822	115	15.8

Kaynak: MEB DPT. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler, Ankara 1990, s.351.

Yaygın eğitim konusundaki gelişmeler şu şekildedir. Beşinci plân döneminin başında 67 ilde 657 Halk Merkezi 53 ilde 10 çıraklık eğitim merkezi varken, 1988 - 1989 öğretim yılında halk eğitim merkezi sayısı 714, çıraklık eğitim merkezi ise 200'e ulaşmıştır. Beceri kazandırma faaliyetleri çerçevesinde ise, 1985 -1988 yıllan arasında 150 dalda 2132 adet kurs açılmış ve bu kurslardan 66 bin kişi yararlanmıştır.

6) Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı

Altıncı Plan döneminde yaygın eğitime ağırlık verileceği belirtilmekte ve şu hedefler belirlenmektedir.

- Eğitimin her kademesinde katılanın yükseltilmesi, imkân ve fırsat eşitliğinin sağlanması esas alınmıştır.

- Yaygın Eğitim, bu plan döneminde daha fazla önem kazanacaktır. Bu çerçevede yaygın eğitimin komu ve özel kesim işbirliği içinde sürdürülmesi sağlanacak ve bu konuda gönüllü kuruluşlardan da yararlanılacaktır.

- Mesleki ve teknik eğitimde endüstri meslek liseleri ile otelcilik ve turizm meslek liselerine ağırlık verilecek, kız meslek liseleri fonksiyon hale getirilecek geliştirilecektir.[51]

---

[51] DPT; Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 1989, s. 291

Çağ nüfusunun tamamına yakını okullaştırılmış olan ilkokullarda niteliğin yükseltilmesi çalışmasına devam edilecektir.

1989 - 1990 öğretim yılı okullaşma hedefleri ve gerçekleşme durumu (%):

	1989-1990 Öğretim Yılı		**1993-1994**
	Hedef	**Gerçekleşme**	**Hedefi**
Okul öncesi	5.5	4.6	11.5
İlkokul (1)	100.0	93.4	100.0
Ortaokul	65.5	57.0	80.0
Genel Liseler	21.2	20.3	24.0
Meslek Liseleri	16.0	14.7	21.2
Yüksek Öğretim	12.6	14.1 (2)	15.0

Kaynak: DPT. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı

Bu tablodan anlaşılacağı üzere VI. planda 1993 - 1994 dönemine kadar ortaöğretimdeki okullaşma oranlan tespit edilmiş ve % 45,2 olarak hesaplanmıştır. Ortaokuldan sonra okullaşma oranı genel liselerde % 24 mesleki ve teknik eğitimde ise % 21.2 olacaktır.

Bu hedeflenen rakamlar diğer ülkelerle kıyaslanacak olursa çok düşük olarak görülebilir. Örnek verecek olursak, ilkokul, ortaöğretim ve yüksek öğretim rakamlarını karşılaştırabiliriz.

Yıllar	**Ülkeler**	**İlkokul (%)**	**Ortaöğretim (%)**	**Yükseköğretim (%)**
1986	İtalya	95	74	24.3
1985	Yunanistan	104	90	26.2
1988	G. Kore	104	46	12.4
	Türkiye	105.6	46	12.4

Bu tablodan anlaşılacağı üzere Türkiye'nin 1993 - 1994 yılı için öngördüğü okullaşma hedefleri, bu ülkelerin yıllar önce orta ve yüksek öğretim de gerçekleşmiş bulunan oranlarından çok geride kalmaktadır. Aradaki açığı kapatmak 2000 yılına kadar

aşılması gereklidir.[52]

Ortaöğretimde Hedeflenen Öğrenci Sayısı:

Öğretim Alanları	Mevcut durum öğrenci kontenjanları	Mevcut durum öğrenci kontenjanlarındaki pay (%) (1)	Hedef öğrenci kontenjanlarındaki pay (%)(2)
Elektronik	13.880	8.2	9.8
Bilgisayar	495	0.3	1.4
Elektrik	44.789	26.4	27.1
İnşaat	9.688	5.7	5.7
Makine, Motor	26.081	15.4	15.7
Turizm	1.924	1.1	2.2
Muhasebe, İşletme	28.282	16.7	14.9

Kaynak: DPT: Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1989, s.292.

1988 - 1989 öğretim yılında mesleki ve teknik okullarda öğrenci sayısı 531 bin kişi iken plan dönemi sonunda 864 bin kişiye ulaşacaktır.

Altıncı Beş yıllık Kalkınma Planının eğitim konusundaki tespit ettiği ilke ve politikalar şunlardır:

- Eğitimin her kademesinde kalitenin yükseltilmesi, imkân ve fırsat eşitliğinin bilimsel araştırmalara dayalı olarak, günün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde hazırlanmasına özen gösterilecektir.

- Eğitimin fiziki altyapısının şehirleşme hızının yüksek olduğu yerleşim birimlerine öncelik verilerek daha tutarlı hale getirilmesi sağlanacaktır. Plana döneminde sınıf mevcutlarının özel okullarda azami 30 resmi okullarda azami 40 olması esas alınacaktır.

- Okullarda görsel - işitsel araçlar ve bilgisayar destekli eğitim gibi yeni eğitim teknolojilerinin kullanılması yaygınlaştırıla-

[52] TÜSİAD; Türkiye'de Eğitim 2.b. İstanbul; TÜSİAD Yayınlan 1990 s. 63

caktır.

- Eğitim sistemi, meslek kazandırıcı yaygın eğitim, ara insan gücü ve yük-sek nitelikli insan gücü yetiştiren eğitim olmak üzere üç boyutlu bir yapıda ele alınarak kalkınmanın temel araçlarından birisi olarak etkinleştirilecektir.

- Fiziksel altyapı ile insan gücü kaynaklan, müfredat programları ve modern eğitim teknolojileri gibi eğitimin altyapısının iyileştirilmesi için program -bütçe teknikle maliyet - fayda ve maliyet etkinlik analizlerine dayalı yatırım programlan düzenlenecektir.

- Her eğitim kademesi için, illerde eğitim birimlerinin sorun belirleme ve çözüm arama becerilerini geliştirmek amacı esas alınacaktır.

- Eğitim sisteminin bütününü kapsayan bir eğitim insan gücü planlaması sistemi kurulacak ve öğretmenlerin eğitim ihtiyaçları, standart biçimde saptanarak bunlara uygun hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlan uygulanacaktır.

- Yetenekli kişilerin öğretmenlik mesleğine ve üniversite öğretim üyeliğine teşvik edilmesi için mahalli katkılarda dâhil, gelir artırıcı ve eğitim yönetimini iyileştirici düzenlemelere gidilecektir.

- Öğretmen liseleri amaçlan doğrultusunda geliştirilecektir.

- Özel eğitim gerektiren üstün yeteneklilerle; zihni, konuşma ve ortopedik özürlüler, uyumsuzlar ve sürekli hastalığı olan çocukların eğitimi için gerekli altyapı geliştirilecektir.

- Ortaöğretim kurumlarının kendi içinde ve yaygın eğitimle yatay ve dikey geçişlere imkân tanıyacak bir yapıya kavuşturulması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Büyük ölçüde kaynak ve zaman israfına sebep olan okulda başarısızlık ve sınıfta kalmaların asgariye indirilmesi için etkili tedbirler alınacak, öğrenci başarısının artırılmasında ve öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda, mesleki yönlendirilmelerinde önemli bir yeri olan rehberlik faaliyetlerinin etkinleştirilerek yaygınlaştırılmasına yönelik düzenlemeler gerçekleştirile-

cektir.

- Yaygın ve meslek kazandırıcı eğitimin görsel işitsel araçlarla geniş kitlelere hitap eder hale getirilmesinde ve etkinleştirilmesinde radyo ve TV'den yararlanılması belli esaslara bağlanacaktır. Ayrıca, yeni bir TV kanalı eğitim faaliyetlerine tahsis edilecektir.

- Özel kesimin okul açması ile vakıfların özel Üniversite kurumlan teşvik edilecek, eğitim metot ve teknolojilerinin geliştirilmesinde ve eğitim araç ve gereçlerinin üretiminde bu kesimin daha fazla rol alması desteklenecektir.

- Eğitim ve öğretimin çeşitli kademelerinde uygulanan parasız yatılılık ve burs verme sistemi ıslah edilecek öncelikle üstün yetenekli, fakat maddi imkanları sınırlı öğrencilere yöneltilmesi amaçlanacaktır.

- Bilgisayar destekli eğitim, gerekli yazılımların ve nitelikli elemanların sağlanması suretiyle yaygınlaştırılacaktır.[53]

B) Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında Mesleki ve Teknik Eğitim

- Ekonominin ihtiyaç olduğu nitelikli ara insan gücünün yetiştirilmesinde mesleki ve teknik eğitime öncelik verilmesi temel ilkedir.

- Yüksek öğretime devam etmek isteyen mesleki teknik lise mezunlarının kendi branşlarında bir yüksek öğretim kurumuna yönelmelerini özendirecek düzenlemeler yapılacaktır.

- Mesleki teknik eğitim kurumlarının, eğitim, insan gücü - istihdam ilişkileri çerçevesinde tarım - sanayi ve hizmet sektörleri ile etkili işbirliği içinde olmaları sağlanacak ve eğitim kalitesinin yükseltilmesi için eğitim programlan ekonomi sosyal ve kültürel kalkınma ile uyumlu olarak geliştirilecektir. Ayrıca, bu okulların gelişen teknolojiyi izlemelerini sağlayıcı tedbirler alınacaktır.

Ayrıca Genel Liselerle ilgili olarak alman bazı kararlar vardır.

[53] DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Ankara 1989, s. 294

- Liselere başladığı halde yüksek öğrenime devam etme standartlarına ulaşamayan öğrencilerin, okul döneminde beceri ve meslek kazandırıcı programlara yönlendirilmeleri için tedbirler alınacaktır.

- Genel liselerdeki öğrencileri ilgi ve yeteneklerine uygun mesleklere yönlendirebilmek amacıyla etkili bir mesleki rehberlik sistemi oluşturulacaktır.[54]

[54] a.g.e. s. 294-295.

BÖLÜM III
MESLEKİ-TEKNİK EĞİTİM İLE İLGİLİ ŞURA KARARLARI VE ÇIKARILAN MEVZUATLAR

1) Milli Eğitim Bakanlığı Şura kararlarına göre Mesleki ve Teknik Eğitim

Mesleki ve teknik eğitim ile ilgili kararlan ihtiva eden ve konunun ilk değinildiği şura III. Milli Eğitim Şurasıdır. Bu şurada, sanayi sektörümüzde hissedilen ara insan gücü ihtiyacının karşılanması için bazı sanat okullarının ve teknik okulların program yönetmeliklerinde incelenmiştir.[55]

Bundan sonra konunun tekrar ele alınması 6. Milli Eğitim Şurasında olmuştur. Fakat gündemin ağırlıklı bir maddesi olarak ele alınması 7.- Milli Eğitim Şurasında olmuştur.

7. Milli Eğitim Şurası'nda mesleki ve teknik eğitim her kademesindeki okulların amaçlan ayrı ayrı belirlenmiştir. Erkek sanat Enstitüleri için kabul edilen amaçlar şunlardır.

a) Yapıcı ve yaratıcı bir muhakeme yetenekliğine sahip, müteşebbis, işini, mesleğini seven ve bununla iftihar edip iş ahlakını benimseyen mesleği ile makine, alet ve malzemeleri iyi kullanarak iş idaresine vakıf, görev ve sorumluluk duygusu gelişmiş elemanlar yetiştirmek.

b) Bu elemanları, endüstri, bayındırlık ve diğer iş alanları-

---

[55] Amiran Kurtkan Bilgiseven; Eğitim Sosyolojisi s. 328

nın ihtiyacı olan çeşitli sanat dallarında beceriler isteyen işlere kolaylıkla uyabilecek hale getirmek.

c) Ayrıca bu okullara, devam eden üstün kabiliyetli gençlerin branşları ile ilgili yüksek öğretime hazırlamak.[56]

8. Milli Eğitim Şurası'na göre Mesleki ve Teknik Eğitim:

28 Eylül - 3 Ekim 1970'de toplanan "8. Milli Eğitim Şurası"nda ortaöğretim kademesinde yeniden düzenlemeye gidilmesi nedeniyle mesleki ve teknik eğitimde yeni sistem içinde yer almıştır. Yeni sistemde Türk çocuklarına ortaöğretim kademesinde Milli Eğitimimizin genel amacı ve temel ilkelerine uygun olarak ilgi, istidat ve kabiliyetlerine göre hayata, iş alanlarına veya daha üst öğretime hazırlamak, sosyal gelişmenin ve ekonomik kalkınmamız için yeterli sayıda ve vasıfta insan gücünü yetiştirmek, bu yeni sistemin amacım oluşturmuştur.

Mesleki ve Teknik eğitim, bu sistemde iki devre ortaöğretimin içinde yer almıştır. Bu şu ile birlikte ilkokuldan sonra ortaokul düzeyinde sayılabilecek kuruluşlar çıraklık eğitim merkezleri olarak tekrar oluşacaktır. Mesleki ve teknik eğitimin tanımı ve amaçları şöyle belirlenmiştir.

" İkinci devre orta öğretim"

a) Ortaokula dayalı genel olarak 14-17 yaş grubundaki öğrencilere verilen genel, mesleki ve teknik eğitimin tümünü kapsar.

b) Bütün öğrencileri çeşitli programlarla ilgi, istidat ve kabiliyetlerine göre iş alanlarına, mesleklere ve yüksek öğretime hazırlar."

c) Bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir-genel kültür kazandırır, onlara hem mesleki yetişmeleri için, hem de hayata uyabilmeleri için yararlanabilecekleri sağlam bir temel hazırlar.

d) Birinci devrede temayül ve yetenekleri belirlemekle beraber ikinci devre başlarında pek çok çocuk henüz yollarını ara-

---

[56] MEB Yayınlan; 7. Milli Eğitim Şurası İst. 1962 s.

makta olduklarından, öğrencilerin ilgi, istidat ve kabiliyetlerinin daha belirgin olmasına fırsat verir. Yönelebi-lecekleri çeşitli programlar için geniş seçim imkânları hazırlar.

e) Yönelmede yanılmaları ve zaman kaybını önlemek, muhtemel gelişmelere göre tekrar yönelmeyi kolaylaştırmak için dikey geniş yollan açar.[57]

Böylece mesleki ve teknik eğitim genel ortaöğretim bütünü içinde ortaöğretimin ikinci kademesinde sadece programlarına göre diğer liselerden ayıran okullar haline dönüştürülmüştür. 1974 - 1975 öğretim yılından itibaren bütün mesleki ve teknik okullar, meslek lisesi adını almıştır.

Halen uygulanmakta olan 2287 sayılı kanunun 9. Maddesi ile, 1739 sayılı kanuna göre hazırlanmış bulunur. "Meslekî ve Teknik Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliğinde mesleki ve teknik eğitim okullarının amacı ve görevleri ilgili yönetmeliğin 6. maddesinde şöyle belirlenmiştir:

a) Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının amacı ve görevleri milli eğitimin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak.

b) Bütün öğrencilere ortaöğretim düzeyinde bir genel kültür vermek suretiyle onların kişi ve toplum sorunlarını, tanıtma, çözüm yollarını arama ve yurdun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunma bilincini ve gücünü kazandırmak.

c) Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgili, beceri ve yetenekleri ölçüsünde ve doğrultusunda hem mesleğe, hem de yüksek öğretime ya da iş alanlarına hazırlamak,

d) İş ve hizmet alanlarının gereksinimi olan orta düzeyde meslek elemanları yetiştirmek,

e) Çevrenin eğitim ve öğretim gereksinimi karşılamak okulda yapılan meslek eğitimini iş ve hizmet hayatının gerektirdiği şartlarda gerçekleştirmek, gerektiğinde bir kısım derslerin endüstri iş ve hizmet kurumlarında yapılmasını sağlamak ve çevre okul işbirliğini kurmaktır. Bu amaçlar gerçekleştirilir ve bu

[57] MEB Yayınlan, 8. Milli Eğitim Şurası, İst. 1971, s.60.

görevler yerine getirilirken öğrencilerin istek ve yetenekleri ile toplumun gereksinmeleri arasında denge sağlanır.

Madde 7- Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının amacı ve görevlerine uygun olarak her meslek dalının özel amaçlan ve bu amaçlan gerçekleştirecek derslerin çeşitleri, hedefleri konulan ve uygulamada göz önünde bulunduracakları esaslar programlarla saptanır.[58]

a) Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası

9. Milli Eğitim Şurası'nda Mesleki ve Teknik Öğretim Kurumlan, ortaokula dayalı, öğretim süresi üç yıl olan, hayata veya iş alanlarına hazırlayan programların uygulandığı, lise ve dengi meslek okulları olarak belirlenmiştir.

Meslek liselerinde uygulanan, hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlarda, bütün programlar için ortak derslere ek olarak yeter ağırlıkta meslek derslerine ve seçmeli derslere yer verilmiştir. Buna göre Mesleki Teknik Eğitim amacı:

a) Bireylerin kendi ilgi, istidat ve kabiliyetleri ile kalkınma hedefleri doğrultusu da bir işe girmeleri için gerekli temel bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını kazandırmak

b) Yüksek teknik öğretim yapabilecek yeterlikte olanları bu kurumlara hazırlamak

c) Bireyde, içinde yaşadıkları topluma sağlıklı uyum yapabilmeleri için genel davranışlar geliştirmek

d) Çalışan insan gücünün teknolojik gelişmelere uyumunu sağlamak ve iş içerisindeki etkinliğini yükseltmek için ileri meslek eğitimi yapmak olarak belirlenmiştir.

1975-1976 öğretim yılından itibaren 9. Milli Eğitim Şurası kararlan doğrultusunda çevre istek ve ihtiyaçları göz önüne alınarak üretime yönelik yeni okul ve meslek bölümleri programlan, okul-endüstri işbirliğinde ortaya konmuştur. Okul ile endüstrinin işbirliği içinde çalışmalarını güçlendirmek amacı ile

---

[58] Mesleki ve MEB Teknik Öğretim Kurumlan Yönetmeliği Ankara 1991 s. 3

çeşitli kuruluşlarla proje ve protokoller yapılmıştır.[59]

b) 10. Milli Eğitim Şurası

10. Milli Eğitim Şurası, 23-26 Haziran 1981 tarihleri arasında toplanarak "Türk Milli Eğitim Sistemi, bu sistemin bütünlüğü içinde eğitim programlan ve öğrenci akışım düzenleyen kurallar" konulanın görüşmüştür.[60]

Bu şurada "Yeni Türk Eğitim Sisteminin Kuruluş İlkeleri" arasında, sistemin her düzeyindeki mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmesi ele alınmıştır. Okul sistemi, okul öncesi, temel ve orta öğretim olmak üzere üç kademesi içinde yerini almıştır.

10. "Milli Eğitim Şurası" ile birlikte Mesleki ve Teknik Eğitimin amaç ve görevleri, genel ortaöğretimin görevleri şunlardır.

a - Öğrencileri yükseköğretime ve aynı zamanda çeşitli mesleklere hazırlamak

b - Öğrencilere diploma, sertifika ya da belge gerektiren bir meslek kazandırmak ve o meslek dalında yüksek öğretime hazırlamak

c - Yaygın eğitim yolu ile bireylere bir meslek kazandırmak ya da onlan bir mesleğe hazırlamak

d - Her düzeydeki kurumlarla işbirliği yapma ve imkanları birlikte kullanmak.[61]

Mesleki ve Teknik eğitime yönelme ve programların bu yöne ağırlıklı olarak kaydırılması bu Şura'da iyice belirginleşmiştir.

Ortaöğretimde, tek tip lise programlan esas alınmakla beraber, bazı mesleki ve teknik okulların programlarının geliştirileceği belirtilmektedir. Ayrıca, tektip lisede yıllara göre azalan orada, ortak genel dersler verilerek, öğrencileri, Ekonomi, Teknik, Ticaret, Tarım ve Hayvancılık ile Genel Kültür bölümlerine

---

[59] Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlan; IV. Milli Eğitim Şurası s. 58
[60] MEB Yayınları, Milli Eğitim Bakanlığı Beyaz Kitabı, İstanbul, 1981 s. 10
[61] A.g.e., s. 151-155.

ayrılması istenmektedir. İşe, mesleğe, tekniğe yönelik dersler temel eğitimin dördüncü yılından itibaren zamanla artan oranda uygulanılacağı bildirilmektedir.

İlgili Şura'da, ortaöğretimin fonksiyonları da şöyle belirlenmiştir:

1) Öğrencilerin Atatürkçü çizgide bütünleşmelerini sağlamak

2) Öğrencilerin İstidat ve yeteneklerini en son sınava kadar geliştirmek

3) Çalışma hayatına orta nitelikli insan gücü yetiştirmek

4) Yapıcı, yaratıcı, uyumlu ve girişimci yurttaşlar yetiştirmek

5) Bilim ve teknolojide derinleşme sağlamak, yüksek öğretime hazırlamak

6) Yaygın eğitimle organik ilişkiler kurmak

Daha önceki şura toplantılarında, her derecedeki okulların amaçları, ayn ayrı belirlenmişken, bu Şura'da, amaçlar toplu olarak belirtilmiştir. Genel olarak orta öğretim okulları, mesleki ve teknik eğitime kaydırılma veya her türlü orta öğretim kurumundan mesleki ve teknik alanda faydalanma çalışmaları izlenmektedir.

13-14 Mayıs 1982 tarihleri arasında toplanan "Mesleki ve Teknik Eğitim II. Yüksek Danışma Kurulu"nda, mesleki teknik eğitimin kapsam ve amacı şöyle belirtilmiştir.[62]

"Mesleki eğitimi ve teknik eğitim içerisine alan ferdin kendisine, topluma ve mesleğine uyumunu, üretimde ve tüketimde daha etkili ve verimli olabilmesini sağlamayı amaçlayan bir eğitim" biçimi olarak ifade edilmiştir.

Görülüyor ki, Mesleki ve Teknik Eğitime, sistemin bütünlüğü içinde gerekli önem ve değer verilmeyen bu konuda bir takım önlemler alınmaya geçte olsa başlanabilmiştir.

Burada IX ve X şuralara yöneltilen eleştirilerden en tutarlı

---

[62] DPT, Eğitim Sektörü Raporu 1982 s. 449

olanı hiç şüphesiz bu sahadaki çalışmalarıyla da tanınan Amiran Kurtkan Bilgiseven'indir. "Milli Eğitim Stratejimiz Nasıl Olmalıdır" adlı kitaptaki şu satırlara dikkat edelim.

"IX. Şura'da ise çok yönlü liselerde mesleki ve teknik ve genel derslerin yatay geçişlere de imkân verilerek okutulması esası getirilmiştir. Fakat Üniversiteye geçiş sınavla olmakta ve öğrenci akışını düzenleyen kurallar arasında bir tezat göze çarpmaktadır. Çünkü bir taraftan kabiliyete göre yönlendirilme esası getirildiği halde lise mezunlarının bütün branşlar için karışık bir şekilde teste tabi tutularak üniversiteye kabul edilmeleri esası muhafaza edilmektedir. Çünkü lisedeki yönlendirme sadece tavsiye niteliğinde olup, mecburilik vasfı yoktur.

X. Milli Eğitim Şurası'nda kalkınma ihtiyaçlarına göre insan gücü yetiştirme esası bir prensip olarak tespit edildiği halde, ara insan gücü ihtiyacının tatminini dikkate almayan yüksek tahsile yönelme eğilimini frenleyecek bir tatbiki çare düşünülmüş değildir.[63]

Diğer bir kitabında da diğer şuraları şu şekilde değerlendirmiştir. "Ara insan gücü problemini halletmek üzere bu meselenin ele alındığı Milli Eğitim Şurası XIII. Şuradır. Bu şurada yaygın eğitim konusu ele alınmıştır. Pek çok Üniversite'nin yetişkinlerin eğitimi konusunda hemen hemen hiç rol oynamayışları gerçeği karşısında, Şura'nın toplanması zarureti hâsıl olmuştur. Keza, İlkokuldan sonra eğitime devam edememiş insanların hayata hazırlanmaları konusunun halline yarayacak pratik tedbirler de Şura'da müzakere edilmiştir. Böylece, yaygın eğitim yapacak kurumların karşılaştıkları güçlüklerin halli meselesi incelenmiştir. Şura, mesleki yaygın eğitim konusunda piyasaya yönelik temel meslek eğitimi verecek kurumların gelişmemiş ve örgütlenmemiş olmasından doğan ihtiyacın bir neticesidir.[64]

Yine burada Milli Eğitimin olsun Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırladığı plan ve hedeflerin niçin gerçekleşmediğini ve kuralların neticeye ulaşamamalarının temel sebebine işaret

[63] A.Kurtkan Bilgiseven; Milli Eğitim Stratejimiz Nasıl Olmalıdır? s. 81
[64] A.Kurtkan Bilgiseven; Eğitim Sosyolojisi, s. 329

edilmektir.[65] Çıraklık eğitim merkezlerinin ve çok yönlü liselerin açılması tek başına yeterli değildir. "Eğitim sistemimizin memleket ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesi meselesi şuralarda ve plânda alman kararlara bir taraftan Milli Eğitim otoritelerinin ve diğer taraftan da halkın uymasıyla haledilebilecek bir meseledir. Resmi kararların müzakereleri ile tatbikatı arasında ve resmi kararlarla halkın eğitime yönelik tutumları arasında bir uyum yoksa memlekette işleyiş bütünleşmesi gerçekleşemez. Hâlbuki maddi ve manevi bütün hazinelerimizin anahtarlarını bu hazineleri gerektiği gibi kullanabilecek nesillere teslim etme görevini üstlenecek sektör eğitim sektörüdür. Bu sektörün kendinden beklenenleri verebilmesi ise bu işleyiş bütünleşmesine bağlıdır.

2) Milli Kültür Şurası Tavsiyeleri

a) Sanayi Gençliği ve Kültür

Toplam genç nüfus içinde (1980) DİE verilerine göre (12.253.562) çalışan gençlik kesiminin (6780345) oram % 52,2'dir. 1980 yılında çalışan gençlik içinde tanm kesiminde çalışan gençlik (12-24 yaş) oram % 63,6'dır. Geri kalan % 36,2'lık bölüm memur olarak çalışan gençlik ile işçi olarak çalışan gençliği teşkil etmektedir.

İmalathane, fabrika, tamirhane vb. yerlerde işçi statüsünde çalışan gençliğin mesleki, eğitim, iş ve işçi sağlığı ücret, iş güvenliği, fiziki güçlere uygun işte çalıştırılmaları, sosyal güvencelerinin tam sağlanmamış olması gibi çeşitli sorunları bulunmaktadır.

Bunun yanında gençliğin kültür hizmetlerinden yeteri kadar faydalanamaması, onların milli kültür ile teçhiz edilememesi gibi sorunları bulunmaktadır.

Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı, çağdaş uygarlığın gereklerine ve demokrasi bilincine sahip ekonomik ve sosyal hayatın icaplarına ayak uyduran milli ve manevi değerleri koruyup geliştiren Türklük şuuruna sahip mutlu bir çalışan gençlik yetiştir-

---

[65] Endüstriyel Teknik Öğretimde Gelişmeler Ankara 1988, s. 40

mek geleceğimiz için şarttır.

Özellikle sanayi kesiminde çalışan gençlikle ilgili kültür meselesinde alınması gereken tedbirler şunlar olmalıdır:

1) Çalışan gençlere Türkiye'yi kalkındırmanın niyeti ve ideali kazandırılmadır.

2) Çalışan gençlerin, hem çalışıp hem de kültür etkinliklerinden faydalanabilmeleri konusunda gerekli tedbirler alınmalıdır.

3) Çalışan gençliğin okuma ve araştırma faaliyetlerini teşvik edici tedbirler alınmalıdır. Bütün kurum ve kuruluşlarda kütüphane ve benzeri eğitim birimleri kurulmalıdır. Bunun için her türlü yasal tedbir alınmalıdır.

4) Sanayide çalışan gençliğin yapacağı her türlü araştırmalar kurumlarınca desteklenmelidir.

5) Radyo, TV ve diğer kitle iletişim araçlarıyla çalışan gençliğe eğitim, müzik, halkoyunları, tiyatro, sinema vb. konularda milli yayınlar yapılmalıdır.

6) Yine TV ve kitle iletişim araçları ile moral değerleri benimsetici sosyal ve kültürel programlar hazırlanmalıdır.

7) Sanayide çalışan gençliğin kamu, kurum ve kuruluşların dinlenme tesislerinden ve kültür imkânlarından faydalanmaları temin edilmelidir.

8) Gençlik merkezlerinin sayılan artırılmalı, buralardan sanayide çalışan gençler faydalanmalıdırlar.

9) İl Merkezlerinde "Gençlik Kültür ve Sanat Siteleri" kurulmalıdır.

10) Sanayide çalışan gençlik kültür faaliyetlerinden (Tiyatro, Opera, Korolar vb.) indirimli faydalanmaları sağlanmalıdır.[66]

11) Çalışan gençliğin dinlenmesine ve boş zamanlarını de-

---

[66] T.C. Kültür Bakanlığı, Araştırma Plânlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı (5-8)
Aralık 1990) 2. Milli Kültür Şurası Bildirileri I. Cilt Ankara 1990 s. 231

ğerlendirmesine destek olacak, tatillerini geçirecek "Gençlik Evleri" ve "Kır Konaklar" kurulmalıdır.

12) Organize sanayi bölgelerinde (Mesela Ostim gibi) kültür merkezlerinin kurulması mecburi olmalı, buralarda çok amaçlı salonlar, kültür tesisleri yapılmalıdır. Bu konuda yasal düzenlemeler yerine getirilmelidir.

13) Kalkınma planlan, parti programlan, icra planlan ve yıllık uygulama programlarında çalışan gençliğin kültür ihtiyaçlarının giderilmesine ilişkin tedbir ve uygulamalara yer verilmelidir.

14) Sanayi kuruluşlarının kültüre katkılarını sağlamak için vakıf kurmalarının teşvik edilmesi sağlanmalıdır.

b) Ortak Kararlar:

II. Yıllık kültür şurasında alman ortak kararlara göz atacak olursak orada şu maddelere rastlarız.

Kültür bütünleşmesinde ihtiyacı duyulan yeni düzenlemeler (teşkilat-mevzuat, mekan) kısmında alman kararlar şunlardır:

- Organize sanayi bölgelerinde (mesela Ostim gibi) kültür merkezlerinin kurulması mecburi olmalı, buralarda çok amaçlı salonlar, kültür tesisleri yapılmalıdır,

- Sanayi kuruluşlarının kültüre katkılarını sağlamak için vakıf kurmalarının teşvik edilmesi sağlanmalıdır.[67]

3) Mesleki ve Teknik Eğitim İle İlgili çıkartılan Mevzuatlar

a) Borçlar Kanunu:

Cumhuriyet devrinde işyerlerinde mesleki eğitimle ilgili kanun hükümleri, İsviçre Medeni Kanunundan Türk hukukuna aktarılan metinlerde görmekteyiz.

8 Mayıs 1926 tarih ve 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun hizmet akdine ilişkin hükümlerinde çıraklık aktivitede aktif yapılmaktadır. Kanunda hizmet akdi hakkındaki hükümlerin kıyasen çırak-

[67] T.C. Kültür Bakanlığı II. Milli Kültür Şurası Görüşmeler, Rapor ve Sonuç Bildirileri II. Cilt, Ankara 1990. s. 110.

lık akdine de uygulanacağı belirtilmektedir. Kanuna göre, çıraklık akdinin vücut bulması için işverenle çırak veya temsilcisi arasında bir çıraklık mukavelesinin yapılması şarttır. Kanunun 3. maddesinde, çırağın eğitimi ile ilgili olarak "çıraklık mukavelesinde, usta, çırağa sanatı olan dikkat ve itinası ile öğretmeye mecburdur. Usta çırağın mecburi derslere devamına nezaret ve mesleğine ait mekteplere ve kurslara gitmesi ve çıraklık imtihanlarına iştirak eylemesi için lüzumu olan zamanlarda müsaade etmekle mükelleftir" denmektedir.

Borçlar Kanunu çıraklık mukavelesi ise mesleki eğitime ilişkin önemli hükümler getirmektedir. Ancak o tarihte ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik ve kültürel durum bu hükümlerin uygulamaya konmasına imkân vermemiştir.

b) Sümerbank Kuruluş Kanunu:

Sümerbank 3 Haziran 1933 tarih ve 2262 sayılı kuruluş kanununda, kurumun girişeceği çalışmalara değinilmekte ve mesleki eğitimle ilgili bazı esaslar konmaktadır.

Kanunun 2. maddesinin d fıkrasında Sümerbank'ın mesleki eğitime ilişkin görevleri "memlekette ve kendi fabrikalarına lüzumlu olan usta ve işçileri yetiştirmek üzere mektepler açmak ve sanayi mühendis ve mütehassıs yetiştirmek için dâhildeki yüksek mektepler de talebe okutmak veya bu maksatla iktisat vekaletince açılacak mekteplere yardım etmek ve ecnebi memleketlere talebe ve stajyer göndermek olarak gösterilmiştir.

Sümerbank'ın bu sahadaki çalışmaları kuruluş kanunlarına uygun olarak tamamen yerine getirilememiştir. Fakat kendi bünyesinde çalışanlar için çeşitli kurs ve çalışmaları yürütmüştür.

c) Sınaî Müesseselerde ve Maden Ocaklarında Meslek Kursları açılmasına dair kanun:

17 Haziran 1938 tarihinde sınaî müesseselerde ve maden ocaklarında mesleki kurslar açılmasına dair konunun kabulü ile işyerlerinde mesleki eğitimi düzenleyen ilk kanun yürürlüğe

girmiş olmaktadır. Bürolar da çalışan memurlar hesaba katılmaksızın istihdam edilen müstahdem ve işçiler, sayısı yüzden fazla olan maden ocaklarıyla Teşvik-i Sanayi Kanunu'nda tanımlanmış sınaî kuruluşlarda çırak, kalfa ve ustaların mesleki bilgilerini artırmak için kurslar açılması mecburidir. Kanunun 3. maddesine göre "açılacak kurslarda eğitim, çalışma saatleri dışında ve haftada en çok altı saattir. Kursa devam edenler kurs sonunda sınava tabi tutulurlar. Sınavda basan gösteremeyenler, o kuruluşta çalışmaya devam ederlerse sonraki kurslara devam etmeye mecburdurlar. Kursların eğitim masrafları, kursların açıldığı müesseseler tarafından karşılanır.

Kanunun diğer maddelerinde konunun işleyişini temin için bazı cezai müeyyideler getirilmiştir. Kanunun 6. maddesine göre kurslara devam mecburidir. Özürsüz olarak kursa gelmeyenlerin her gelmedikleri gün için ücretlerinin yarısını geçmeyecek kadar bir kısmı kesilir. Bir ay içinde beş defa kursa devam etmeyenlerin de işlerine son verilir. Kanunun 7. maddesine göre kurs açmakla sorumlu olup da açmayan müesseseler para cezasına çarptırılırlar.

Bu kanunun da uygulaması çeşitli nedenlerle başarılı olamamıştır. 3308 sayılı kanun çıkıncaya kadar bu kanunla işler yürütülmeye çalışılmıştır.

Bu kanun daha sonra çıkan bazı nizamnamelerle açıklık kazandırılmaya çalışılmıştır. "Sınaî Müesseselerinde ve Maden Ocaklarında Mesleki Kursları açılmasına dair Nizamname'de işyerlerinde açılacak meslek kursları sanat nevilerine göre en az bir sene ve en fazla üç sene kalfa ve usta kursları da en az altı en çok on iki ay devam eder." Kurs programlarının esası mesleki bilgi dersleri olacaktır. Mesleki bilgilere ayrılacak kurs saatlerinin en az üçte ikisi müessesenin iş mevzuu ile doğrudan doğruya ilgili olan teknolojik dersler ve geriye kalan saatlerde genel meslek bilgisi dersleri verilecektir. Nizamnamenin 13. maddesine göre "kurs açmakla yükümlü bulunan her müessese sahibi, bu nizamnamedeki belirtilen esaslar içinde, müessesesinde açılan kurslarda uygulanacak bir ders müfredatı programı hazırlayarak

en geç bu nizamnamenin yürürlük tarihinde iki ay sonra iktisat vekâletine gönderir. Müessese sahibi müfredat programını bu müddet içinde göndermezse iktisat vekâleti tarafından hazırlanarak gönderilir. Müessese sahibi gönderilen programı aynen uygulamakla mükelleftir."

Bu nizamname ile birlikte kurslara devam etmenin gerekliliği ve zorunluluğu bir kez daha belirtilmesi Kurslara devam edenler kursu bitirmelerini izleyen on beş gün içinde teorik ve pratik bir sınav geçirirler. Sınavlarda basan gösterenler iktisat vekâletince düzenlenen, örneğine göre hazırlanan ve mahallin en büyük mülkî amiri tarafından onaylanan çırak veya kalfa veyahut kurs ehliyetnamesi alırlar. Sınavlar ders öğretmeni, fabrika mümessil ve sınaî müessese veya maden ocağının bulunduğu yerdeki Milli Eğitim ve İktisat Vekâletinin temsilcilerinden ve bunların en büyük mülki amirlerinin mükâfatı ile seçecekleri birer üyeden meydana gelen bir komisyon tarafından yapılır.

Çırak, kalfa ve ustaların gördükleri eğitimden sonra sınav sonucu elde ettikleri belgelerin iş piyasasında çok geçerli olmaması da çalışanların bu tür eğitime ilgisini azaltan faktörlerden biri olmuştur. İlgili bakanlıkça hangi işyerlerinin bu kanunun kapsamına gireceğinin tespit edilebilmesi için iki değişik ölçü kabul edilmiştir. Bu kanuna tabi olmak için maden ocaklarında çalıştırılan işçi sayısının yüzden fazla olması şart koşulmuştur. Burada şuna işaret edelim. 3308 sayılı kanundan bahsederken bu hususa değinmekle beraber bu sayı 50'ye indirilmiştir. Sınaî müesseseleri Teşvik-i Sanayi Kanunu kapsamına giriyor iseler bu kanunun da kapsamı içine girmektedirler.

15 Haziran 1927 tarihli ve daha sonra 1933 yılında tadil edilen Teşvik-i Sanayi Kanunu kapsamına giren işyerleri şunlardır:

1) Kullandıkları asgari muharrik güç on beygir gücü olan ve yılda 1500 işgünü ücret ödeyen işyerleri,

2) Yukarıdaki şartlardan yalnız birini yerine getiren ve 10 kişiden fazla işçi çalıştıran işyerleri,

3) Kullandıkları muharrik güç on beygirden az olan ve fakat

750 işgünü ücret ödeyen işyerleri,

4) Halıcılık, trikotaj, dokuma gibi iş kollarında belirli bir yerde topluca işçi çalıştıran işyerleri.[68]

Görüldüğü gibi Teşvik-i Sanayi Kanunu çok az sayıda işçi çalıştıran işyerlerini de kapsamı içine almaktadır. Bu durumda bu işyerleri 3457 sayılı kanunun kapsamı içine alınmış olmaktadır.

d) 2089 Sayılı "Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu

17.6.1938 tarih ve 2059 sayılı "Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu". 2089 sayılı kanunun çıkış nedenlerinden başlıca nedeni; bu yasadan önce çıkarılmış bulunan 3457 sayılı kanunun yürütülmesinde aktif rolün okullardan ziyade işletmeye bırakılması ve işletmenin bizzat mesleki eğitim yaptırması esasına müstenittir.

20.6.1977 tarihinde kabul edilmiş olan 2089 sayılı "Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu" bu alanda atılmış önemli bir adımdır. (5 Temmuz 1977 tarih ve 15987 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

2089 sayılı yasa, çırak ve kalfaların eğitimini işyeri ile ortaklaşa yapmaları ilkesini getirmektedir. İşyeri sahibi ya da ustası pratik eğitimi Milli Eğitim Bakanlığı da teorik ve teknik eğitimi yapacaktır. Böylece çırak ve kalfaların yetişmeleri, çalışma hayatını tanımaları, işyerlerinde sağlıklı insan ilişkilerinin geliştirilmesinin önemini iyi kavramaları sağlanacaktır.

Çırak, kalfa ve Ustalık Kanunu, 52 maddeden oluşan altı bölümden ve dört geçici maddeden meydana gelmektedir.

Kanunun Kapsamı:

5017 sayılı yasaya tabi işyerleri (esnaf ve sanatkârlar ve 5590 sayılı yasa ile kurulmuş olan meslekî teşekküller kayıtlı (ticaret ve sanayi odaları) işyerleri ile bu işyerlerinde çalıştırılan çırak, kalfa ve ustalar bu yasa kapsamına alınmıştır. Devlete bağlı kurumlarla, kamu iktisadi teşekkülleri kendi bünyelerinde çırak okulları açabilirler. Bu okullarda uygulanacak yönetmelikler Milli Eğitim Bakanlığı ile ilgili kuruluş tarafından müştereken hazırla-

[68] MEB; Çıraklık Eğitimi ve Yapılan Çalışmalar Ankara 1987, s. 11

nır.

Kanun yürürlüğe girdikten sonra bile çeşitli aksaklıklarla karşılaşılmıştır. Bunlar başta çırak sözleşmesindeki tarafların değişmesi ve Borçlar Kanununa göre sözleşme taraflar çırak ve iş sahibidir. Bu yasada taraflar çırağın velisi veya kanuni temsilcisi ile işyeri sahibidir.

Bu kanun kapsamı itibarıyla tezin bütünlüğünü ihtiva etmemesi ve tezimizde ağırlık konusu olan endüstri meslek lisesi öğrencilerinin işletme eğitimlerini ilgilendirmediği için konunun diğer hüküm ve bölümleri istisna tutularak üzerinde durulmamıştır.

Ayrıca bu kanun uygulamalarda görülen aksaklıklar yüzünden kanun bütünüyle yeniden düzenlemeye tabi tutulmuştur. Kanunun yeniden düzenlenmesini gerektiren başlıca sebepler şunlardır:

- Kanun maddelerinin anlaşılmasında ve uygulanmasında güçlüklerle karşılanmaktadır.

- Kalfaların ve ustaların eğitimi konusunda yeterli açıklık yoktur.

- İmtihan komisyonlarının teşkilinde güçlükler vardır.

Kurumların çıraklık eğitiminin gelişmesi için sağlayabilecekleri ayni ve nakdî yardımların kabul edilmesi ve kullanılması bir esasa bağlanmamıştır.

- Çırakların iş kazaları ve meslek hastalıkları ile hastalıklara karşı sigorta ettirilmesinde güçlükler ortaya çıkmıştır.

- Çıraklığa giriş yaşı 1475 sayılı iş kanunundaki yaş esas alınarak düzenlenmiştir.

- Çırakların işyerindeki eğitimiyle İlgili denetim belirgin değildir.

- Kanun hükümlerine aykırı davranışlara verilen cezalar caydırıcılığını kaybetmiştir.

- Geçici maddelerin uygulanmasında güçlükler ortaya çıkmıştır.

Ayrıca 1938 yılında çıkarılan 3457 sayılı Kanun ile 2089 sayılı kanun farklı uygulamalar getirmiş olmakla birlikte ikisi de yürürlükte kalmıştır. Bütün bunlar 2089 sayılı kanunun da bir önce düzeltilmesini mecburi kılmıştır.

3308 sayılı kanunun çıkış nedenleri:

Türkiye'de bugün ilkokuldan sonra eğitime devam etmeyerek çalışan nüfusun 4 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Hiçbir meslekî kalifikasyonu olmayan bu nüfusun; bir yönü ile meslek sahibi yapmak, diğer yönden çalıştıkları işyerlerindeki üretimin verimini ve kalitesini yükseltmelerini sağlamak üzere, meslekî bilgi ve beceri kazandırıcı kurslarla eğitilmesi zarureti ortaya çıkmaktadır.

Bugün gelişmiş ülkeler, her seviyede yetişmiş insan gücünün önemini zamanında kavrayarak işçiden en ileri seviyedeki mühendise kadar tüm teknik insan gücünü yetiştirmeyi düzenleyen kanunları 30 yıldan bu yana çıkarıp uygulamaktadırlar. Böylece istenen işi, belirli kalite ve sürede yapabilmeyi başaran meslek elemanlarını gereken sayıda yetiştirmişler, bunun sonucu olarak da üstün bir üretim potansiyeli meydana getirmişlerdir.

İş hayatımızın ihtiyacı olan nitelikli insan gücünü yetiştirmek üzere;

- Mesleki ve teknik öğretim okul ve kurumlarındaki öğrencilerin beceri eğitimlerini işyerlerinde yapmaları,

- Öğretmenlerin işyerlerinde, meslekî bilgi ve becerilerini artırıcı inceleme ve araştırma yapmaları,

- Öğretmenlerin, işyerlerinde, mesleki bilgi ve becerilerini artırıcı inceleme ve araştırma yapmaları,

- İşyerlerinde kendi olanlarında yetişmiş olan usta öğreticilerin eğitim elemanı olarak görevlendirilmeleri,

- Çıraklık, mesleki ve teknik eğitim faaliyetlerinin düzenlenip, yürütülmesinde gerekli kurulların teşekkülü,

- Özel ve kamu işyerlerinin kendi personelinin bilgi ve becerilerini artırarak, mesleki gelişmelerini sağlamak amacıyla hizmet içi eğitim yapmak üzere sorumlu tutulmaları,

- Çıraklık, mesleki ve teknik öğretim okul ve kurumlarının görev olanının genişletilerek işyerlerine kadar götürülmesi,

- Kamu ve özel işyerleri ile eğitim kurumlarının fertlere bir meslek kazandırmak amacıyla mesleki kurslar düzenlemeleri ve teknik eğitim faaliyetlerinin yürütülmesinde karşılaşılan en büyük problemlerden birisi de yeterli finansman sağlanamamasıdır,

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da bu problem dikkate alınmış, bu amaçla fon kurulması hükmü getirilmiştir. 1986 uygulama programında da bu hüküm yer almıştır.

Fonu faaliyete geçirilmesiyle, örgün çıraklık ve yaygın eğitim yoluyla meslekî ve teknik eğitimin yaygınlaştırılması, yetiştirilen insan gücünün sayı ve kalite olarak artırılması, çıraklık, örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitimin bütün olarak desteklenip geliştirilmesi sağlanacaktır. Bu suretle ülkemizde çıraklık ve mesleki eğitimin finansmanına yeni bir boyut kazandırılacaktır.

Mesleki ve teknik öğretimi, gerçek iş ortamı içinde geliştirmek, eğitim personelinin işyerinde bilgi ve tecrübelerini artırmak eğitim için işyerinde görevli usta öğreticilerden faydalanmak; bu meslek edinmek, mesleğinde gelişmek veya meslek değiştirmek isteyenlere imkân sağlamak üzere yeniden kanuni bir düzenleme yapılması zorunluluğu doğmuş ve bu amaçla "Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu Tasarısı" hazırlanmıştır.

Genel gerekçesi yukarıda verilen tasarı, Türkiye Büyük Millet Meclisinde 5 Haziran 1986 tarihinde görüşülmüş oylamada hiç ret oyu kullanılmaksızın kabul edilmiş ve 18 Haziran 1986 tarih ve 19139 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.[69]

e) 3308 sayılı kanunun muhtevası ve başlıca özellikleri:

Kanun, altı kısım içinde toplanan 46 madde ile 7 geçici maddeden oluşmaktadır.

---

[69] Ekinci a.g.e. s. 75

Bu kanun ile meslekî ve teknik eğitimimiz yeni bir yapıya kavuşturulmuştur.

Meslekî ve teknik eğitim sistemi burada üç kısımdan meydana gelmektedir.

- Çıraklık eğitimi
- İşletmelerde meslek eğitimi
- Meslek kursları

1) Çıraklık Eğitimi ile İlgili Şartlar

Çıraklık eğitiminin amacı, Türk Milli Eğitimin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim kurumlarının çeşitli kademelerinden ayrılan veya belli bir kademesinden sonra öğretime devam etmeyip meslek öğrenmek için bir işyerinde çalışan, en az ilkokul mezunu olup, 19 yaşından gün almamış, gençlerin pratik ve teorik eğitimlerinin bir programa göre yapılmasını sağlayıp onları kalifiye eleman olarak yetiştirmektir.

Çıraklık eğitim sistemimizdeki ilk kademe aday çıraklıktır.

Aday çıraklık: Kanunun 3. maddesinde aday çırak şöyle tanımlanmıştır: "Çıraklığa başlama yaşını doldurmamış ve çıraklık döneminden önce kendisine işyeri ortamı tanıtılan, sanat ve mesleğin önbilgileri verilen kişidir."

Kanunda çıraklık yaşı 13 olarak tespit edildiği için ilkokulu 12 yaşında bitiren bir çocuk, bir yıl süre ile aday çırak olarak çalışabilecek, bu dönemde işyeri ortamını tanıyarak, sanat ve mesleğin ön bilgilerini edinecektir. Ancak çırak olabilmek için; adayın çıraklık döneminden geçme zorunluluğu yoktur. Buradaki amaç, 13 yaşını dolduruncaya kadar çocuğu, mesleğe hazırlamaktır. Nitekim 9. maddede "İlkokulu bitirmiş olanlar, bir mesleğe hazırlık amacıyla, çıraklık dönemine kadar işyerlerinde aday çırak olarak eğitilirler. Burada dikkat çeken husus çıraklar için sözleşmeden bahsedilirken aday çırak için bu husustan söz edilmemektedir. (m. 13/1) Fakat 13 maddenin 11 fıkrasında bunun aksi ifade edilmiş ve "İşyeri sahibi, aday çırağı... çalıştırmaya başlamadan önce bunların velisi veya vasisi ile yazılı çıraklık sözleşmesi yapmak zorundadır" denilmiştir.

Aday çırak da, çırak gibi öğrenci statüsüne sahip olarak öğrencilik haklarından yararlanacak; mesleğin özelliğine göre genel ve meslek eğitime tabi olacaktır. (M. 11-12)

Aday çırak çalıştıran işyerlerinde de "Usta öğretici" bulundurma şartı aranacak (m.25), aday çıraklara da ücret ödenecek (m.25/1) bazı sosyal güvenlik haklarından yararlanacaklar (m.25/IV, V) her yıl tatil aylarında bir ay ücretli izin hakkına sahip olacaklardır, (m.20) Bu hakların kapsamı aşağıda çıraklık statüsü incelenirken izah edilecektir. Aday çıraklar içinde sözleşmeye gerek vardır. Zira işyerinde güvenliği açısından bu gereklidir.

2) Çıraklık

Kanunun 3. maddesine göre "Çırak, çıraklık sözleşmesi esaslarına göre bir meslek alanında mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını iş içerisinde geliştiren" kişidir, (m.3 c). Çırak için sözleşme gördüğü açık bir şekilde belirtilmiştir. Nitekim aynı konunun 13. maddesinde işyeri sahibinin, çırağı çalıştırmadan önce çırağın velisi veya vasisi veya reşit ise kendisi ile yazılı çıraklık sözleşmesi yapmak zorunda olduğu açıklanmıştır. (M. 13/1, II)

a) Çıraklık Şartları:

3308 sayılı kanunun 10. maddesine göre çırak olabilmek için; üç özelliğe sahip olmak gerekir. Bunlara 13 yaşını doldurmuş ve 19 yaşından gün almamış olmak, en az ilkokul mezunu olmak ve bünyesi ve sağlık durumu gireceği mesleğin gerektirdiği işleri yapmaya uygun" olmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı ağır tehlikeli veya özellik arz eden mesleklere alınarak çırakların öğrenim ve yaş durumunu, ilgili kuruluşların görüşünü olarak ayrıca belirleyecektir.

b) Çırağın Öğrencilik Niteliği (M. 11)

Gerekli şartlara sahip olan çırakla, işyeri sahibi arasında çıraklık sözleşmesinin yapılması ile birlikte, çırak öğrenci statüsünü kazanmaktadır. (M. 11) Böylece bir yandan çıraklar diğer işçilerden, özellikle çocuk işçilerden ayrılmakta, öte yandan da, öğrencilik haklarından faydalanmaktadır. Bu husus kanunda

açıkça ifade edilmiştir. Örneğin çıraklara öğrenci kimlik kartı verilecek ve diğer öğrencilerin sahip olduğu avantajlara, çıraklar da sahip olacaklardır.

c) Çıraklık Sözleşmesi (M. 13)

507 sayılı kanuna tabi esnaf ve küçük sanatkârlar, yanlarında çırak çalıştırabilmek için, kesinlikle çıraklık sözleşmesi yapmak zorunda kalacaklardır. 13-19 yaş arasında çalıştırılacak çırakların, sözleşme ile ise alınmaları Bakanlıkça tespit edilecek illerde ve meslek dallarında söz konusu olacaktır. Çıraklık sözleşmesinin "çalışmaya başlamadan önce" yapılmasının zorunlu olduğu kanunda öngörülmüştür. Bu zorunluluğa uymayan işyeri sahiplerine, aynı kanunun 41. maddesi uyarınca önce ihtar cezası verileceği, ihtarın tebliğinden itibaren 10 gün içinde yükümlülüklerini yerine getirmeyenlere ise, asgari ücretin bir aylık tutarının 2/3'si kadar para cezası uygulanacağı öngörülmüştür. (M.41, II, IV). Fiilin tekrarı halinde, bu cezanın iki katma çıkarılacağı, fiilin sürmesi halinde ise meslekten geçici men cezası verileceği de aynı maddede hükme bağlanmıştır. (M.41/IV, VII)

Çıraklık sözleşmesi işyeri ile çırağın velisi veya vasisi arasında yapılacaktır.Yine burada yeni çıkan kanunda çıraklık sözleşmesinin hangi hallerde taraflarca feshedileceğine dair ayrıntılı hükümlere yer verilmemiş, bu hususta genel hükümlere de bir atıf yapılmamıştır.

Bunun dışında sağlık durumunun gireceği mesleğin gerektirdiği işleri yapmaya uygun olduğunun hekim raporu ile belgelendirilmesi gerekmektedir. Daha sonra kanuni prosedürün gerektirdiği çeşitli evraklar tamamlanıp ilgili birimlere gönderilir.

d) Çıraklık Süresi:

Çıraklık döneminin amacı, kişiye mesleği ile ilgili temel bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını kazandırmaktır.

3308 sayılı kanun ile çıraklık eğitimi kapsamına alınabilecek meslek dallarına bir sınırlama getirilmiştir. Kanunun 14. maddesinde çıraklık süresinin 3-4 yıl olacağı hükmü yer almıştır. Buna göre, temel bilgi ve becerilerin meslek dallan çıraklık eğitimi kapsamına alınabilecektir. Daha kısa sürede öğrenebilecek

ayakkabı tamirciliği, bisiklet tamirciliği, anahtarcılık gibi meslek dallan çıraklık eğitimi uygulamalarının kapsamı dışında bulunmaktadır.[70]

e) Çıraklık Sözleşmesinin Fesih ve Usulleri

Kanunda öngörülen çıraklık sisteminde çırak veya velisi veya vasisi ile işyeri sahibi veya vekili arasında bir sözleşme akdedilmesi gerekir. Çıraklık sözleşmesi aşağıdaki rollerde sona erer.

- Deneme döneminde, tarafların rızasıyla,

- Çıraklık süresinin tamamlanmasıyla,

- İlk kalfalık imtihanım izleyen ikinci kalfalık imtihanının tamamlanmasıyla,

- Çırağın sözleşme süresi içinde reşit olması halinde, çırağın rızasıyla

- İşyeri sahibinin değişmesi halinde yeni işyeri sahibinin aynı mesleği sürdürmesi halinde ve sözleşmenin devam etmesini istemesi halinde sözleşme sona erer.Fesih halinde çırağın önceki çalışmaları geçerlidir.

f) Çıraklık Eğitimi

Çıraklık eğitiminin amacı, çeşitli nedenlerle örgün eğitim kurumlarının çeşitli kademelerinden ayrılan veya belli bir kademesinden sonra öğretime devam etmeyip meslek öğrenmek için bir işyerinde çalışan gençlerin pratik ve teorik eğitimlerinin bir programa göre yapılmasını sağlayıp onları kalifiye eleman olarak yetiştirmektir.

3308 sayılı kanun bir yandan çıraklık eğitiminin nasıl yapılacağını düzenlemiş, öte yandan da bu eğitimi yapacak kişilerde bazı özellikler aramıştır.

Aday çırak ve çıraklar eğitimlerini sözleşme imzaladıkları işyerinde yaparlar ve bu eğitim 11 ay devam eder. Teorik eğitim amacıyla haftada bir gün ücretli izin verilir. Adaylar için bu bir

[70] Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim, Türk-Alman Mesleki Eğitim Semineri, Ankara
1981 - s. 13

günlük eğitimde % 50 genel bilgi % 50 meslek dersleri verilir. Çıraklar için bu teorik eğitimin yaklaşık % 30'u genel bilgi dersleri % 70'i meslek dersleridir. Teorik eğitim süresi de haftada 8-10 saattir.

g) Usta öğretici bulundurma şartı (M. 15)

Yeni hazırlanan bu kanunda getirilen en önemli yeniliklerden birisi de her kademedeki meslek eğitiminde usta öğreticiler bulundurulmasını öngörmesidir. Usta öğreticinin yetiştirilmesi için yapılan kanuni düzenlemelerle bu ihtiyaç mevcut ustalardan istifade edilerek onların bu işle görevlendirilmesi sağlanmıştır. Kanunun isabetli olduğu yerlerden birisi de budur.

h) Çırakların ücret, sosyal güvenlik ve izin haklan:

Aday çırak, çırak ve işletmelerde meslek eğitimi gören öğrenciler çalıştıkları işyerlerinden yaşlarına uygun asgari ücretin en az % 30'u kadar ücret almaktadırlar. Ayrıca bunların iş kazası ve meslek hastalıkları ile hastalık sigortası primleri devletçe ödenmektedir. Bu çok önemli bir gelişmedir. Çünkü "Cumhuriyet tarihinde ilk defa, aday çırak ve çırakların sigorta primleri ilgili yönetmeliğine göre 1.8.1987 tarihinden itibaren devlet tarafından karşılanmaya başlamıştır.[71]

3) Kalfalık

Çıraklık dönemi teorik ve pratik eğitimin tanımlayanlar kalfalık imtihanına girerler. Bu imtihanı başaranlara kalfalık belgesi verilir. Amaç "kalfa adayının mesleği ile ilgili beceri ve iş alışkanlıklarına iş hayatınca kabul edilebilir seviyede sahip olup olmadığına bakmaktır.[72]

Kalfalık belgesine sahip olanlar ustalık eğitimine devam edebilirler. Ustalık eğitimi sırasında kalfalara meslek bilgisi ile birlikte çalışma hukuku, ekonomi, sigorta ve vergi mevzuatı gibi dersler gösterilir. Bu dönem pratik eğitimin süresi 3 yıldır.

---

[71] Metin Kutal "3308 Yasada Çıraklık Statüsü, Eğitimi ve Çırakların Korunması, İktisat Maliye Dergisi, Cilt 33 Sayı: 9, Aralık 1986, s. 325

[72] Mehmet Fatih; "Çıraklık ve Mesleki Eğitini" Ahilik Yolu, Sayı: 32, Ekim 1968, s. 11

4) Ustalık

Ustalık eğitimini tamamlayanlar ustalık imtihanına katılabilirler. Ayrıca kalfalık belgesine sahip olduktan sonra mesleğinde en az 5 yıl çalışanlar ile meslek lisesinden mezun olduktan sonra mesleğinde en az bir yıl çalışanlar da ustalık imtihanına katılabilirler.

Ustalık imtihanını başaranlara ustalık belgesi verilir. Ustalık belgesine sahip olmayan veya bu belgeye sahip olanları çalıştırmayanlar, bağımsız işyeri açamazlar.

Kalfalık ve ustalık imtihanlarında, öğretmenlerle birlikte meslek kuruluşu temsilcilerinin de görev alması, sistemin önemli bir özelliğidir.

Ustalık belgesine sahip olanların yanlarında aday çırak ve çırak çalıştırabil-meleri için usta öğreticilik eğitimine devam ederek usta öğreticilik belgesi almaları gerekir.

Usta öğreticilik eğitiminin amacı, ustalık belgesine sahip olanlar formasyon kazandırarak, onların aday çırak ve çırakların pratik eğitimlerini daha sağlıklı ve düzenli bir şekilde yürütmelerini sağlamaktır. Bu eğitim ustalarına meslek analizi, öğretim metotları gibi kurslar verilir.[73]

İşletmelerde Mesleki Eğitimin Esasları ve Çalışma Şartlan:

Konunun tezimiz açısından en önemli olan bu bölümünde işletmelerdeki mesleki eğitimin esasları çalışma şartlan ele alınacaktır. 3308 sayılı kanun işletmelerde yapılacak beceri eğitimin esaslarını; bir yandan eğitim programları, öte yandan da çalışma şartları bakımından düzenlenmiştir.

I- Mesleki Eğitim Programlan:

Kanuna göre işletmelerde beceri eğitimi görecek olan öğrencilerin teorik eğitimi, bakanlığın mesleki ve teknik eğitim kurumlarında veya işletmelerin eğitim merkezlerinde yapılacaktır. {M.20/1) İşletmeler bunun için çalışma saatleri içinde izin vermek zorunda olacaklardır. Teorik eğitim haftada 12 saatten az,

---

[73] Ekinci, Ahilik ve Meslek Eğitimi, s. 103

16 saatten fazla olamayacaktır. Teorik eğitime ilişkin esas ve usuller ile sınavların yapılış biçimleri ayrıca yönetmelikle düzenlenecektir.

İşletmelerde uygulanacak mesleki eğitim programlan ise; çıraklık ve mesleki eğitim kurulunun görüşü alınarak bakanlıkça tespit edilecektir.

II- İşletmelerdeki Meslek Eğitim sırasında uygulanacak şartlar.

Meslek eğitimi gören öğrencilerde tıpkı aday çırak ve çıraklar gibi konunun üçüncü bölümündeki sosyal haklardan faydalanacaklar.

Kanunun 18. maddesine göre, 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmeler çalıştırdıktan işçi sayısının yüzde beşinden az, yüzde onundan fazla olmamak üzere, meslek lisesi öğrencilerine beceri eğitimi yaptırırlar.

Meslek lisesine devam eden öğrenciler ilk sene içinde hem teorik hem de pratik olarak eğitimlerini okulda görerek meslekleri ile ilgili temel bilgi ve becerilerin kazanmaktadırlar. İkinci yıldan itibaren beceri eğitimlerini işyeri ve işletmelerde yaparlar. Bu uygulamada; iki gün okulda, üç gün işyerinde olmak üzere eğitim yapılır.

Beceri eğitimi gören öğrenciler "işyerinin şartlarına ve çalışma düzenine uymak zorundadırlar (M.21) Örneğin işyerinde suç sayılan hareketlerden kaçınacaklardır.

Ayrıca konunun 22. maddesi gereği, işletmede eğitim gören öğrenciler, toplu iş sözleşmesi ile grev ve lokavt kapsamı dışında kalacaklardır. Keza eğitici personel de grev ve lokavt kapsamı dışındadır.

Burada uzmanlar tarafından tespit edilip tenkit edilen bir hususu açıklayalım. Öğrencilerin işçi olmamaları hasebiyle grev ve lokavt dışı kalmaları uygun olmakla birlikte, ancak aynı maddede "işletmelerde grev ve lokavt uygulamaları halinde eğitimin devamı için işyeri gerekli tedbirleri alır. Hükmünün uygulamada çeşitli problemlere neden olacağı ileri sürülmüştür. Sendikaların

buna haklı olarak itirazları olacaktır.

Mesleki eğitimin işletmelerde yapılmasında en büyük kazanç görünüşte Milli Eğitim Bakanlığının ve işletmelerin olduğunu kabul etsek bile burada en kazançlı durum şüphesiz planlanan ara işgücünün teminini sağlamaktır. Zira yapılan bir istatistiğe göre 1978-1979 öğretim yılında endüstri meslek liselerini bitirenlerin % 21-6'smın kendi mesleklerinde çalıştıkları tespit edilmiştir[74]. Bu durum pahalı bir eğitim olan mesleki ve teknik eğitim için harcanan kaynakların boşa gittiği anlamına gelmektedir.

Öğrenciler pratik eğitimlerini işyerlerinde yapmakla hem iş hayatına daha rahat uyum sağlamakta, hem de yeni teknolojik gelişmeleri yakından takip edebilmektedir.

Ortaokulu bitirdikten sonra meslek liselerine kaydolan öğrenciler birinci yılda hem teorik hem pratik eğitimlerini okulda görerek meslekleri ile ilgili temel bilgi ve becerileri kazanmaktadırlar. Birinci yılın sonunda üstün başarı gösterenler teknik liselere devam edebilmektedirler. Diğer öğrenciler ise ya eğitimlerinin tamamını okulda görmekte veya pratik eğitimlerini işyerlerinde yapmaktadırlar.

İşletmelerde beceri eğitimi gören öğrenciler haftada 2 gün (16-18 saat) okulda teorik eğitim haftada 3 günde işletmelerde pratik eğitim görmektedirler. Teorik eğitim yılda 8 ay pratik eğitim yoğunlaştırılmak suretiyle de uygulanabilmektedir.

Ayrıca meslek lisesini bitirenler iş hayatında bir yıl çalıştıktan sonra ustalık imtihanına girmeye hak kazanmakta ve bu imtihanı başaranlara ustalık belgesi verilmektedir.

Meslek Kursları (M.37)

3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu başlıca 3 çeşit meslek kursu açılacağını hükme bağlamıştır. Kanunun 37 maddesine göre "Bakanlık" örgün eğitim sisteminden ayrılmış, istihdam için gerekli yeterliliklere sahip olmayan kişileri iş hayatında istihdam imkânı olan görevlere hazırlamak amacıyla mes-

---

[74] M.E.B. Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü a.g.e. s. 112 - 122

lek kursları düzenleyecektir. Bunun için bakanlık kursların düzenlenmesinde ilgili diğer bakanlık kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapacaktır. (M.37/11) kurslara katılanlar, kursu devam ettikleri süre içinde bu kanundaki çırak ve diğer öğrencilere tanınan haklardan faydalanacaklardır. (M.37/1) Şu halde bu kursların amacı daha önce herhangi bir meslek okuluna devam etmiş, ancak bu kurumlan bitirememiş olanlara beceri kazandırarak istihdam şanslarını artırmaktır. 1) Geliştirme ve Uyum Kursları (M.38)

İşletmelerde çalışanların iş verimini yükseltmek için, mevcut personelin eğitilmelerini amaçlayan bu faaliyet kanuna göre sadece 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmelerde uygulanacaktır. Bu niteliğe sahip işletmeler çalıştırdıkları personelin içindeki verimi yükseltmek, yeni teknolojilere uyumlarını ve mesleklerinde gelişmelerini sağlamak amacıyla, çalışma saatleri dışında çeşitli kurslar açacaklardır. Ayrıca aynı amaca yönelik diğer kurumlarca açılan kurslara personelin katılımını sağlamakla mümkün olacaktır. 21 özel Eğitim Kursları:

Özel eğitime muhtaç kişilere yönelik olarak açılacak bu kursların amacı; bu kişiler, iş hayatında geçerli olan görevlere hazırlamaktır. Kursların düzenlenmesinde ve uygulanmasında bu kişilerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınacaktır. Öğrencilik haklan diğerlerinde olduğu gibi korunacaktır (M.39/11)

ORTAK HÜKÜMLER

Yeni sistem çok yönlü işbirliğini gerektiren bir hizmet alanı olduğundan bu eğitimin yönlendirilmesinde eğitim, öğretim ve istihdam ile ilgili kurum ve kuruluşların iştirak etmeleri lüzumlu görülmektedir. Mesleki teknik eğitim kurumlarıyla iş hayatı arasında işbirliğini geliştirmek, bu eğitimin ülkemiz ihtiyaçlarına göre uygun şekilde planlanması ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla bakanlıkta çıraklık ve meslekî-teknik eğitim kurulu illerde ise il çıraklık ve mesleki eğitim kurulları kurulmuştur. Kurullar mesleki teknik eğitimle ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla işçi, işveren ve meslek kuruluşu temsilcilerinden oluşmaktadır. İş hayatının temsilcilerinin mesleki teknik eğitimin plan-

lama, geliştirme ve değerlendirme süreçlerine katılımı ilk defa müesseseleşmiştir.

Kurul 11 üyeden meydana gelmektedir. Sistemin üst karar organı sayılan bu kurulda; bakanlıklar, mesleki kuruluşlar ile yükseköğretim kurulu temsilcileri bulunmaktadır. Kurulun sekreterlik işlevini çıraklık ve yaygın eğitim genel müdürlüğünce yerine getirilmektedir.

Bu kurulda eğitim-öğretim istihdam ile ilgili bakanlık kurum ve kuruluşların temsilcisi bulunmaktadır. Kurulun olacağı tavsiye kararlan ve yapacağı teklifler ile mesleki ve teknik eğitim sistemimiz, sanayinin değişen insan gücü ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yönlendirilip geliştirilebilecektir. Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kurulu ile mesleki ve teknik eğitimle ilgili bütün tarafların (eğitim-üretim-istihdam zincirinde yer alan) sistemin yönlendirilmesinde görev, yetki ve sorumluluk almaları sağlanmıştır.

İl seviyesinde, çıraklık ve meslek eğitiminin planlanması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi konularında valiliğe, görüş ve tavsiyeler bildirmek üzere "İl Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kurulu" bulunmaktadır. Bu kurullar 3308 sayılı kanun kapsamına alınmış bulunan illerde kurulmaktadır. Eğitim-üretim-istihdam zincirinde yer alan kurum ve kuruluşların temsilcilerine bu kurullarda görev verilmektedir.

Gerek Çıraklık ve Meslek Eğitim Kurulu gerek il çıraklık ve mesleki eğitim kurulları sayesinde mesleki ve teknik eğitim sistemimiz değişen insan gücü taleplerinden etkilenen açık bir sistem haline getirilmiştir.

3308 sayılı kanunla ayrıca örgün çıraklık ve yaygın eğitim yoluyla mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaştırılmasını, yetiştirilen insan gücünün sayı ve kalite olarak artırılmasın çıraklık eğitimi dâhil örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitimin bütün olarak desteklenip geliştirilmesini mesleki ve teknik alanda iş öncesi ve hizmetiçi eğitim programlarının kamu ve özel işyerlerinde verimliliği artırıcı ilkeler gözetilerek yürütülmesini sağlamak gayesi ile "Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu" kurulmuştur.

Mesleki ve teknik eğitim sistemimizi meydana getiren örgün, yaygın ve çıraklık eğitim sistemlerinin ülkemizin insan gücü ihtiyacını en rasyonel şekilde karşılayacak ölçüde bir sistem bütünlüğü içerisinde gelişmeleri sağlayacak araştırma, geliştirme ve planlama çalışmalarını yapmak veya yaptırmak amacıyla bir "Mesleki ve Teknik Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezi" kurulmuştur. Merkezin rasyonel çalışması ve vasıflı eleman istihdam edebilmesi için gerekli hukuki düzenlemeler kanunda yer almıştır.

Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanununa göre Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlan dışında, kamu ve özel kurum ve kuruluşlarda yapılacak aday çırak, çırak ve kalfaların eğitimi ile meslek lisesi öğrencilerinin işletmelerde yapacakları mesleki eğitim söz konusu bakanlık ile çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığınca denetlenecektir.

Kanunun 13. maddesine göre, 507 sayılı kanuna tabi işyerleri, çıraklık eğitimi uygulamalarının başlatıldığı il ve meslek dallarında 19 yaşından gün almamış kimseleri çıraklık sözleşmesi yapmadan çalıştırmayacaklardır.

Kanunun 18. maddesine göre 50 veya daha fazla işçi çalıştıran işletmeler çalıştırdıkları işçi sayısının yüzde beşinden az, yüzde onundan fazla olmamak üzere meslek lisesi öğrencilerine beceri eğitimi yaptırmakla yükümlü kılınmışlardır. Bu işletmeler, ayrıca kendi işçilerine mesai saatleri dışında geliştirme ve uyum kursları düzenlemek veya onları bu amaçla düzenlenen kurslara göndermek mecburiyetindedirler.

3308 sayılı kanun sonrasındaki durum 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu yürürlüğe girdikten sonra konunun uygulamaya geçişi ne başlanmış ve kısa zamanda büyük rağbet görmüştür.

Kanunun takip ettiği yolu izleyecek olursak ilk olarak Çıraklık Eğitimi ile ilgili çalışmaların ne seviyede olduğunu görmemiz lazımdır. Eğitilen Öğrenci Açısından Ortaya Çıkan Durum:

2089 sayılı kanun ile 1977 yılından 1986 yılma kadar geçen 9 yıl zarfında; ancak 39 il çıraklık kapsamına alınabilmiştir. Bu

illerde 40 meslek alanındaki yaklaşık 13.000 kayıtlı çırağa eğitim verilebilmiştir. Bu rakam 3308 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte il sayısı 44'e çıkmıştır.[75] Esnaf ve sanatkârlara götürülen hizmet neticesinde 1990 rakamlarına göre 75.000 dolayındaki çırak, çıraklık eğitim merkezlerinde eğitim görmektedir. Bu sayının 10 yıl içinde 700.000'e ulaşması beklenmektedir,[76] Endüstri Meslek Liselerindeki öğrencilerin işletmelere gönderilmesiyle ortaya çıkan durum sayı bakımından çok yüksek rakamlara ulaşmıştır.

2089 sayılı kanunda meslek lisesi öğrencilerinden sadece belli saat (150 saat) staj zorunluluğu getirilmiş ve bu uygulamada verimli olmamıştır. Öğrencilerin pek çoğu bu staja teorik olarak gitmiş görünmelerine rağmen hiçbir teşvik edici ve çekici yönü olmadığından devam etmeksizin gerekli formaliteleri yerine getirmişlerdir.

Hâlbuki 3308 sayılı kanun ile çeşitli haklara kavuşan bu öğrenciler işletmelere gidebilmek için çok yüksek talep göstermişlerdir.

1986-1987 öğretim yılında 40.000, 1987-1988 öğretim yılında 57.000 endüstri Meslek Lisesi öğrencisi işletmede meslek eğitimi görmüştür.

1986-1987 öğretim yılının birinci kanaat döneminde, 39 il, 31 meslek alanı, 76 endüstri meslek lisesi, 464 bölüm kanun kapsamına alınarak çalışmalara başlamıştır. Daha sonra yapılan ilavelerle kanun kapsamına alman 32 okul ile birlikte 102 Endüstri Meslek Lisesinde, 41 meslek alanında 629 bölümde yaygınlaştırılmıştır. 1987-1988 öğretim yılı için 19 Haziran 1987 tarihinde toplanan "Çıraklık ve Meslekî Eğitim Kurulunda alman tavsiye karan uygulaması sonucu 42 meslek alanında ülkemiz genelindeki bütün Endüstri Meslek Liselerine yay-

---

[75] İlhan Sezgin, Orhim Görüşler Serisi, "Çıraklık ve Meslek Edinme Kanunu" İst 1989. S. 171

[76] M'.E.B. Endüstriyel, a.g.e. s.
50

gınlaştırılmıştır.

Bu uygulama ile;

Mevcut okul ve personel sayısında bir değişiklik yapılmadan öğrenci kapasitesinde 30.000 artış sağlanmıştır.

Bu kapasitenin sağlanması ile yeni okul yapımı ve donatımı için 1988 birim fiyatlarına göre sarf edilmesi gereken 165 milyar TL tasarruf edilmiştir.

Öğrencilerin becerileri işyerlerinin gerçek üretim şartlarında geliştirilerek mesleki yönden kendilerine güvenleri artmıştır.

Bazı işletmelerce öğrencilerin becerilerinde meydana gelen gelişme ve üretime katkılarından dolayı, kanunun öngördüğü yaşlarına uygun asgari ücretin % 30 onun üzerinde ücret ödemesi yapılarak, öğrenci ve ailelerinin geçim şartlarının yükselmesine imkân sağlanmıştır. 1981-1987 öğretim yılında işletmelerce öğrencilere yaklaşık 11 milyar TL 1987-1988 öğretim yılında ise yaklaşık 17 milyar TL ödenmiştir.

Bunun dışında bütün işletmeler, öğrencilere giyim, servis, yemek ve benzeri sosyal imkânlar da sağlamaktadır.

Sigorta primlerinin Milli Eğitim Bakanlığınca karşılanması ile öğrenci ve işletmelerin hastalık, iş kazası ve meslek hastalıktan hususundaki endişeleri ortadan kalkmıştır. Eğitimin okul atölyelerinde bulunmayan makine ve teçhizatla işletme sistemi içerisinde yapılmasına imkân sağlanmıştır.

Öğrencilerin; endüstrimizin ihtiyaç duyduğu yeni iş alanlarına uygun programlarla daha çok uygulama yaparak eğitilmeleri, üretimde işbirliği, ekip çalışması, kalite ve kontrol gibi tavır ve mesleki alışkanlıktan kısa sürede kazanabilme becerilerinin geliştirilmesi sağlanmaktadır.

Öğretim programlarının geliştirilmesi açısından ortaya çıkan yani durum 1986-1987 öğretim yılında kapsama alman meslek olanlarında yeni haftalık ders dağıtım çizelgeleri ile öğretim programları uygulamaya konulmuştur.

Öğretim programları ile haftalık ders dağıtım çizelgeleri; işletmelerin okullarımıza ilettikleri görüşler ve uygulamada görev

alan idareci, atölye ve meslek dersi öğretmenlerinin görüşleri ve teklifleri değerlendirilerek 13 Nisan-8 Mayıs tarihlerinde çeşitli illerden gelen 148 Atölye ve Meslek dersi öğretmeni ve diğer görevlilerle oluşan komisyonlarca program geliştirme çalışmaları ile tamamlanmıştır.

Bu komisyonun aldığı ortak kararlar şu şekilde belirlenmiştir.

1) Meslek alanındaki bilgi ve beceriler analize edilerek "Ortak"; "Temel" ve "İleri" eğitim safhaları belirlenmiş IX sınıflara okulda uygulanacak öğretim programlan ile "Ortak ve Temel" meslek eğitimi, X ve XI sınıflara endüstrideki işyerlerinde uygulanacak öğretim programlan ile de "İleri Meslek" eğitiminin verilmesi hedef alınmıştır.

2) Meslek alanlarının özelliğine göre klasik meslek dersleri yanında öğrencilerimizin mesleki formasyonunu destekleyen Elektrik-Elektronik Bilgisi, Hidrolik pnömatik, iş güvenliği ve bilgisayar gibi yeni meslek dersleri haftalık ders dağıtım çizelgelerinde ve öğretim programlarında yer almıştır.

3) 1987-1988 öğretim yılı başından itibaren uygulamaya konulan yeni haftalık ders dağıtım çizelgelerinde IX sınıflara 1 saat Beden Eğitimi ve I saat de iş güvenliği dersi ilave edilmiştir.

Meslek Kursları:

3308 sayılı kanun ile Milli Eğitim Bakanlığına verilen görevlerden biri de, örgün eğitim sisteminden ayrılmış, istihdam için gerekli yeterliğe sahip olmayan kişileri iş hayatında istihdam imkânı olan görevlere hazırlamak amacıyla meslek kursları açmaktır.

Bununla ilgili olarak, 17 meslek alanı ve bunlara ait 108 modülde meslek kursu programlan hazırlanmış ve kurs açılmak üzere okullarımıza gönderilmiştir.

1986-1987 öğretim yılında 52 okulda 28 modülde açılan meslek kurslarına 3323 kursiyer devam etmiştir. 1987-1988 öğretim yılında da okullarımızın atölye ve öğretmen imkânları dâhilinde açılan meslek kurslarına 1700 kursiyer katılmıştır.

Açılan meslek kursları ile 5023 kişinin okullardaki mevcut olan atölye laboratuar ve öğretmenlerden istifade ederek istihdam imkânı olan meslek alanlarında meslek kazanmaları sağlanmıştır.

Böylece; işletmelerimizin, vasıfsız olarak istihdam etmek zorunda kaldıkları ve sonradan kendi bünyelerinde üretim ve firesine uygun olarak yetiştirmeye çalıştıkları elemanları; istihdamdan önce mesleki eğitimden geçirmek suretiyle işletmelerimizin işgücü kaybı önlenmiş olmaktadır.

Ayrıca bu kişilerin arzu etmesi durumunda bir meslek alanında öğrenimini tamamladıktan sonra kanununun getirdiği programlara yatay ve dikey geçiş haklarından da faydalanma imkânı bulmaktadır.

Usta Öğretici Yetiştirilmesi:

3308 sayılı kanunun 31. maddesi hükmüne göre, usta öğreticilerin iş pedagojisi kursuna ait eğitim programı hazırlanmıştır. Bu hususla ilgili olarak Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Eğitim Vakfı ile yapılan protokole göre kanun kapsamına alman bütün Ü ve ilçelerde tedricen "Usta öğretici Eğitim Merkezleri" açılmıştır. İlk olarak 14 ilde 22 endüstri meslek lisesi bünyesinde 44 teknik öğretmen, diğer 39 ilde ve 88 endüstri meslek lisesinde 168 teknik öğretmen eğitimlerini tamamlamışlardır.

Daha sonra 48 ilçedeki endüstri meslek lisesinde açılan kurslarda 95 teknik öğretmenin eğitimi tamamlanmıştır.

1987-1988 öğretim yılında 150 endüstri meslek lisesinde açılan kurslarda 307 teknik öğretmenin hizmet içi eğitimi tamamlanmıştır.

Böylece 73 iş pedagojisi kursunda MESS Eğitim Vakfı'nın desteğiyle 1285, okullarda açılan iş pedagojisi kurslarında 2122 usta öğreticinin eğitimi başarı ile tamamlanmıştır. Toplam olarak 1957, 1988 yıllarında açılan bu kurslarda 4376 teknik personelin eğitimi tamamlanarak kendilerine "Usta Öğretici Belgesi" verilmiştir.

1988 yılında açılan diğer kurslarla iş pedagojisi eğitimini

tamamlamış 4376 usta öğretici ile birlikte 9.858 kişinin usta öğretici olarak yetiştirilmesi tamamlanmıştır. Bu sayede 11.816 işletme tarafından meslek eğitiminde görevlendirilen 14.234 teknik personelin yetiştirilmesi sağlanmıştır.[77]

[77] Amiran Kurtkan, Eğitim Sosyolojisi, s. 91.

BÖLÜM IV

TÜRKİYE'NİN İNSAN GÜCÜ ARZ VE TALEBİNDEN ORTAYA ÇIKAN AÇIKLAR, BU AÇIKLARIN GİDERİLMESİ İÇİN ALINACAK TEDBİRLER

Devlet Planlama Teşkilatı Beş Yıllık Kalkınma Planında Duruma Bakış:

Genel olarak kalkınma planlarında 2000 yılma kadar, orta-öğretim çağındaki gençlerin % 90'mın lise eğitimine devamının sağlanması, bunların % 65'inin de mesleki ve teknik öğretim kurumlarında öğrenim görmesi hedef alınmıştır.

7 Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi sonu olan 1998-1999 yılında 15:17 yaş gurubundaki gençlerin % 90'mın yani 3.433.000 öğrencinin, lise öğrenimine başlaması ve bu öğrencilerden % 65'i olan 1.907.000'inin mesleki ve teknik öğretim kurumlarına devam etmesi, bunun da 916.000inin endüstriyel teknik öğretim görmesi öngörülmektedir. Bu hedeflere ulaşabilmek için gerekli planlama ve yatırım çalışmaları sürdürülmektedir.

1998-1999 öğretim yılma kadar mesleki ve teknik öğretim kurumlarında devam etmesi planlanan öğrenci sayısı çağ nüfusunun yaklaşık % 50'sini teşkil etmektedir. Mesleki ve teknik öğretim kurumlarına devam etmesi planların yaklaşık yansının endüstriyel eğitim görmesi hedef alınmıştır. Bu duruma göre; lise çağ nüfusunun % 24'ünü meydana getiren 916.000 öğrencinin endüstriyel teknik öğretim okullarına devamının sağlanması ve

bununla ilgili çeşitli tedbirlerin alınması ve bu öğrencilere endüstriyel eğitim vermek için ihtiyaç duyulan bina, makina, araç-gereç, öğretmen ve gelişen alanlarda yeni programlar ve bunlara uygun donatım ihtiyacının temin edilmesi gerektirmektedir.

3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu ile başlayan meslek lisesi öğrencilerinin okul ve işletmelerde meslek eğitimi uygulaması da dikkate alındığında 1998 - 1999 öğretim yılında çağ nüfusu 3815.000'e ulaşmaktadır.

Toplam çağ nüfusunun % 24 okullaşma oranı ve 816.000 öğrenciye ulaşmaktadır. 1998-1999 öğretim yılma kadar harcanması hedeflenen miktar 1 trilyon 980 milyar gibi bugünkü fiyatlarla kıyaslanabilecek bir rakama ulaşmaktadır.

Cumhuriyet dönemi boyunca meslekî ve teknik eğitim almış olan mezun sayısının 225.205 olduğu düşünülürse plânlanan hedefin büyüklüğü rahatlıkla ortaya çıkabilir.

6 Beş Yıllık Kalkınma Planına göre Türkiye’nin ihtiyacı olan ara insan gücü ihtiyacı ve hedefleri şu şekilde belirtilmektedir.

- Ara kademe vasıflı insan gücü yetiştiren meslek yüksekokulları ile meslek liseleri bütünlük içinde ilişkilendirilerek geçerliliği kollamış dalların muhafazasından ve aşın ölçüde çeşitlendirmeden kaçınılacak ve elektronik, bilgisayar, turizm, hemşirelik, sağlık teknik yeniliği alanlarına öncelik verilecektir.

- Meslek Yüksekokulları ve mesleki teknik liselerdeki branş ve programlar ekonominin ve işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda yeniden değerlendirilerek uzun süreli örgün meslekî eğitime ihtiyacı gerektirmeyip kısa sürede beceri kazandırabilecek mesleklerde işgücü ihtiyacının beceri kazandırma ve işbaşı eğitimi yoluyla, zamanın da ve yeterli olarak karşılanması için yaygın meslekî eğitime ağırlık verilecektir. Örgün mesleki eğitim ise sanayinin ve diğer sektörlerin ihtiyacı duyduğu ve kısa süreli mesleki eğitimin veremeyeceği vasıflara sahip insan gücünün yetiştirilmesine yönlendirilecektir.

Ara insan gücü yetiştiren okullarda öğrenci kontenjanlarının

dağılımı:

Öğretim alanları	Mevcut durum öğrenci konten-janları	Mevcut durum öğrenci konten-janlarındaki pay (%) (1)	Hedef öğrenci kontenjanların-daki pay (%) (2)
Elektronik	13.880	8.2	9.8
Bilgisayar	495	0.3	1.4
Elektrik	44.789	26.4	27.1
İnşaat	9.688	5.7	5.7
Makine, Motor	26.081	15.4	15.7
Turizm	1.924	1.1	2.2
Muhasebe, İşletme	28.282	16.7	14.9

Kaynak: DPT, ÖSYM, MEB.

1- 1988 yılı Meslek Yüksekokulu ve Meslek Liseleri Kontenjanı

2- İşgücü piyasasındaki gelişmelere göre öngörülen eğitimi göstermektedir. Yine aynı planın ilkeler ve politikalar bölümünde

- Her kademede eğitimin kalitesinin yükseltilmesi eğitim programlan yöntemleri ve araçlarının ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma ile bilim ve teknolojinin gerekleri doğrultusunda geliştirilmesi esas alınacak engin ve meslek kazandırıcı eğitime öncelik verilerek ekonominin ihtiyaçlarına cevap verecek bir şekle getirilecektir.

İş analizlerine dayalı meslek standartları hazırlanarak mesleklere uygun vasıflar, işgücü piyasasının ihtiyaçlarına göre belirlenecektir. Meslek kazandırıcı örgün ve yaygın eğitim programları, gerekli bilgi ve becerileri verebilecek şekilde modüler bir yapıda düzenlenecektir. Örgün meslek eğitimi mezunlarının işgücü piyasasına daha fazla oranda katılmaları için özendirici düzenlemeler yapılacaktır.

- Kamu kurumlarında zaman içinde gelişmelere açık, kuruluşların amaçlarıyla uyumlu olan ve iş tanımlan, iş değerlendirmeleri, liyakate dayalı ücret sistemleri ve hizmet içi eğitimi kapsayan bir insan gücü planlaması sistemi oluşturulacaktır.

Ara insan gücü açığının giderilmesi için yapılması gereken istihdam politikaları: 11. Plan dönemi sonunda sivil işgücü 20.937.000 kişi, sivil istihdam ise 19.117.000 kişi olacağı düşünülmektedir.

Yurtiçi işgücü piyasası (1)		Nisan 1990	1994
Sivil İşgücü		20.235	20.937.0
Sivil İstihdam		18.555	19.117.0
İşsiz		1.680	1.820.0
İşsizlik oranı		8.3	8.7
İstihdamın Sektörel Dağılımı			
Tarım		9.446	8.830.0
Sanayi		2.549	3.3450
Madencilik		176	
İmalat Sanayi		2.331	
Elektrik, gaz ve su		42	
Hizmetler		6.560	6.942.0
İnşaat		835	
Ticaret		759	
Ulaştırma		1.984	
Mali kurumlar		382	
Diğer hizmetler		2.600	
	TOPLAM	18.555	19.117.0

1- Hane halkı işgücü anketi sonuçlarına göre düzenlenmiştir.

2- DPT, SPD, T.C.Başbakanlık DPT, Türkiye Temel Ekonomi Göstergeler Mayıs 1991

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere işsizlik oranı 87 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir. Sivil istihdamın sektörel dağılımında tarımın yüzde payı 46.2 sayısının payı yüzde 17.5 ve hizmetlerin payı yüzde 36.3 olacaktır.

Alınacak Tedbirler:

- İstihdamın gelişmesini sağlayacak ortamın oluşturulması ve idamesi şarttır. Bu çerçevede genel hedefler doğrultusunda yatırımların teşvik edilmesi müteşebbislik ruhunun ve teşebbüs gücünün geliştirilmesi küçük ve orta ölçekli teşebbüslerin des-

teklenmesi, nitelikli işgücü yetiştirilmesi ve mevcut işgücünün niteliğinin yükseltilmesi, işgücü piyasasında karşılaşılan ve istihdamın gelişmesini olumsuz yönde etkileyen unsurların ve aksaklıkların ortadan kaldırılması istihdam politikasını temel ilkeleridir.

- Yatırımların teşvikinde istihdam oluşturma ile teknolojik gelişme boyutu genel hedefler doğrultusunda değerlendirilecektir.

- Geniş istihdam imkanları olan hizmet sektörlerinin potansiyelinden azami ölçüde faydalanılacaktır ve bu sektörlerin geliştirilmesine yönelik tedbirler alınacaktır.

- Kırsal bölgelerde yeni iş alanları ve hane halkına ek gelir imkânları oluşturmak amacıyla tanın dışı iktisadi faaliyetlerin geliştirilmesine ağırlık verilecektir.

- Küçük ve orta ölçekli teşebbüslerin geliştirilmesi için mevzuatta ve uygulamada karşılaşılan güçlükler ortadan kaldırılacak, bu teşebbüslerin gelişmesi desteklenecektir.

- Kendi işini kuracaklara sağlanan çok yönlü destek hizmetleri artırılacak ve yaygınlaştırılacaktır.

- Eğitim sistemi içinde ve dışında, her seviyede nitelikli işgücü yetiştirilmesine ağırlık verilecek; örgün ve yaygın mesleki teknik eğitim, beceri kazandırma eğitimi, iş öncesi eğitimi, işbaşı eğitimi ve yeniden eğitim programları ve hizmetleri desteklenerek yaygınlaştırılacaktır.

- İşgücü piyasası berraklaştırılacak ve işgücü faaliyetini kolaylaştırıcı enformasyon hizmetleri geliştirilecek, iş ve işçi bulma kurumu işgücü piyasasında etkinliği artacak biçimde reorganize edilecektir.

- İşgücü eğilimi, istihdam rehberliği mesleğe yöneltme ve benzeri istihdamı geliştirme faaliyetlerine kamu kuruluşları ile özel istihdam kuruluşlarının aktif katılımını sağlayacaktır.

- İşgücü piyasasına girişte zorluklarla karşılaşan özürlüler ve eski hükümlülerin problemlerini giderici tedbirler alınacaktır.

- Kısmî zamanlı yeni iş planlarının açılmasına ve bu tür is-

tihdamın geliştirilmesine önem verilerek gerekli mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

- İşgücü piyasası verilerinin uluslararası standartlara uygun, mukayeselere imkân verir nitelikte ve süreklilik arz eden biçimde temini sağlanacaktır.[78]

---

[78] Mustafa Erkal; Sosyoloji (4. Baskı), İstanbul 1992, s 104.

BÖLÜM V

MESLEK EĞİTİMİNDE ENDÜSTRİ MESLEK LİSELERİNİN YERİ

Meslek Eğitimindeki çok çeşitli çalışmalar içinde günümüze kadar süregelen kuruluşların başında şüphesiz Endüstri Meslek Liseleri gelir. Endüstri Meslek Liseleri tarih içinde çeşitli isimler altında ve değişik müesseselere bağlı olarak faaliyet göstermiştir. Bütün bunların bir kere daha derli toplu bir arada verilmesi konunun anlaşılırlığı açısından gereklidir.

Bu okullar, endüstrinin çeşitli sahalarında kalifiye işçi ve elemanları yetiştirmek için açılan okullardan Osmanlı İmparatorluğu döneminde itibaren açılmasına başlanarak günümüze kadar çeşitli devrelerden geçerek gelen bu okullardan bazıları Milli Eğitim Bakanlığı dışındaki bakanlıklar tarafından açılmış, daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiş bazıları da doğrudan doğruya Milli Eğitim Bakanlığına açılmıştır. Açılış tarihlerine göre bu okulları şöyle sıralayabiliriz:

A) Endüstri Meslek Lisesi Eğitim-Öğretiminde Ortaya Çıkan Darboğazlar

Ülkenin endüstri ihtiyaçlarına uygun, modern endüstrinin ileri tekniğine kolayca uyabilecek yetenekli kalifiye işçi ve teknisyen yetiştirmek amacıyla kurulan okullardır. 1860da endüstri alanında, "Islahhane" adı altında ilk defa Niş'te bir okul kurulmuştur. Bu okullar daha sonra çeşitli vilayet merkezlerinde de

kurulmuş ve 1912'de vakıf halinden çıkarılarak vilayet bütçelerine bağlanmıştır. Adlan o devirlerde "Mekteb-i Sanayi" olmuştur. 1923'de adı "Sanatlar Mektebi" olan bu okullar, 1931 yılından itibaren "Mıntıka Sanat Mektebi" 1935 yılında da her yönüyle Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmış, adı "Bölge Sanat Okulu" olarak değiştirilmiştir. 11.3.1940 tarihinde bu okullar, birinci devreleri üç, ikinci devreleri de iki yıl olmak üzere beş yıllık mesleki eğitim okulları olarak yeniden düzenlenmiştir. 1942-1943 öğretim yılından itibaren "Erkek Sanat Enstitüsü" adını almıştır. 24.11.1948 tarihinde, bu okulların birinci devrelerine "Orta Sanat Okulu" ikinci devrelerine de "Sanat Enstitüsü" adı verilerek programları yeniden düzenlenmiştir.

1943 yılına kadar Erkek Sanat Enstitüleri, ilkokula dayalı ve beş yıllık okul olarak gelmiştir. Bu yıldan itibaren meslek şubelerine ortaokulu bitirenler de alınmaya başlanmıştır. 1959-1960 öğretim yılından itibaren de ilkokula dayalı kısmından ayrılarak sadece ortaokul mezunu kabul eden meslek okulu haline gelmiştir. 1948 yılından 1959 yılına kadar, Erkek Sanat Enstitülerinin üç yıllık birinci devrelerini meydana getiren "Erkek Sanat Ortaokulları" da 1959-1960 öğretim yılından itibaren öğretim programlarında değişiklik yaparak "Klasik Ortaokul" haline dönüşmüşlerdir. Erkek Sanat Enstitüleri, 1974-1975 öğretim yılından itibaren "Endüstri Meslek Lisesi" adını almıştır. Endüstri Meslek Liseleri, halen ortaokula dayalı hayata ve iş alanlarına hazırlayan programların uygulandığı, öğrenim süresi üç yıl olan meslek okulları olarak öğretimlerini sürdürmektedirler. Bu okul mezunları, endüstrinin üretim, tamir ve bakım gibi hizmetlerinde birinci derecede görev alan becerikli teknik elemanlar olarak gereken nitelikleri taşırlar. Bu mezunların çalışma yerleri, kalfa, usta, ustabaşı ve monitör gibi başlıca üretimi destekleyen hizmet alanlarıdır.[79] Endüstri Meslek Liselerinde öğretim ve eğitimi esnasında ortaya çıkan çeşitli darboğaz ve mahsurlar vardır. Bunları üç grupta ele alabiliriz.

1) İşgücü istihdamı açısından

---

[79] Hasan Cicioğlu, Türkiye Cumhuriyeti'nde tik ve Ortaöğretim Ankara 1985 s. 78

2) Kendi iç yapısından doğan mahsurlar

3) Eğitici kadro bakımından mahsurlar

1) İşgücü istihdamı açısından ortaya çıkan mahsurlar

Türkiye'de yetişkinler arasında işsizlik bulunmaktadır. Diğer yandan işletmelerin kalifiye eleman ihtiyacı da bilinmektedir. İşsizliğin temelinde istihdam alanlarının ihtiyaçlarına uygun yeterli eğitimin verilmemesi yatmaktadır.

Mesleki eğitim istenilen seviyede gerçekleştirilememesinin başka iki sebebi vardır:

Birincisi devletin eğitim ve ayırabildiği kaynaklar yetersiz kalmaktadır. Devlet bütçesinden milli Eğitime ayrılan payın 1940'k yılların sonunda meslek eğitimine 1/4'ü ayrılabilirken, son yıllarda ancak 1/10'u ayrılabilmektedir. Daha sonraki bütçelerde bu oranın artmış olmasına rağmen yine yetersizdir. Çok pahalıya mal olan meslek eğitimini, bu yetersiz bütçe imkanları ile günün şartlarına uygun olarak donatılmış okullarda yapma imkanı kalmamakta, okullarda ancak temel meslekî bilgi ve beceriler verilebilmektedir.

İkincisi; meslek eğitiminin sadece devlet eli ve imkanları ile okullarda yürütülmesi, bu eğitimi iş hayatından koparmaktadır. Okulda işyeri ortamı yaratılması güç olan meslekler için, temel bilgi ve beceriler okulda kazandırıldıktan sonra, bunların uygulamasının mutlaka işyerinde yapılması gerekmektedir.

Meslek eğitiminin yeterli seviyede yapılamayışı mesleki eğitim görenleri işyerlerinde cesaretsiz hale getirmektedir.

Çıraklık ve meslek eğitimine iş hayatı bu gün sınırlı olarak katılmakta, bu da çıraklık ve meslekî teknik eğitimin etkin hale gelmesinde yetersiz kalmaktadır.

Bunun sebebi; meslek eğitimi ile işyerindeki eğitimi düzenleyen 2089 sayılı "Çıraklık, kalfalık ve ustalık Kanunu" dışında temel ilkeleri ortaya koyup görevleri ve sorumlulukları tanımlayan bir mevzuatın bulunmamasıdır. 3308 sayılı kanun bunları gidermeye çalışmıştır.

Türkiye'de bugün ilkokuldan sonra eğitime devam etmeye-

rek çalışan nüfusun 4 milyon civarında olduğu edilmektedir. Hiçbir meslekî kalifikasyonu olmayan bu nüfusun, bir yönü ile meslek sahibi yapmak, diğer yönden çalıştıkları işyerlerindeki üretimin verimini ve kalitesini yükseltmelerini sağlamak üzere, meslekî bilgi ve beceri kazandırıcı veya artırıcı kurslarla eğitilmesi zarureti ortaya çıkmaktadır.

Bugün gelişmiş ülkeler, her seviyede yetişmiş insan gücünün önemini zamanında kavrayarak işçiden en ileri seviyedeki mühendise kadar tüm teknik insan gücünü yetiştirmeye düzenleyen kanunları 50 yıldan bu yana çıkarıp uygulamaktadırlar.

Böylece istenen işi, belirli kısa bir sürede yapabilmeyi başaran meslek elemanlarını gereken sayıda yetiştirmişler; bunu sonucu olarak da üstün bir üretim potansiyeli meydana getirmişlerdir.

İş hayatımızın ihtiyacı olan nitelikli insan gücünü yetiştirmek üzere;

- Meslekî ve teknik öğretim okul ve kurumlarındaki öğrencilerin beceri eğitimlerini işyerinde yapmaları

- Öğretmenlerin, işyerlerinde, meslekî bilgi ve becerilerini artırıcı inceleme ve araştırma yapmaları,

- İşyerlerinde, kendi alanlarında yetişmiş olan usta öğreticilerin eğitim elemanı olarak görevlendirilmeleri

- Çıraklık meslekî ve teknik eğitim faaliyetlerinin düzenlenip, yürütülmesinde gerekli kuruluşların teşekküllü

- Özel ve kamu işyerlerinin, kendi personelinin bilgi ve becerilerini artırarak, mesleki gelişmelerini sağlamak amacıyla hizmet içi eğitim yapmak üzere sorumlu tutulmaları,

- Çıraklık, mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarının görev alanının genişletilerek işyerlerine kadar götürülmesi,

- Kamu ve özel işyerleri ile eğitim kurumlarının fertlere bir meslek kazandırmak amacıyla mesleki kurslar düzenlemeleri gerekmektedir.

Çıraklık, meslekî ve teknik eğitim faaliyetlerinin yürütülmesinde karşılaşılan en büyük problemlerden birisi de yeterli fi-

nansmanın sağlanamamasıdır.

Beşinci 5 yıllık Kalkınma Planında da bu problem dikkate alınmış, bu amaçla bir fon kurulması hükmü getirilmiştir. 1986 uygulanan programda da bu hüküm yer almıştır.

Fonun faaliyete geçirilmesiyle, örgün, çıraklık ve yaygın eğitim yoluyla meslekî ve teknik eğitimin yaygınlaştırılması, yetiştirilen insan gücünün sayı ve kalite olarak artırılması; çıraklılık örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitimin bütün olarak desteklenip geliştirilmesi sağlanacaktır. Bu suretle ülkemizde çıraklık ve mesleki eğitimin finansmanına yeni bir boyut kazandırılacaktır.

2) Kendi içyapısından çıkan mahsurlar:

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı teknik liseler, endüstri meslek liseleri, kız meslek liseleri, ticaret liseleri ile otelcilik ve turizm meslek liselerinde 1985-1986 öğretim yılma kadar örgün eğitim yoluyla sürdürülmekte olan mesleki ve teknik eğitim alanında;

a) Atölye laboratuar ve öğretim binalarının yapımında,

b) Okulların atölye ve laboratuarlarının teknolojik yeniliklere uygun makine ve tedrisatla donatılmasında,

c) Yeterli sayı ve nitelikte atölye ve meslek dersleri öğretim personelinin istihdamında,

d) Teknolojik yeniliklere uygun öğretim programlan hazırlanması ve uygulanmasında

e) Ders kitaplarının yazdırılmasında darboğaza girilmiştir.

Ortaokul mezunlarının örgün mesleki ve teknik eğitim alanına ilgisi her geçen yıl hızla artmasına rağmen, mevcut okullarımızın başvuran gençlerin yarısına yalanı bu okullara alınamamıştır.

Diğer taraftan; okullarımızın atölye ve laboratuarları mali imkânsızlıklar sebebiyle yeni teknolojilere uygun makine ve teçhizatla donatılamamıştır.

Tecrübeli teknik lise ve endüstri meslek lisesi öğretmenlerinin endüstri kuruluşlarınca iyi imkânla istihdam edilmesinden

dolayı okullardaki öğretmenleri görevde tutmak mümkün olmamış; teknik ve endüstri meslek liselerinde öğretmen açığı had safhaya ulaşmıştır. Bu sebeple, okullardaki bazı bölümlerde eğitim yapılamaz hale gelmiştir.

Genel öğretime göre çok pahalı olan teknik eğitimin finansmanı için yıllık bütçeden bu amaçla ayrılan ödenek, ancak atölye ve laboratuar için gerekli olan temin malzemesi alımı ve işletme giderlerini karşılayabildiğinden yeni açılan okulların donatımı, günün teknolojisine uygun makine ve araçlarla yenilenmesi de mümkün olamamıştır.

Çıraklık eğitiminde ise; 2089 sayılı kanunun 3308 sayılı konunla yürürlükten kaldırıldığı tarihe kadar geçen dokuz yıl içinde; ancak 39, il çıraklık eğitimi kapsamına alınabilmiş ve bu illerde 40 meslek alanındaki yaklaşık 13.000 kayıtlı çırağa eğitim verilebilmiştir.

Ülkeye hâlihazırda tahminen bir milyondan fazla çırak bulunduğu göz önüne alınırsa; 2089 sayılı kanunun uygulanmasında, hedeflenen amaca ulaşılamadığı kolayca anlaşılacaktır.

Mesleki ve teknik öğretim okullarının teknik yönden demode olmuş donatımı, nitelik ve sayı yönünden yetersiz personel imkânları ile örgün eğitim vasıtasıyla meslek eğitimi gören gençlerimizin; istihdam edildikleri modern makinelerle donatılmış işyerlerine intibaklarında çekilen sıkıntılar, işyerlerinin yöneticileri tarafından her vesile ile dile getirilmiştir.

3) Eğitici Kadro bakımından Ortaya Çıkan Mahsurlar:

Ayrıca personel yetersizliği ve sınırlı maddî imkânlar sebebiyle yetişkinlere yaygın eğitim yolu ile meslek kursları açılması, yetişkinlerin ihtiyaç duyulan alanlarda meslek öğrenmesi için mevcut bina ve donatımdan faydalanılması hususları da sınırlı kalmıştır.

Kalkınma planlarında ve hükümet programlarında 1995 yılma kadar ortaöğretim çağındaki gençlerimizin % 65'inin meslekî ve teknik eğitim görerek yetişmeleri öngörülmüştür. Bu hedefe ulaşılabilmesi için çıkarılan 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu ile meslekî ve teknik eğitim alanında sosyal muh-

tevalı reform niteliği taşıyan çok önemli yenilikler getirilmiştir.

Yukarıda özet olarak belirtilen çıraklık, örgün meslekî ve teknik eğitim ile yaygın meslekî eğitimde karşılaşılan personel, donatım ve maddî zorluklan ortadan kaldırmak için çıkarılmış olan 3308 sayılı çıraklık ve meslek eğitimi kanunu 1986-1987 öğretim yılından itibaren, kademeli olarak çıraklık ve örgün meslekî ve teknik öğretim alanlarında toplam 44 ilde uygulanmaya başlanmıştır.[80]

[80] Orhim Görüşler Serisi, s. 238.

ERKEK TEKNİK ÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE BAĞLI OKUL, ÖĞRENCİ, ÖĞRETMEN SAYILARI (15 OCAK 1991 TARİHİ İTİBARİYLE)

					Öğretmen Sayısı	
	İL	İLÇE	OKUL TOP.	Öğrenci Sayısı	Atölye ve Mes. Dersi	Genel Kültür
Anadolu Teknik Lisesi	34	2	36	4.127		
Anadolu Meslek Lisesi	2	1	3	433		
Teknik Liseler	130	41	171	26.503		
Endüstri Meslek Lisesi	150	265	415	253.433	10.177	8.325
Endüstri Pratik Sanat Okulu	5	10	15	250	5	
Yetişkinler Teknik Eğitim Merk.	8	4	12	260		
E.M.L.lerine bağlı okullar	4	18	22	3.646		
Yatılı Endüstri Meslek Liseleri	22	40	62	6.285		
LİMME			196	(960+5740): 15.700		
ATL.AM.TL.EML. Müdür Kadrosu	154	265	419			
End. Pratik Sanat Okul Md. Kad.		2	2			
Münhal Bulunan Md. Kadrosu	4	27	31			
TOPLAM				304.352	18.507	

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü 1990-1991 Öğretim Yılı Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullar Ankara-1991

BÖLÜM VI

DEĞERLENDİRME VE TEKLİFLER

A) Değerlendirme:

3308 sayılı kanunun sağladığı olumlu gelişmeler

Milli Eğitim Bakanlığı’nın bu kanun öncesine kadar sürdürdüğü çalışmaların semereleşmesine yol açan 3308 sayılı kanun Meslekî ve Teknik Eğitim alanında reform sayılmış ve öyle kabul edilmiştir.

Gerçekten de bu konunun getirmiş oldukları kolaylık, verim, kalite mesleki tecrübe hususunda tartışılmaz bir gerçektir. Biz konumuz itibarıyla üzerinde en fazla duracağımız konu hiç şüphesiz okul ve işletmelerdeki meslek "eğitimi uygulamasıdır.

3308 sayılı kanun Milli Eğitim Bakanlığı’nın yıllarca temininde güçlük çektiği atölye ve donanımı ve buralarda kullanılacak malzemenin temini hususunda pek çok zorluklarla karşılaşmıştır. Hatta pek çok yerde öğrenciler branşları ile ilgili makineleri görmeksizin mezun edilmişlerdir. Alman teorik eğitimin yetersizliği nedeniyle öğrenciler kendi mesleklerine ilgisiz alanlara yönelmişler ve buralarda kendilerine basan ve güven aramışlardır. Bu da eğitimde bir eğitim biriminde karşılaştığımız semeresiz yatırımlara dönüşmüştür. Mesleki ve teknik eğitim alanında semeresiz yatırımlar çok yüksek oranlara ulaşmıştır. Yukarıda bir konu ile ilgili olarak belirttiğimiz rakam; toplam mezun olan öğrencilerin yaklaşık % 21.6'sı meslekleriyle ile ilgili alanlarda çalışmışlardır.

Kanun sonrasındaki durum ise mezun olan öğrencilerin yükseköğrenim veya başka durumların engel olmasına rağmen % 50'lerin üzerine çıkmıştır.

Endüstri Meslek Lisesi öğrencilerinin meslek eğitimi uygulaması hakkında kısaca bilgi verecek olursak şu şekildedir.

İşletmelerde meslek eğitimi; işletmelerin eskime, araç-gereç ve mesleğinde uzmanlaşmış personel imkânlarından faydalanılarak yapılmaktadır. Bu uygulamada öğrenciler, haftada iki gün okulda teorik eğitim, üç gün de işletmelerde beceri eğitimi görmektedirler. Bu durum öğrencilerin okuldan mezun olduktan sonra istihdam edilebilecekleri işletmeleri, şartlarım ve gerçek manada tecrübe kazanmaktadırlar.

Ayrıca bugün dünyada hızlı bir şekilde değişmeden teknolojik yarışta altyapıyı oluşturan ara insan gücü yetiştirilmesi tam ve ihtiyaca cevap verecek seviyede olmadığı zaman transfer edilen teknoloji gelişmeye ve dışa bağıma muhtaçtır. Türkiye'-nin; ekonomik hayatın hizmet ve endüstriyel alanlarında faaliyet gösteren işletmelerinin dünya şartlarında rekabet etme imkânlarına kavuşmasını sağlayacak en önemli unsur, alanında iyi yetişmiş teknik insan gücü olduğu bilinmektedir.

Endüstri kuruluşlarının kanun öncesindeki dönem de okuldan mezun olan öğrencilere duyduğu iş becerisi hakkındaki güvensizlik bu konunla ortadan kalkmaktadır. Bu kanunla gerçekleşen okul-işletme işbirliği istenilen nitelikte ele alman yetiştirilmesini sağlamaktadır.

Endüstri meslek liselerinde uygulamalı meslek eğitimi kanun öncesi dönemde okulların atölye ve laboratuarlarından faydalanılarak atölye öğretmenleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Mali imkânların yetersizliği sebebiyle okul atölyelerinin teknolojik alanda meydana gelen yenilikleri ihtiva eden makine ve teçhizatla donatmak veya takviye etmek Milli Eğitim Bakanlığınca tahsis edilen kaynaklarla mümkün olmamıştır. Bu sebeple, mezun olan gençler yeni teknolojik işletmelerde daha beceri eğitimlerin de intibaksızlık göstermişlerdir.

Bundan önceki dönemde haftada 52 saate kadar ders yükü

bulunan öğretim programlan öğrencilerin şahsiyetlerinin gelişmesi ve yeni şeyler meydana getirebilmeleri için kabiliyetlerini teşvik edici mahiyette değildir. Sağlıklı bir eğitim görmedikleri bir tarafa mesleklerini tam manasıyla öğrenememelerine ve yükseköğretim kurumlarına girişlerini de menfi yönde etkilemiştir.

Yeni hazırlanan işletmelerde meslek eğitimi haftalık ders dağıtım çizelgelerinde haftalık derslerin saatleri IX sınıflarda 44, X ve XI nci sınıflarda ise 40 saat olarak tespit edilmiştir. İşletmelerde meslek eğilimi haftalık ders dağıtım çizelgelerinde uygulamalı derslerle, meslek derslerini destekleyici derslere ve ayrıca, daha önceden seçmeli olarak okutulan matematik ve fen bilgisi dersleri mecburi dersler arasında alınarak fen gurubu derslerine de ağırlık verilmiştir. Böylece öğrencilerin;

- Mesleklerinde yeterli beceri ve tecrübeleri kazanmalarına ve daha kolay istihdam edilmelerine

- Yükseköğretim kurumlarına giriş imtihanlarındaki basan şanslarının artırılmasına imkân sağlanmıştır.

- İşletmelerde meslek eğitimi uygulaması için öğrencilerin haftada üç gün işletmeye gitmeleri sonucu boşalan okul, atölye, laboratuar ve öğretmen imkânlarından; bu okullara dahi fazla öğrenci alınarak ilave bir yatırım yapmadan, okulların kapasitesinin % 30 civarında artırılmasında kullanılmıştır.

Yine mesleğinde çalışmakla olanlar için tekamül kursları, örgün eğitim sisteminden ayrılmış ve istihdam için gerekli yeterliliklere sahip olmayanları istihdam imkanı olan görevlere hazırlamak için de modüler sistemde meslek kursları düzenlenmesinde faydalanılmaktadır.

İşletmelerde meslek eğitiminde; işyerlerinin mesleğinde iyi yetişmiş, tecrübeli elemanlarından ve modern donanımdan faydalanılmaktadır. Meslek eğitimi ile görevlendirilen personel Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan programa uygun olarak açılan iş pedagojisi kurslarına alınmakta ve kendilerine eğiticilik nosyonu kazandırılarak "Usta Öğreticilik Belgesi" verilmektedir. Bu sayede öğrencileri yeterli mesleki tecrübesi bulunan, usta öğreticile-

rin sorumluluğunda ve gerçek üretim şartları içinde öğretim programlarına uygun olarak meslek eğitimi görmeleri sağlanmaktadır.

İşyerlerinde bakanlıkça yapılan araştırmalarda çok sayıda mühendis, teknik öğretmen ve teknikerlerin ve alanlarında tecrübeli teknik lise mezunlarının işletmelerde meslek eğitimi gören öğrencilerin eğitiminde görev almaları öğrenciler arasından çok önemli faydalar sağlamıştır.

İşletmelerdeki meslek eğitiminin bir olumlu yanı da eğitimin yaz aylarında da devam etmesi ve bu süre içinde öğrencileri bir aylık ücretli izin verilmektedir. Bu durumdaki öğrenciler bir aylık endüstri stajlarını yapmış sayılmaktadırlar.

Bir başka olumlu yanı da işletmelerce öğrencilerin yaşlarına uygun asgari ücretin en az % 30'u tutarında aylık ücret ödenmekte ve ayrıca, öğrenciler; hastalık, meslek hastalıkları ve iş kazalarına karşı sigortalanmakta, sigorta primleri Milli Eğitim Bakanlığınca ödenmektedir.

Yıl içinde öğretim programlarındaki konuların en az % 80'ini işletmede görmemiş olan öğrenciler öğretim programında eksik kalan beceri konularını, öğretim yılı sonunda okul atölyelerinde telafi eğitimine alınarak tamamlamaktadırlar. X ve XI sınıf öğrencilerinin beceri eğitiminde ki başarı durumu öğretim yılı içinde aldıkları birinci ve ikinci kanaat dönemi notu ortalaması ile yılsonunda katıldıkları imtihanlarla değerlendirilmekte, yılsonu imtihan komisyonları valiliklerce görevlendirilen; okulun meslek alanı öğretmeni, işveren kuruluşu temsilcisi ve usta öğreticilerden kurulmaktadır.

Okulların meslek alam öğretmenleri, öğretim programlarının uygulanmasında işletmelere rehberlikte bulunmaları amacı ile koordinatör olarak görevlendirilmekte, bu görevlendirilmede öğrencilerin işletmelere dağılım durumları esas alınmaktadır.

3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu hükümlerine uygun olarak 1986-1987 öğretim yılında 39 ildeki 108 Endüstri Meslek Lisesinde okuyan 40.000 öğrenci yaklaşık 7.000 işletmede ve bu işletmelerce görevlendirilen 8000 usta öğretici ile mev-

zuat hükümlerine uygun olarak işletmelerde meslek eğitimi görmüştür.

Bu uygulama 5 Temmuz 1987 tarih ve 19.508 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ilanla ülkemiz genelindeki endüstri meslek liselerimize yaygınlaştırılmış, 1987-1988 öğretim yılında eğitim yapılan işletme sayısı 11.816 yer bu işletmelerce öğrencilerimizin eğitiminde görevlendirilen teknik personel sayısı 14.234'e ulaşmıştır. Böylece, okulların tamamında aynı öğretim programlarının uygulanması ve kanunun getirmiş olduğu imkânlardan öğrencilerin faydalanıp eğitim görmeleri sağlanmıştır.

Uygulamanın yürütülmesinde diğer bir olumlu gelişme; işletmelerde meslek eğitimi uygulayan okullardaki müdürler, müdür başyardımcıları, müdür yardımcıları, koordinatör olarak görevlendirilen öğretmenlere, meslek kurslarında görev verilen öğretmenlere; normal maaş ve ücretlerine ilave olarak Çıraklık Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Yaygınlaştırma Fonu'ndan ek ücret ödenmesine geçilmesidir.[81]

Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanununun getirmiş olduğu yenilikler ve düzenlemelerin tahlili ve sonuçları:

- Örgün ve yaygın mesleki teknik eğitim sistem bütünlüğü içerisinde düzenlenmektedir.

- İş hayatı mesleki-teknik eğitimin planlama geliştirme ve değerlendirme süreçlerine ülke ve il seviyesinde etkin şekilde katılmaktadır.

- Mesleki-teknik eğitim hizmetleri geniş halk kitlelerine yaygın şekilde ulaştırılabilecektir.

- Mesleki yeterliliklerin yükseltilmesi ile mal ve hizmet üretiminde kalite artırılacak ve iş verimi yükseltilecektir.

- Bağımsız işyeri açma ve işletme mesleki yeterlikle mümkün olacaktır. Bu şekilde mesleki standardizasyona gidilecektir.

- Çırak ve meslek lisesi öğrencilerinin iş kazaları meslek hastalıkları ve hastalık sigorta primleri devletçe ödenecektir.

---

[81] Milli Eğitim ve Din Eğitimi, Seminer Ankara 9-10 Mayıs 1981 s. 111

- Meslek liselerinin kurulu kapasitelerinden daha fazla öğrencinin faydalanması mümkün olacaktır.

- Mesleki beceri eğitimi gerçek iş ortamında yapılacaktır.

- Mesleki-teknik eğitimin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için istikrarlı kaynak sağlanmaktadır.

- İşletmelerin iş öncesi mesleki eğitime katılması ekonomik yönden teşvik edilmektedir.

- Çırak ve öğrenciler, meslek öğrenir iken ücret alabileceklerdir. Gençlerin aile üzerindeki yükü bir ölçüde hafifletilecektir.

- İş hayatındaki ve teknolojideki gelişmeler ve değişiklikler ve eğitime etkileri yönünden mesleki-teknik araştırma ve geliştirme merkezince izlenecektir.

- Mesleki-teknik eğitim kurumlan döner sermayesi 5 milyar liraya yükseltilmiştir. Bu miktar Bakanlar Kurulunca 10 kat artırılabilecektir.

- Döner sermaye faaliyetlerinden sağlanan kârların 1/3 "Üretimi Teşvik Primi" olarak ilgili personele dağıtılacaktır.

- Özel eğitime muhtaç kişileri istihdama hazırlayan meslek kursları açılacaktır.

- İş hayatındaki yetişkin usta ve teknik personelden öğretici olarak yaygın şekilde faydalanılacaktır.

- Yükseköğretim kurumları önündeki yığılma makul bir sürede önlenecektir.

- Türk ortaöğretim sistemi iş hayatının ihtiyaçlarına uygun şekilde mesleki-teknik eğitim ağırlıklı bir nitelik kazanacaktır.

- Ülkemizin insan kaynağı, fertlerin ilgi ve istihdamlarına uygun şekilde mesleki-teknik eğitim ağırlıklı bir nitelik kazanacaktır.

- Ülkemizin insan kaynağı fertlerin ilgi ve istihdamları ile toplumumuzun ihtiyaçları yönünde yetiştirilecektir.[82]

- Çırak ve öğrencilerin yetiştirilmesinde büyük katkısı olan

---

[82] a.g:e. s. 114

esnaf ve küçük sanatkârların da korunmasına ihtiyaç duyulmuş, bunların yanında çalışarak kalfa olanlar için 1 yıl çalışma zorunluluğu getirilmiştir. Bundan sonra bu işyerinden ayrılmak isterlerse 3 ay önceden haber verme zorunluluğu benimsenmiştir.

Pratik eğitim yapan çırakların bu eğitimleri sırasında 1475 sayılı İş Kanunu'nun 69. maddesi gereği, program hazırlanması öngörülmüştür. (Md. 12) ki; bu hükümle de 18 yaşından küçüklerin sanayiye ait işyerlerinde gece çalıştırılamayacağı belirtilmiş olmaktadır.

- Aday çırak ve çırakların öğrenci statüsünden faydalanmaları (Md. 11) sağlanmak suretiyle de nispi bazı sosyal imkanlar da sağlanmış bulunmaktadır.

- İşletme statüsüne giren kamu, özel kurum ve kuruluşların istenilen evsafa uygun olup olmadıklarının denetleme hakkını Milli Eğitim ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca yürütülmesidir. Bu hususta yükümlülüklerini yerine getirmeyen kurum ve kuruluşlara çeşitli cezai müeyyideler tatbik edilmesidir.

3308 sayılı Kanunun en önemli olumlu taraflarından birisi de Ahi birliklerindeki Esnaf (lonca) medrese birlikteliğinde olduğu gibi okul-işyeri bütünlüğünü ortaya koymuştur. Eğitim merkezlerinde yapılan teorik eğitim ile işyerlerinde yapılan eğitimin paralelliğini sağlamıştır.

Okul içi eğitim ile okul dışı eğitim birbirlerini tamamlamıştır. Ahi birliklerinde de insan bütün olarak alınıp meslekî ve genel bilgiler verilişi bir arada idi.

Ahilik mesleğindeki yamaklık ilk basamak oluşu itibarıyla aday çıraklığa benzemekte idi. Yasaya uygun olanlar ise çıraklığa başladığı da görülmüştür. Öğrenim sadece meslek öğretmeye hasredilmemiş ve genellikle akşamlan veya müsait vakitlerde çırakların genel bilgi ve görgü edinmelerine yardımcı olunuyordu. Böylece onları kuru bilgilerle donatmak yerine madden ve manen olgunlaştırmaya çalışıyorlardı.

3308 sayılı kanunda en büyük yeniliklerden birisi de aday çırak ve çırakların sigorta primlerinin devlet tarafından ödenmesi, Batıdan daha ileri seviyede hareket edildiği intibaının uyan-

dırmakla birlikte asıl olan bu işe işletmelerin ve kuruluşların soğuk bakmalarını ve olaya sadece bir gider olarak görmelerine mani olmaktır. Yine bu tutum devletin olaya ekonomik açıdan değil eğitim açısından baktığının göstergesidir.

Kanun kimilerine göre Alman menşeli olduğu iddia edilirse de Ahiliğin tesirleri açıkça görülmektedir.

Daha önce çıkarılan 2089 sayılı çırak, kalfa ve hastalık kanununun uygulanmasında çıraklara sadece meslek dersleri veriliyor idi. Hâlbuki bu kanunla birlikte çıraklara dini ve ahlaki bilgiler verilmesini temin maksadıyla çıraklık eğitimi verilen bu müesseselerde meslek derslerinin yanında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri okutulmaya başlanmıştır. Bunun yanında Türkçe, Sosyal Bilgiler gibi dersler de okutulmuştur. Bu da aynı şekilde Ahilikteki insanı bütün yönleriyle teçhiz edip dünya ve ahret saadetini sağlamaya çalışması ile özdeşleşmektedir.

Çırak-kalfa-usta üçlüsüne giden yolda ahilikteki çalışmalar ve yapılan törenler bugünkü kanunun muhteviyatına yansımıştır.

Ahi birliklerindeki çırakların kalfalığa geçmeleri, kalfalıktan ustalığa geçiş süreçleri tespit edilmiştir. İmtihana benzer törenlerle bu gerçekleştirilirdi.

Bu kanun esnaf ve sanatkârlar tarafından "Ahilik Sistemine Dönüş" olarak değerlendirilmiştir.

Yine bu kanunla getirilen önemli bir gelişmede çırakların öğrenimi için üst bir öğrenime geçişleri sağlanmıştır. Böylelikle buralarda yetişen çıraklar Sosyal Mobilite gereği yatay ve dikey geçişlerle meslek lisesini tamamlayıp üniversiteye kadar devam etmelerini kanun etmiştir.

Bu kanunla birlikte endüstri kuruluşlarının ihtiyacı olan elemanları kendi bölgelerinde karşılamaları sağlanmıştır. Tabi ki her yıl artan bu ihtiyaçları karşılamak için açılacak okulların sayısı sürekli artması gerekmektedir. Bu uygulamalı eğitim sayesinde 2000 yılma kadar olan ihtiyacın karşılanması için gerekli ön adımlar atılmıştır.[83]

---

[83] M.E.B. Endüstriyel, a.g.e. s. 51

Teklifler bölümünde değineceğimiz için burada zikretmemiz gereken bir konuda şimdiye kadar kurulan Endüstri Meslek Liseleri ve Meslek Eğitimi veren kuruluşlar genellikle sanayi bölgelerinden uzak veya ilgisiz yerlere yapılmış veyahut ilgili sanayi merkezlerinin bulunduğu bölgeden, şehirden muhitten uzak yerlere inşa edilmiştir.

Bugün bu hata giderilerek Teknik Öğretim Okulları ve kurumları, öğretim, atölye, laboratuar ve lojman binaları ile enerji tesisleri, öğrenci toplanma ve oyun alanlarının yer aldığı karmaşık tesisler halinde inşa edilmektedir.

3308 sayılı kanun çerçevesinde yapılabilecek teklifler yukarıdan beri sıraladığımız birçok olumlu gelişmelere rağmen ortaya çıkan bazı olumsuz diyebileceğimiz bazı aksaklıklar vardır. Bunları toplu bir şekilde tek başlık altında değerlendirmek yerine öğrenci-okul-işyeri açısından olmak üzere üç kısımda incelemeye çalışacağız.

Öğrenciden kaynaklanan olumsuz gelişmeler:

- Öğrencilerin bu uygulamadan sonra gözle görülen en büyük eksiklikleri okulun kontrol çizgisinden ayrılmış olmaları ve bu durumu yanlış olarak değerlendirmeleri.

Bu sahada görevli çeşitli okul müdürleri ve idareciler başta olmak üzere diğer öğretmenler; özellikle büyük şehirlerde öğrencinin işletmelerde değişik bir yapı kazandığım belirtmişlerdir. Bu kimselerin açıklamalarına göre öğrenciler işletmelerde öğrenci vasfına yakışmayan çeşitli davranış kalıplarına girmişlerdir. Bu durum işletmelerin büyüklüğü veya küçüklüğüne göre değişebildiği gibi işkolun-dan işkoluna değişiklik gösterebilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının belirlemiş olduğu temel ilke ve prensipler diğer okullardan farklı bir duruma bürünmektedir.

Endüstri Meslek lisesine gelen öğrenciler ilk yıl geldikleri farklı ortaokullara rağmen çoğunlukla temiz bir şahsiyet olmaya müsait yapılar/ gittikleri işyerlerinde tahrip olmaktadır.

- Endüstri Meslek Liseleri yeni uygulama ile birlikte büyük

oranda kapasite artışına gitmişlerdir. 50-60 kişilik sınıflarda eğitim kalitesini korumak mümkün olmamıştır. Öğrenci bilgisini korumak mümkün olmamıştır. Öğrenci bilgi eksikliği ile gittiği işletmelerde okuldaki eğitimi beğenmemeye veya küçük görmeye başlamıştır.

- Öğrencilerle yapılan görüşmelerde pek çoğunun ortaokullarda fazla başarılı olmadığını, başarılı olanların elektronik, bilgisayar vb. bölümleri tercih ettiğini yine bunların Teknik liseye geçerek buralarda eğitim gördükleri tespit edilmiştir.

- Bazı öğrenci ailelerinin çocuklarına baskı kurarak bu okullara geldiği ve bu durumdan memnuniyetsizliklerini değişik şekillerde su yüzüne çıkardıkları öğrencilerin kendi ifadelerinden çıkarılmıştır.

- Öğrencilerin işletmelerden aldıkları ücret azlığına rağmen onların bazı kötü alışkanlıklara başlamalarına (içki, sigara, kahvehanelerdeki çeşitli oyunlar; atari salonları) neden olduğu tespit edilmiştir.

- Öğrencilerin çalıştıkları işyerlerindeki farklı yaş guruplarındaki kişilerle beraber olmaları ve bu kişilerin tahsil ve ahlak seviyelerinin düşük oluşu öğrencileri olumsuz yönde etkilemiştir.

- Öğrencilerin ikinci sınıftan itibaren başlayan eğitimlerinin uzunluğu okuldan % 50 oranında fazla oluşu öğrencilerin işletmelerin havasını üzerlerinden atamamalarına neden olmaktadır.

- Öğrencilerin bir kısmı işyerlerini kendilerinin bulması sonucu buralarda tanıdık, yakın veya akraba faktörleri yüzünden işletmelerde devamı aksatmalarına veya hiç devam etmemeleri onları olumsuz yönde etkilemektedir.

- Bazı Endüstri Meslek liselerinde öğrencilerin imtihan sonucu açık olan bölümlere imtihan olunmaksızın alınmaları buralara düşük eğitim almış veya lise tahsili yapacak kapasiteden uzak kimselerin gelmesine yol açmıştır. Bu vaziyette gelen öğrenciler diğer başarılı öğrenciler üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmektedir.

Okul açısından ortaya çıkan mahsurlar:

- Öğrencilerin iş ve beceri eğitimi yaptıkları atölyelerde gerekli malzemenin eksikliği veya geç intikali gibi durumlar neticesinde öğrenciler eksik bilgi ile işletmelere gönderilmekte ve çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedirler.

- Özellikle teknik öğretmen eksikliğinin neden olduğu öğrencilerin yeterli eğitim alabilmelerinin imkânsızlığı.

- Öğrenci kapasitesinin aşın kullanımı yüzünden derslik yetersizliği ve atölyelerdeki gerekli makinelerin yetersizliği.

- Okulların sanayi bölgeleri ile paralel bir şekilde inşa edilmediği için ulaşım zorluklan yüzünden okul öğretmenlerinin öğrencileri denetleyecekleri koordinatörlük görevlerini bihakkın yerine getirmesini engellemektedir.

- Pek çok okulda geçmiş dönemlerden günümüze kadar gelen pek çok branşı içinde barındırması ve bu bölümlerin bazılarının bölge ve okulun bulunduğu yerdeki endüstri ve sanayi organizasyonlarıyla ilgisiz oluşu.

- Bazı okullarda açılan bölümlerin bölgenin ihtiyacı olmayacak elemanları yetiştireceği için bu bölgelerde yetişecek elemanları ihtiyaç duyulan yerlere göndermek çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu husus özellikle pek çok değerli uzmanımız tarafından tespit edilmiş ve eleştirilmiştir.84 Bu bir nevi eğitimde semeresiz yatırım diyebileceğimiz bir olguya neden olmaktadır.[85]

- Bu okullardaki öğretmenlerin yapılan pek çok teşvike rağmen özel sektörü seçmelerinin nedenlerinin araştırılması gerekmektedir. Zira bu durum eğitim ve öğretimin aksamasına yol açmaktadır.

- Okullarda kurulmuş olan döner sermayelerinin öğretmen ve öğrenci lehine tekrar düzenlenerek buralardan elde edilen gelirlerin üzerindeki kesintilerin kaldırılması veyahut öğrencilerin sigorta işlemlerinde olduğu gibi devlet tarafından karşılan-

---

[84] Amiran Kurtkan, Eğitim Sosyolojisi, s. 91

[85] Mustafa Erkal, Sosyoloji (4. Baskı) İstanbul, 1992, s. 111-115.

malıdır.

- Okullardaki kontenjanların bölgedeki mevcut işletmelerin durumuna göre azaltılması veya çoğaltılması her yıl belirlenmelidir. Zira bazı bölümlerdeki öğrencilere gereken sayıda işletme bulmak güçleşmektedir. Hatta bazı öğrenciler yerleştirildikleri işletmeler öğrenim gördükleri mesleki eğitimle alakası dolaylı veya hiç olmamaktadır.

- Büyük şehirlerde işletmelere koordinatörlük ile görevli öğretmenlerin rahatlıkla gidiş-gelmelerini temin güçlüğü vardır.

- Öğretmenlerin hizmet içi eğitim programları cazip bir hale getirilip yaygınlaştırılması böylelikle gelişen teknolojileri takip etmeleri sağlanmasına yönelik faaliyetlerin yeterli değildir.

İşletme açısından ortaya çıkan mahsurlar:

- Öğrencilerin işletmelerde diğer çalışanlarla aynı kefede tutularak aynı derecede beceri ve maharet istenmektedir.

- Öğrencilerin kanunun iş yasalarında yasaklanmış ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılabilmeleri, iş süreleri ara dinlenmeleri, hafta tatili, milli bayram ve umumi tatil günlerinde çalıştırılmaları ilgili yasada açıkça belirtilmemesi bunların istismarına yol açmıştır.

- Öğrencilere yasada yer almayan şekilde fazla mesai gibi hususlarda baskı yapıldığı öğrenciler tarafından ifade edilmiştir.

- Öğrenciler işletmelerde mesleki bilgi ve beceri işleri yaptırılacağı kanunda belirtildiği halde rutin işlerle meşgul edilmekte ve yetişmeleri bilfiil engellenmektedir.

- İşletmelerden özel sektöre ait olanların da öğrencilere gerekli sayıda belge sahibi usta öğretici temin edilememiştir.

- İşletmelerin bazılarında kız öğrenciler için gerekli Türk-İslam örf adet ve geleneklerine uygun bir ortamın bulunamayışı bu öğrencilerin ahlaken ve mesleki bakımından dejenerasyonuna yol açmaktadır.

- İşletmelerde öğrenci yerleştirilirken 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri için zorunluluk arz eden bu eğitim, 50'den az işçi çalıştıran işletmelerde de uygulanabilmesi pek çok işyerinin

bu kapsama girmesine yol açmıştır. Aslında küçük işletme olarak kabul edilen bu yerler de öğrencinin yetişmesine uygun bir ortam olup olmadığı tartışma götürür bir meseledir. Zira bu küçük işletmelerde ucuz işgücü olarak kabul edilerek çalıştırılmaları gerekli beceri ve mesleki tecrübelerine ulaşmalarına engel olmaktadır.

- İşletmelerde okullardaki atölyelerdeki gerekli makine ve teçhizat eksikliği yüzünden eğitim küçük görülmekte ve bu husus öğrencilere belirtilerek aşağılık kompleksine itilmelerine neden olunmaktadır.

- İşletmelerdeki öğrencilerin grev veya lokavt durumlarında takınacakları tavır yasanın 22 maddesinde belirtilmiş olmakla beraber bu durum sendikaların grev ve lokavt kapsamı dışında kalan öğrencilerle karşı karşıya getirmek ihtimalli için çözüm gösterilememektedir. Örneğin 5000 veya 10.000 civarında işçi istihdam eden işletmelerde 500 ile 1000 civarında öğrenci çalışacaktır. Bu öğrencilere rehberlik edecek usta öğreticiler 16 öğrenci ile ilgilenmekte olduğu düşünülürse sendika açısından zor bir durum ortaya çıkmaktadır.

- İşletmelerde usta öğreticilerin gündüz görevlendirilmeleri kendileri açısından maddi kayıplarının telafisi düşünülmemiştir.

- İşletmelerle okullardaki mevcut branşların ilgisizliği meslek eğitimini olumsuz etkilemektedir. 1985-1986 yıllarında yapılan bir araştırmada Türkiye'de 50 ve yukarısında işletmelerde yüzde beş hesabıyla 140 bin öğrenci eğitilebilmekte, hâlbuki aynı yıl içinde öğrenci sayısı 200 in civarındadır. Ayrıca bu işletmelerin bazılarında gösterilen Meslek dallarında bunun içine dâhildir.[86]

B) Teklifler:

- Öğrencilerin işletmelerde eğitim görmeleri sonucu ortaya çıkan çift kişiliklerinin okul yönünün ağır basmasının sağlanarak bunun devamlı bir şekilde öğrencilere vurgulanması.

---

[86] Orhim Görüşler Serisi, s. 238

- Öğrenciler için işletmelerdeki beceri eğitimi Lise I sınıfın yaz tatili dönemine alınıp aradaki bu boşluk değerlendirilmelidir. Gerekirse Lise III sınıfın I sömestr sonunda işletmelerden öğrenciler çekilip okul içindeki verilecek bir eğitimle eksiklerinin telafisi cihetine gidilmelidir. Bu bir dönem içinde verilecek yoğun bir eğitim öğrencinin öğrencilik vasfına dönüşünü sağlayabilir.

- Öğrencilerin okul kapasitesine göre bir kısmı bazı bölümlerde gereken vasıfta işletme bulunamadığı takdirde eğitimi için elverişli bir hale getirilmelidir.

- Öğrencilerin kontrollerinin ciddi bir biçimde yapılması ve kağıt üzerinden olumlu tablolar çizilmesinin önüne geçilmelidir.

- Koordinatörlük görevinin gereği gibi yapılabilmesi için okullarla servis veya servis için gerekli araç ve vasıtalarının kullanımı sağlanmalıdır.

Bu husus hakikaten büyük şehirlerde görevli öğretmenlerin işletmelere düzenli gitmesini aksatmakta ayrıca okulda atmakla zorunlu oldukları imza gibi bazı bürokratik işlemler denetimi yavaşlatmaktadır. Bu durum öğrencinin başıboşluğu gibi bir durum ortaya çıkarmaktadır.

- Öğrencilerin gittikleri işletmeler hakkında görüşleri dikkate alınıp, yapılacak test ve anketlerle işletmelerin durumu tespit edilmelidir.

- İşletmelerdeki görevli usta öğreticilerin, görevlerinin bilincinde olmaları sağlanmalıdır.

- İşyerlerindeki diğer çalışanlarla olan münasebetleri hususunda öğrencilere sık sık uyarıcı konuşmalar ve tavsiyeler yapılmalıdır.

- Okul kapasiteleri gözden geçirilerek öğrencilere yeterli derslik temin edilerek. öğrenciler tarafından şikayet konusu olan kalabalık sınıflar sonucu yeterli eğitim alamama gibi ortaya çıkan problemlerin çözümü yoluna gidilmelidir.

- Öğrencilerin başarılı olanların gelmesini temin maksadıyla gerekil önlemler alınmalıdır.

- Öğrencilerin aşırı istek duydukları bölümlerin mümkün ol-

duğu ölçüde artırılmasına gidilmelidir.

- Okullar için gerekli malzemenin zamanında ve yeterli olarak temin edilmesi gerekmektedir. Ayrıca öğrencilere bütün bölümlerde atölye ve teorik ders eğitimi için gerekli öğretmen, eleman ve teknisyenin istihdamının sağlanması gereklidir. Böylelikle öğrenci eğitimini tam ve eksiksiz alması ve gittiği işletmelerde kendi bilgisine güveni sağlanacaktır.

- Artan öğrenci kapasitesini karşılayacak sayıda derslik sağlanması ve atölyelere gerekli makinelerin temin edilmesi zorunluluğu vardır.

- Okulların sanayi bölgelerinde olmayışı yüzünden ortaya çıkan ulaşım zorluğu giderilmeye çalışılmalıdır. Yeni kurulacak okullar bu bölgelerde inşa edilmelidir.

- Özellikle işletmelerdeki eğitimi denetlemek ile sorumlu olan koordinatörlükle görevli öğretmenlerin ulaşımı için gerekli vasıtaların okullara tahsisi.

- Endüstri Meslek Liselerinin yurt sathındaki bölümlerinin bölgenin beşeri, coğrafî, iklim, tabii kaynaklar açısından değerlendirilip yeni bölümlerin buna göre tanzimi ve bölgeleri arasında bölüm değişikliklerin gerçekleştirilmesi zaruridir.

- Yine açılan bölümlerini kontenjanlarında uygulama yaptırılacak öğrenci sayısının tespitinde ortaklaşa hareket etmeleri zorunludur.

- Bölgelerde yetişen mezunların aynı bölgede istihdam edilecek alan bulamaması durumlarının giderilmesi için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Zira bu durum eğitimdeki hâsılanın alınamayışı ve semeresiz yatırıma neden olmaktadır.

- Teknik öğretmenlerin özel sektöre kaymalarım önleyecek teşviklerin artırılması ve gereken eleman temini için Milli Eğitim Bakanlığı ile YÖK arasında işbirliğine gidilmesi gerekmektedir.

- Okullardaki kurulmuş olan döner sermayeler aracılığıyla atölyelerde çeşitli ticarî amaçlı çalışmaların artırılması ve böylelikle öğrenci ve öğretmenlerin buralardan gelir temin etmesi artırılmalıdır. Ayrıca döner sermayeden yapılan kesintiler devlet

tarafından karşılanıp daha fazla gelirin öğrenci ve öğretmene transferi gerçekleşmelidir.

- Okullardaki kontenjanların artırılması ve azaltılması işletmelerin sayılarıyla eşdeğer oranda düzenlenmelidir.

- Büyük şehirlerde işletmelerde koordinatörlük ile görevli öğretmenlerin okul imkânlarıyla gidip gelmeleri temin edilmelidir.

- Öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlan cazip bir hale getirilip yaygınlaştırılması gelişen teknolojileri takip etmeleri için gerekli çalışmaların ciddiyetle yapılması gerekmektedir.

- Öğretmenlerin yurt dışına ilgili bölümlerle temasa geçilip gönderilmesi, uzun ve kısa vadeli programlarla yetiştirilmesi ve bilgi ve tecrübelerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

- İşletmelerde öğrencilerin diğer çalışanlarla aynı şekilde değerlendirilmeyip öğrenci oldukları unutulmamalıdır.

- Öğrencilerin kanunen iş kanunlarında yasaklanmış, ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaları, iş süreleri, ara dinlenme hafta tatili, milli bayram ve umumî tatil günlerinde çalıştırılmaları gibi durumların kanuna ilave edilip açıkça belirtilmelidir.

- Öğrencilere fazla mesai yaptırılması veya cumartesi-pazar günleri çalıştırılmalarının önüne geçilmelidir.

- İşletmelerin yukarıdaki esasları çiğnemeleri durumunda çeşitli caydırıcı cezalar konulmalıdır.

- Öğrencilerden bir kısmının mesleki bilgi ve beceri işleri yaptırılmayıp rutin işlerle meşgul edilmelerinin önüne geçilmelidir. Gerekli eğitimin verilmemesinde işletmelerden öğrenciler alınıp başka işletmelere yerleştirilmelidir.

- İşletmelerde ehliyetli ve belge almış usta öğreticilerin bulundurulması hususuna dikkat edilmelidir.

- Özellikle kız öğrencilerin yerleştirildiği işletmelerde aşın hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir. Uygun ortam temin edilemediği durumlarda okullarda gerekli eğitim verilmesine çalışılmalıdır.

- İşletmelerde öğrenci yerleştirilirken 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri içinde temin edilmesinin sağlanması, daha sonra nitelikli, güvenilir, denenmiş işletmelere verilmesi sağlanmalıdır.

- İşletmelerde okullardaki atölye ve makine eksikliği yüzünden eğitimin küçük görülmesini kaldıracak tedbirler alınmalıdır.

- Öğrencilerin grev ve lokavt durumları belirtilmiş olmakla beraber Sendikayla çatışmaya düşmemeleri için ek düzenlemeler yapılmalıdır.

- İşletmelerde görevli usta öğreticilerin gündüz görevlendirilmelerinde ortaya çıkan maddi kayıp giderilmelidir.

- İşletmelerdeki bazı branşlarda eğitim verilmediği bir vakıadır. Bu durumda uygun okullara ilave bölümler eklenmelidir.

- Milli Eğitimin en önemli gayesi, milli kültür, ahlak ve şuur sahibi, memleket sever ve milliyetçi vatandaşlar yetiştirmektir. Türkiye'de ortaöğretim ve mesleki teknik eğitimin en önemli hedefi bu olmalıdır.

- Mesleki ve teknik eğitimin teşviki için gerçekçi tedbirler alınmalıdır.

- Mesleki ve teknik eğitimde insan gücü ihtiyaçlarının yoğun olduğu sahalara öncelik verecek şekilde burs sistemi geliştirilerek uygulamaya konulmalıdır.

- Mesleki ve teknik öğretim mezunlarına sağlanan statü kuru bir unvan olarak kalmamalıdır.

- Endüstri Meslek Liselerinin orta kısımları açılarak mesleki ve teknik önbilgiler verilmelidir.

- Bütün ortaöğretim, örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitim kademelerinde yatay ve dikey geçişler sağlanmalıdır.

- Yaygın mesleki ve teknik eğitime öncelik verilmelidir.

- Temel eğitim kademelerinden veya ortaöğretim kademesinden sonra, çeşitli yaygın meslekî teknik eğitim modelleri geliştirilmelidir.

- Mesleki ve teknik öğretim kurumlarından yaygın eğitimde

tam kapasite ile faydalanılmalıdır.

- Mesleki-teknik yaygın eğitimle müfredat programlan hazırlanırken sanayinin talepleri göz önüne alınmalıdır.

- Örgün ve yaygın mesleki-teknik öğretim arasında temelde bir koordinasyon sağlanmalıdır.[87]

- Orta öğretim ve mesleki-teknik eğitimde bölge farklılıklarından doğan eşitsizlikler giderilmelidir. Ağırlık verilecek olan meslekî ve teknik eğitim programlarının yurt sathına yaygınlaştırılarak uygulanmasına itina edilmelidir.

- Mesleki ve teknik eğitimin ortaöğretimin ikinci döneminde uygulanmasından doğan fırsat eşitsizliği giderilmelidir. Özellikle kır özelliği taşıyan bölgelerde bu hususa dikkat edilmelidir.

- İnsan gücü ihtiyaçları bakımından önemli bir nokta, sadece sayı ve nitelik değildir. Bunun yanı sıra, bu teknik eleman kadrosunu, bu aydınlar kadrosunu, milli ülkülerle donatamadığımız sürece, devamlı beyin göçü ortaya çıkışma engel olunmalıdır.

- Mesleki ve teknik eğitim, pahalı bir eğitim olduğu için maliyet hâsıla ilişkilerini, maliyet hâsıla oranını eğitimde yükseltebilmenin yolu, sayı ve nitelik olarak insan gücü kaynaklarını geliştirmek kadar, onu ülke kalkınmasına faydalı kılmak gerekir.[88]

---

[87] Milli Eğitim ve Din Eğitimi, a.g.e., s.l 12.

[88] a.g.e. s. 115

SONUÇ

İktisaden geri kalmış, sanayileşmesini tamamlama safhasına batıdan, Amerika ve Japonya'dan geç kalmış olarak devam ettiren ülkemiz için ara insan gücü vazgeçilemeyecek derecede önemli bir konudur. Zira iktisaden ve sanayi açısından ne kadar gelişmiş olursak olalım bu işlevi yürütecek ve devam ettirecek ana gövdeyi oluşturan meslekî ve teknik sahanın elemanları olacaktır.

Temelini Ahilik teşkilatından olan mesleki ve teknik eğitimin zaman içinde değişikliklere uğrayıp aslından uzaklaşmasının ardından Tanzimat'la birlikte tekrar yeniden çalışmalara başlanmıştır.

Osmanlı devletinin son zamanlarda başlayan mesleki eğitim konusundaki atılımlar, devletin kapsamlı bir eğitim politikası olmayışı nedeni başta olmak üzere, vatanın bütün sathına yaygınlaştırılma ve endüstriyel kalkınma hamlesi ile birleştirilememesi sebebiyle istenilen seviyenin çok altında kalmıştır.

Cumhuriyet döneminde bu meselenin büyük bir ciddiyet içinde ele alındığını görmekteyiz. Ülkenin yeni bir savaştan çıkmış olması ve Dünyanın baş başa kaldığı ekonomik bunalımlar (1929), bu konudaki gayretleri azaltamamıştır. İlk dönemlerde meslekî ve teknik öğretim ülkenin içinde bulunduğu şartlara paralel olarak maya tutmaya başlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından 1940 yılına kadar mesleki eği-

tim sisteminin kuruluş dönemi olarak kabul edilmiştir.[89]

Türkiye'de 1960 öncesi plansız dönemde çok büyük harcamalar yapılmış ve çeşitli sistemler denenmiş olmasına rağmen başta plansızlık ve eğitim sisteminin çok başlı oluşu gibi hususlar verimliliği düşürmüş ve kaliteyi azaltmıştır.

1960 yılından sonra ise mesleki ve teknik eğitim milli bir mesele olarak ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır. Planlı dönemde eğitim bir bütün olarak ele alınmaya başlanmış. Kalkınmanın en önemli araçlarından biri olarak görülerek, üstün vasıflı, kalifiye teknik eleman yetiştiren kurumları, sayıca ve nitelik olarak artırıldığına şahit oluyoruz. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında orta öğretim ağırlıklı bir mesleki ve teknik eğitim öngörülmüş, bu husus ikinci ve üçüncü beş yıllık kalkınma planlarında tekrar edilmiştir. Tabii ki bu artışa gidilmesinin başlıca nedenleri Türkiye'nin gün geçtikçe çeşitli sanayi dallarından yaptığı atılımlar ve 1960 yılından sonra Avrupa Ekonomik topluluğuna katılmak gibi girişimleri olmuştur.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında sayı ve alan tespitinin belirtilmemesi çeşitli alanlarda yetişkin fazla insan gücü ve bazı olanlar da ise eksik elemanla karşı karşıya bırakmıştır.

Dördüncü plan döneminde ise teknik eğitime ve ona duyulan şiddetli ihtiyacı karşılamaya yönelik tedbirler alınamamış ve diğer alanlardaki ucuz ve yatıran gerektirmeyen kurumlar açılmıştır. Muhakkak ki bu kurumların açılması halkın istediği imam-hatip lise yıllardır ihmali ile doğru orantılıdır.

Beşinci plan döneminde ise ekonomik ve sosyal gelişmelere paralel olarak her alanda eğitime oları istek ve arzunun değerlendirilmesi çalışmalara hız verilmiştir. Bu plan döneminde orta seviyeli teknik insan gücü hedeflenen rakamlara yetiştirilmeye çalışılmıştır.

1986 yılında "3308 Sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu" yürürlüğe konularak öğrencilerin işletmelerde uygulamalı eğitim yapmaları sağlanmış ve çıraklık eğitimi belli esaslara bağ-

---

[89] Alkan, Doğan, Sezgin, a.g.e. s. 50

lanarak, çırak, kalfa ve usta eğitiminde önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Altıncı Plan döneminde ise yaygın eğitime ağırlık verilmiş, eğitimin her kademesinde kalitenin artırılması, imkân ve fırsat eşitliğinin sağlanması esas alınmıştır.

Mesleki teknik eğitimle ilgili çeşitli yönetmelikler Cumhuriyetle birlikte çıkarılmış ve yürürlüğe konmuştur. Bunlardan sonuncusu ve halen uygulanmakta olan 3308 sayılı çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu" en kapsamlı ve uygulamada diğerlerinden farklı ve başarı bakımından üstündür.

Fakat bu kanunun hazırlanışından hemen sonra yürürlüğe bütün kurumlarda aynı anda başlaması bazı aksaklıkları veya hesaplanamayan bir takım problemleri beraberinde getirmiştir.

Bu aksaklıklar canlı ve dinamik olarak devam sosyal hayatımızın yapısını menfi manada yıpratmaya başlamıştır. Sosyal yapının en önemli unsurlarından olan Ailede ve fertlerde kültürel yapının gerektirdiği özelliklerden hızla uzaklaştırmaktadır.

Yine mesleki ve teknik eğitim konusu Milli Eğitim Şuraları, Milli Kültür Şuralarında ele alınmış ve önemli bazı kararlar alınmıştır.

Eğitimin en önemli yönlerinden birisi de kullanım olarak hayata geçirilmesiyle alakalıdır. Maalesef ülkemizde eğitim gördükleri alan da istihdam edilme oranı çok düşük olmaktadır. Eğitimin fonksiyonel değeri dediğimiz bu durum çoğu zaman gerçekleşememektedir. Eğitimin sembolik olarak faydalanılma durumu ise yaygınlaşmaktadır.

Eğitimin sosyal hareketlilik yönünden belirleyici olduğu bir vakıadır. Bu durum belli bir alan uzmanlaşmış kimselerin çeşitli statü ve mevkilere gelmesiyle doğru orantılıdır. Özellikle ülkemiz gibi gelişmekte ve sanayileşmekte olan ülkelerde eğitim bu hususta büyük bir önem kazanmaktadır.

Eğitimin sosyal fonksiyonu arasında sayılan kültürün aktarılması, aynı zamanda cemiyetlerin devamlılığını sağlayan bir

sosyal fonksiyon olarak kabul edilmektedir.[90] Bu durumun meslek eğitimi veren kurumlarda aksadığı veya ihmal edildiği bilinen bir olaydır. Milli benlik ve ruhtan uzak, ruh ve manaca fakir, milli menfaat ve değerlere sahip çıkmayan veya bunlardan ne kastedildiğini kavrayamayacak kadar sersemlemiş fertlerin bütün bu vasıfları kazanması için devletin ve milli eğitimin yerine getireceği görevler teklif ve tavsiyeler kısmında bir kez daha ele alınıp gerek icra planları gerekse şura kararlarıyla bütünleştirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak mesleki ve teknik eğitimde başta istihdam, maliyet-hasıla oranı ve elde edilen gelirle eşdeğerdir. Şayet bu pahalı, masraf gerektiren teknik eğitim sahasında yapılan harcamalar geriye dönmüyorsa ve yetiştirilen elemanlar teknik açık olan insan gücü talebini kantitatif ve kalitatif çözümler getirmiyorsa ve yine bu elemanlar milli kültürün izlerini taşımıyorlarsa yapılan bütün bu çalışmaları bir nevi boşa gitmiş saymak gerekir. Alınacak tedbirlerden en önemlisi çok yönlü yurt sathında araştırmalar yapılarak meselenin çözümüne gidilmesi başta Milli Eğitim olmak üzere eğitim kurumlarına düşmektedir.

---

[90] M. Erkal, a.g.e ., s. 103

KAYNAKLAR

ADIVAR, A.Adnan, Osmanlı Türklerinde İlim, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970

ALAYLIOĞLU Ruşen, Oğuzkan A.Ferhan, Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü, İnkılâp ve Aka Yayınlan, İstanbul, 1976

AKYÜZ, Yahya, Türk Eğitim Tarihi (Başlangıcından 1988'e) Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara 1989

ARON, Raymond, Sanayi Toplumu, Dergah Yayınlan, İstanbul 1978

AYTAÇ, Kemal; Çağdaş Eğitim Akımları, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara 1981

BAŞARAN, İbrahim Ethem, Eğitim Yönetimi Ankara 1983

BAYRAKTAR, M.Faruk, İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınlan, İstanbul 1988.

BOLAYIR, Fethi; Anayasa ve Milli Eğitimle İlgili Mevzuat-II. Okul Kitapları Ltd. Şirketi Ankara 1986

BOZYİĞİT, A.Esat, Ahilik ve Çevresinde Oluşan Kültür Değerleri Bibliyografyası (1923-1988) Ankara, 1988

BURGA, Eduar, İş Pedagojisi, Çev.Dr. Halil F.Kanad, Ankara, 1944

CİCİOĞLU, Hasan, Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim Ankara 1985

ÇAĞATAY, Neşet, Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik, Ankara Üniversitesi İlahiyat Yayınları, 1974

DOĞAN Hıfzı, Alkan Cevat, Sezgin, Silhan, Mesleki ve Teknik Eğitimin Prensipleri, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1976

DOĞAN, Hıfzı, "Mesleki ve Teknik Eğitim" Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi 1983

………..; Ülkemizde Endüstrileşme ve Teknik Eğitim, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınlan, Ankara 1977.

………..; Teknoloji Eğitimi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınlan, Ankara, 1983

DUMAN, Tayyip, Türkiye'de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişimi) İstanbul 1991

DURA, Cihan; Bilgi Toplumu, Ankara 1990

EKİNCİ, Yusuf, Ahilik ve Meslek Eğitimi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlan, İstanbul 1989

………..; Ahilik, Ankara 1990

ERGİN, Osman, Türk Maarif Tarihi, Cüt (I-V) İstanbul 1977

ERKAL, Mustafa, Sosyolojik Açıdan Spor, Filiz Kitabevi, İstanbul 1992

………..; Bölge Açısından Az Gelişmişlek (101 Soru-101 Cevap) Der Yayınevi, İstanbul, 1990

………..; Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme Mayaş Yayınevi, Ankara, 1984

………..; İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri, İlaveli 8. Baskı, İstanbul, 1992

………..; Sosyoloji (Toplumbilim) İlaveli 4. Baskı, Der Yayınlan, İstanbul 1991

FATİH, Mehmet, "Çıraklık ve Mesleki Eğitim" Ahilik Yolu, Sayı 32, Ekim 1988

FINDIKOĞLU, Z.F. İçtimaiyat Dersleri, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1971

GÜNGÖR, Nevin "Kültür, Eğitim-Dil üzerine Görüşleri ile Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1991

KARASAR, Niyazi; Önlisans Eğitimi ve Teknik Eğitimde Uygulanabilirliği, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınlan, Ankara, 1981

KANTARCIOĞLU, Selçuk, Rehberlik, MEB Yayınlan M.E.Basımevi, İstanbul, 1987

KOGER, Hasan Ali, Türk Milli Eğitim Teşkilatı, Ankara Üniversitesi Eğitim Fak. Yayınlan, Ankara 1981

KURTKAN, Amiran; Eğitim Sosyolojisi Genişletilmiş V. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1992

………..; Milli Eğitim Stratejimiz Nasıl Olmalıdır, Türk Dünyası Araştırmalan Vakfı İstanbul, 1986

………..; Genel Sosyoloji, Filiz Kitabevi İstanbul 1986

KUTAL, Metin "Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanununun Başlıca Hükümleri Açısından Eleştirisi" İktisat Maliye Dergisi Cilt XXIV, Sayı 7, Ekim 1977

………..; 3308 Sayılı Yasada Çıraklık Statüsü, Eğitimi ve Çırakların Korunması, İktisat Maliye Dergisi, Cilt 33, Sayı: 9, Aralık 1986

KÜÇÜKAHMET, Leyla; öğrencilerin Çalışma Alışkanlıkları ve Tutumları, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fak. Yayınlan, Ankara, 1987

OĞUZKAN, Ferhan, MEB, Çağdaş Eğitim, MEB Basımevi, İstanbul, 1982

ÖZALP, Reşat ve Arkadaşlan, Türk M. Eğitiminde Düzenleme Teşkilatı, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1977

ÖZCAN, Ali Osman, Ülkemiz İçin İsabetli Olabilecek Bir Mesleğe Yöneltme Denemesi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1985

SERİN, Nejdet, Eğitim Ekonomisi, İkinci Baskı, Ankara Üniv.Eğt.Fak. Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1988

SEZGİN, S.İlhan, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu ve Yeni Mesleki ve Teknik Eğitim Sistemi, Ankara Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İst. 1986

TOZLU, Necmettin, Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Araştırma, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlan İstanbul, 1989

TURHAN, Mümtaz, Kültür Değişmeleri, 1000 Temel Eser, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969

………..; Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hâl Çareleri, İstanbul Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1954

TÜRKOĞLU, Adil; Fransa, İsveç ve Romanya Eğitim Sistemleri (Karşılaştırmalı bir Araştırma) Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fak. Yayınları, Ankara, 1983

………..; Türkiye ve Fransa'da Lise Programlarının Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi Ankara Üniversitesi Eğitim Fak. Yayınlan, Ankara 1984

TEZCAN, Mahmut, Sosyal ve Kültürel Değişme, Ankara Üniversitesi Eğitim B. Fak. Yayınlan, Ankara, 1984

TUNA, Orhan, Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim Ankara, T.İ.S.K. Yayınları, Ankara, 1973

ÜLGENER, Sabri, Zihniyet ve Din, İslâm, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, Der Yayınlan İstanbul 1981

……….; İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası. İstanbul, 1981

VARIŞ, Fatma, Eğitimde Program Geliştirme (Teori ve Teknikler) Ankara Üniversitesi Eğitim Fak. Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978

YALÇINTAŞ, Nevzat, Türkiye'nin Sosyal Bünyesi, Fakülteleri Matbaası, İstanbul 1972

ZİMMERMANN, Carle -C; Yeni Sosyoloji Dersleri, Çeviren: Amiran Kurtkan, İkt. Fak. Neşriyatı, Fakülteler Matbaası, İstanbl 1964

ZAİM, Sabahaddin, Çalışma Ekonomisi, 7 b. İstanbul, Filiz Kitabevi, 1986

MAKALELER, RAPORLAR

AYDINLAR OCAĞI, Yeni bir Yüzyıla Girerken Türk - İslam Sentezi (Kültür -Eğitim - Dini Hayat)

BOZ, Hayati Avcı; İnsan gücü Plânlaması Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi Cilt: 21 Sayı: 1-2 Ankara 1988 s. 477

Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanları'nın Milli Eğitimle ilgili Söylev ve Demeçler Ankara, 1946

Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1973

D.P.T. Kalkınma Plânı I. Beş yıl, Ankara, 1963

D.P.T. Kalkınma Plânı II. Beş yıl (1968 - 1972) Ankara, 1972 -D.P.T. Kalkınma Plânı III Beş yıl (1973 - 1978) Ankara 1978

D.P.T. Kalkınma Plânı IV. Beş yıl (1979 - 1983) Ankara

D.P.T. Kalkınma Plânı V. Beş yıl (1985 - 1989) Ankara

D.P.T. Kalkınma Plânı VI. Beş yıl (1989 - 1994) Ankara

D.P.T. Kalkınma Plânı VI. Beş Yıllık Kalkınma Plânı Öncesinde Gelişmeler, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1990

D.P.T. Türkiye'de Plânlama ve Serbest Piyasa Ekonomisi Eylül, 1991

Eğitim Bilimleri Sempozyumu (5 - 6 Nisan 1984) Ankara Üniversitesi Eğit. B. Fak. Yayınları, No: 136 Ankara 1984

Endüstriyel Teknik Öğretimde Gelişmeler Ankara 1988

Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü 1990 - 1991 Öğretim Yılı Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullar Ankara – 1991

Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü, Endüstriyel Teknik Öğretimde Gelişmeler Ankara 1988

GÜZEL, Ali, 3308 Sayılı İş Yasasının Önemi ve Başlıca Hükümleri S. 165 - 222

II. Milli Kültür Şurası Görüşmeler, Rapor ve Sonuç Bildirileri, II. Cilt Ankara 1990

İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü, Kalkınma Plânı II. Beş Yıl (Özet), Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınlan, 1968

KAPTAN, Saim; Kalkınmada Eğitimin Yeri, Eğitim Bilimleri Sempozyumu (5-6 Nisan 1984) Ankara 1984, s. 13

Mesleki ve Teknik Öğretim 100 yıl Özel Sayı 104 Ekim 1961

Mesleki ve Teknik Öğretimin Tarihi Gelişimi, Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi, Sayı 339, Mayıs, 1981

Milli Eğitim ve Din Eğitimi, İlmi Seminer Ankara 9-10 Mayıs 1981, İstanbul 1981

Orhim Görüşler Serisi (Çıraklık ve Meslek Edinme Kanunu) Heyet Ocak İstanbul, 1987.

SOSYAL SİYASET KONFERANSLARI, 35-36 Cilt, İstanbul 1986

ŞAHINKESEN, Ali; Federal Almanya'da Çıraklık Eğitimi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Cilt: 21 Sayı: 1-2 Ankara 1988, s. 367

T.C. Kültür Bakanlığı Araştırma Plânlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı (5-8 Aralık 980) 2 Milli Kültür Şurası Bildirileri I. Cilt Ankara 1990.

T.C. M.E.B. 3308 Sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu ve ilgili yönetmelikler Ankara 1990

Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim, Türk - Alman Mesleki Eğitim Semineri Notu, Ankara 1981

TÜSİAD, Türkiye'de Eğitim, İstanbul, TÜSİAD Derneği Yayınlan, 1990

XII. Milli Eğitim Şurası, 18-22 Temmuz 1988, Raporları, Görüşmeler, Kararlar, Milli Eğitim Basımevi İstanbul, 1989

EK

AHİLİKTEN GÜNÜMÜZE MESLEK EĞİTİMİNDE MODEL ARAYIŞLARI VE SONUÇLARI

Meslek eğitimini, ilmi bir faaliyetin ve çabanın öngördüğü esaslar çerçevesinde bir yapılanmaya sevk ederken, gelenekle olan bağını korumasına ve yaşatmasına azami dikkat etme zorunluluğumuz vardır. Zira Erol Güngör'ün yerinde tespitiyle "Bir şeyin az kusurlu olabilmesi için büyük bir geleneğe, yani geçmişteki binlerce insanın tecrübelerine dayanması gerekir. Nitekim ilmin de en belirgin vasıflarından birisi gelenekçiliğidir. Medeniyet içinde belki ilim kadar gelenekçi bir müessese gösterilemez; bütün yeni hamlelerin kaynağı olmak bakımından ondan daha önde bir müessese de yoktur" (Güngör, 1995, s.124).

Türkiye'de meslek eğitimindeki yapılanmayı, geleneksel ahilik kültürü ile karşılaştırarak değerlendirmek amacında olan bu çalışmamızda önce ahilik teşkilatı ve öngördüğü temel prensipleri konu edinmek, ardından Türkiye'nin meslek eğitimindeki model arayışları sürecini, bu kapsamda gündeme gelen Almanya modelini değerlendirmek ve son olarak mevcut uygulamalara ahilik perspektifinden önerilerimizi sunmak istiyoruz.

Ahilik ve Meslek Eğitimi

Ahilik, fütüvvet ülküsüne dayalı olarak ortaya çıkan Türk medeniyet tarihinde önemli sosyal ve ekonomik fonksiyonlar yerine getirmiş bir teşkilattır. "Fütüvvet" kelimesi etimolojik olarak "gençlik, buluğ çağı, delikanlılık" anlamlarında kullanıldığı gibi; "gençliğin en parlak zamanı, delikanlıca tavır" manalarına da gelmektedir. Bu kavram Batı'daki şövalyelik, İran'daki civanmertlik, Eski Türklerdeki alplık ve akılık ülkülerinin muadili olarak cömertlik, mürüvvet, asalet gibi ahlâki faziletleri ihtiva etmektedir. Aynı zamanda bu faziletlerin gereğini yerine getirmeyi amaçlayan insanların teşkil ettikleri birliklere de isim olarak kullanılmıştır (Taeschner, 1953-1954, 1; Schimmel, 1982, 240-246).[91]

Hicretten üç asır sonra 9. yüzyılda fütüvvet teşkilatları içerisinde esnaf birlikleri yer almaya başlamış ve esnaf teşekkülleri, fütüvvetin esasları etrafında bir araya gelmişlerdir. Arapçada “benim kardeşim” manasına gelen "ahi" kelimesinden; ya da Türkçedeki "akı" kelimesinde geldiği hakkında rivayet ve görüşler vardır. "Ahilik" olarak yaygınlık kazanan bu kelimenin ortaya çıkışı ve herkes tarafından yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanması 13. yüzyılın ikinci yarısındadır. Bu kelime daha ziyade

---

[91] Yine DİA’da Süleyman Uludağ, “Fütüvvet” maddesindeki tarif de klasik kitaplardan alınmıştır. Genel olarak fetâ ve fütüvvet kelimeleri, sofî ve tasavvuf anlamında kullanılmakla beraber tasavvufta bu terimlerden çok defa sofîde bulunan fedakârlık, diğerkâmlık, iyilik, yardım, insan severlik, hoşgörü ve nefsine söz geçirme gibi ahlâkî nitelikler kastedilir. Böylece gerçek yiğitlik, kahramanlık, cesaret ve mertliğin bu ve benzeri niteliklere sahip olmayı gerektirdiği anlatılmak istenir. Bu husus dikkate alındığında sofîlerin kendilerine has hümanizm düşüncelerini fütüvvet kavramı çerçevesinde geliştirdikleri görülür. Ebû Bekir el-Verrâk'a göre fütüvvet kişinin hasmının olmaması, yani herkesle iyi geçinmesi ve herkesle barışık olması, sofrasında yemek yiyen müminle kâfir arasında ayrım gözetmemesidir (Bkz. Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyri, 1972, 473-474). Mecusiyi misafir etmekten kaçınan Hz. İbrahim'in ilâhî uyarıya maruz kalması da (a.e., 321) fütüvvetin insanî muhtevasını ifade eden güzel bir örnektir. (Ayrıca bkz: Cl. Cahen, 1953, 81-92; Gölpınarlı, 1949-1950, 3-354; Taeschner, 1953-54, 6-7; 1962, 277-280; 1972, 205-207).

14. yüzyılın başlarında ünlü Seyyah İbn Batuta'nın yazmış olduğu Seyahatnamesi'nde yer almakta olup, ondan önceki kaynaklarda daha çok fütüvvet olarak kullanılmaktadır (İbn Batuta, ts., 285-287; Soykut, 1971, 66,3; Erken, 2008, 33-37, Köksal, 2008, 47-59; Ateş, 1977; Atik, 2004, 1-19, 51-75; Cahen, 1986, 591-601). Fütüvvet ve Ahi kelimeleri zamanla aynı anlamda da kullanılmışlardır (Muallim Cevdet, 2008, 29-57, 481-506).

Ahi Birlikleri hakkındaki anlatılanlar ve onların örf adet ve ananeleri başta olmak üzere bütün prensipleri "fütüvvetname" diye adlandırılan eserlerde kayıt altına alınmıştır. Elimizdeki en eski tarihli fütüvvetname hicretten 400 yıl sonrasına ait Sülemi'nin *Kitab-el Fütüvve*'sidir (Ateş, 1977). Bundan sonra Ensari'ye ait bir başka fütüvvetname hatıra gelir. Türkçe yazılmış fütüvvetnamelerin en eski tarihlisi Burgazi'nin *Fütüvvetname*'sidir (Gölpınarlı, 1949-1950, 11-12). Bütün fütüvvetnamelerde fütüvvetin esasları, kabul şartları, fütüvvet birliklerine kimlerin giremeyeceği, hangi durumlarda fütüvvetten düşüleceği, fütüvvetin kısımları ve fütüvvetin silsilesi gibi hususlar düzenlenmiştir. Samimiyet, cömertlik, Allah'tan başkasına kul olmama, sürekli gelişme ve yenilenme, alçak gönüllülük, misafirperverlik, uyumlu olma, merhamet, dürüstlük gibi özellikler fütüvvetin ilkeleri olarak sayılmıştır. "Elini, dilini, belini korumak" şeklinde özetlenen fütüvvet ilkeleri iyi bir insan ve Müslüman olmanın erdemlerini yansıtmaktadır. Bu insan tipi, bulunduğu topluma hizmet eden ve ortaya çıkan ihtilaflarda birleştirici bir rol üstlenen karaktere de sahiptir (Çağatay, 1981; 1990; 1952, 59-84; 1976, 423-488; 1982, 423-435; Bayram, 1981, 92; Kazıcı, 1988, 539-541).

Ahilere ait birlik ve teşekküller Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda çok etkili olmuştur. Bu katkı, Osmanlı devleti büyüyüp geliştikten sonra da kesintisiz devam etmiştir. Ahi birlikleri çok kısa bir zamanda esnaf birliklerine dönüşmüş ve kendine has gerek ticari, gerekse sosyal hayatta ışık tutucu bir değerler man-

zumesi oluşturmuştur. Osmanlı coğrafyasının hâkimiyetindeki topraklar üzerinde yaşayan topluluklar arasında sosyal muhtevaya haiz önemli görevler yerine getirmiştir. Yeni kaynak ve belgeler ortaya çıktıkça, Osmanlı iktisat tarihinde önemli bir yeri olan bu oluşumun yerine getirdiği fonksiyonlar daha iyi anlaşılacaktır.

Ahilerin siyasi hayatta etkileri ve üstlendikleri askeri görevler

Siyasi hayat üzerinde etkili olan, yeni yöneticilerin seçiminde ve meşruluk kazanmasında söz sahibi olan ahiler, devlet otoritesinin güçsüzleştiği, zayıfladığı ve kargaşanın ortaya çıktığı olağanüstü ara dönemlerde şehirlerin idaresini ellerine alıyorlar ve eski idareden yeni idareye geçişin toplum için büyük bir sarsıntıya meydan vermemesine çalışıyorlardı. Sefer zamanlarında bir takım askeri görevler de üstlenen ahilerden bir kısım esnaf (kasap, ekmekçi, nalbant, bakkal, berber, saraç, demirci, aşçı, arabacı vb.) seferlere katılırdı. "Orducu Esnaf" denilen bu grup, ordugâhta dükkân açıp askerlerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılarlardı. Bu esnafın ordudaki faaliyetleri için gerekli olan işletme kredisi, mensup oldukları esnaf birliği tarafından sağlanıyor ve buna "ordu akçesi" deniyordu (Tabakoğlu, 1986, 416). Anlaşılan şu ki, ahiler neredeyse 13. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar bulundukları topluluklarda huzur ve güvenin sigortası olmuşlar ve devlet yönetiminin tıkandığı dönemlerde yapıcı ve çözüm üreten bir anlayışla meselelerin halline çalışmışlardır.

Çalışma hayatında ahilerin yerine getirdiği işlevler

Ahiliğe bir meslek, sanat ya da ticaretle ilişkisi olmayanlar katılamazlardı. Ahi örgütünde sanatkârlara iş yerinde yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi ile mesleğin incelikleri ve sırları öğretilirken; akşamları toplanarak ahlâk eğitimi, haftanın belli günlerinde de silah talimleri ve ata binme öğretimi yoluyla askerlik eğitimi yaptırılıyordu. Ahi birlikleri özellikle büyük şehirlerde teşkilatlanmışlardı. Her birliğin eğitim ve eğlence imkânla-

rına da sahip bir sosyal tesis özelliği taşıyan zaviyesi vardı. Bu esnaf birlikleri o mesleğe ait tüm işleri yönetir, mensupları arasındaki ihtilafları halleder, esnafla devlet arasındaki ilişkileri düzenlerdi. Bu birlikler mamullerin kalitesi, ücretler, fiyatlar, çalışma şartları konularında düzenleme yaparlardı. Ahi birlikleri esnafın sadece mesleki problemleriyle değil, tüm sorunlarıyla yakından ilgilenir, yardımcı olurdu.[92]

Ahi birlikleri bir yandan esnaf arasında işbirliği ve dayanışma esaslarının yerleştirilmesini, haksız rekabetin, tekelciliğin önlenmesini amaçlarken, diğer yandan da tüketicinin korunmasına yönelik düzenlemeler yapıyordu. Loncalar, üyelerinin çıkarlarını gözeten "menfaat birlikleri" olduğu halde, ahi birlikleri birer cemaattirler. Bunlara hâkim olan esas, hepsinin belli bir fikri seviyeye sahip olmaları, kan bağı vs. ile değil birbirine bağlı insanların faaliyeti yolu ile ortaya çıkmalarıdır (Güllülü, 1977, 32). Esnafın çalışma alanları hem haksız rekabetin, hem de işsizliğin önlenmesi amacıyla belirleniyordu. Yine esnafın işleyeceği hammaddeyi temin etmesi herkese belli oranda pay ayrılması esası çerçevesinde adil paylaşım gerçekleştiriliyordu. Bununla hem ustaların hammadde sıkıntısı çekmemesi sağlanıyor, hem de tekelcilik ve ihtikâr yolu önlenmiş oluyordu. Tahsislere uyulması ve hammaddelerin muhtekirlere verilmemesi hususunda oldukça titiz davranıyordu.

Her çeşit esnaf bir arada belirli bir çarşıda bulunurdu. Bu alıcı ve satıcıya istediği ürünü alma veya satma konusunda seçme hakkının yanı sıra, esnafların birbirini kontrolüne imkân ve zemin sağlamaktaydı. Bir arada oluş sayesinde kaliteden ödün verilmiyordu. Bir arada çalışma, kalite kontrolü bakımından da büyük önem taşımaktaydı. Esnaf mamullerinin kalitesinden taviz

[92] Esnaf çıraklarının okuyup yazmalarına itina gösterilirdi. Fatih tarafından inşa edilen cami yakınındaki üstü açık havuzun saraçhane yapılması, saraç çıraklarının sabahları Fatih medreselerinde okutulan derslere devam edebilmeleri içindi. Esnaf çıraklarının asgari bir tahsil devresinden geçirilmelerine uzun süre dikkat edilmiştir (Tabakoğlu, 1986, 418).

vermek istemiyor ve buna karşı geldiğini açıkça ortaya koyuyordu. Standartların ve belli bir kalitenin altında mal üreten kişiler ikazlara aldırmazlarsa işyerleri, tezgâhları görevli kethüdalar tarafından kapatılıyor veya bu konuda hassasiyet göstermeyenlerin cezaları esnaflıktan çıkarılmaya kadar varabiliyordu (Kütükoğlu, 1986, 60; Muallim Cevdet, 1335/1919). Ahi Evren *Letaif-i Hikmet* adlı eserinde şöyle bir ifadeye yer verir: "Toplum çeşitli sanat kollarını yürüten insanlara muhtaç olduğuna göre bu sanat kollarını yürüten çok sayıda insanın belli bir yere toplanmaları ve her birinin belli bir sanat ile meşgul olmaları gerektir ki, toplumun bütün ihtiyacı görülmüş olsun" (Bayram, 1986, 176).

Ahiliğin ahlâki ve mesleki temelleri

Ahilikte meslek ahlâkı her şeyden önce gelmekteydi. Her birimin kendi denetleme organları mevcut olmakla beraber, herkesin kendi kendisinin kontrolünün ve bunu vicdanlarına koymanın en doğru bir yol olduğu olgusu burada daha ağır basmaktaydı. Çalışanlar arasında çırak, kalfa ve ustalık ilişkisi bir nevi baba-evlat şeklinde saygı ve sevgiye dayalıydı. Her ahi bir "pîr"e intisap etmek zorunda olup sanatın geleneksel büyükleri hakkında sözlü kültürü öğrenmek, hal ve hareketlerini onlara uydurmak zorundaydı. Bu pîrler maneviyatları güçlü, hayatları etrafında örgülü hikâye menkıbelerde geçtiği üzere üstün insan ve örnek ahlâk sahibi kimselerdir. Onların aşılmazlıkları dilden dile dolaşarak nesilden nesillere aktarılmaktadır. Bu kişiler nezdinde tecrübeye dayanan ve pratikte örnekleri verilmiş bir ahlâk telakkisi, uygulanabilirliği nedeniyle, her zaman kaideler manzumesi olan doktrinsel telakkilere göre tercih edilegelmiştir.

Ahilik mensuplarının, pirlerine gönülden ve manen bağlanmaları onları işlerinde en küçük bir ihmal ve kusura yer vermemelerini sağlamıştır. Aksi durumda bağlı olduğu pîrin ona karşı sevgi ve himmetinin azalacağı veya yok olacağına inanırlardı. Bu da kişinin işine yoğunlaşmasına, dikkat ve özenli olma-

sına yol açardı (Gündüz, 1983, 102-104; Muallim Cevdet, 1335/1919, 122-123).[93]

Ahilerin eğitim ve dayanışmaya verdikleri önem

Halkın bakış açısına göre, ahi zaviyeleri her taraftan gelip giden misafirlerin dolup taştığı ve ağırlandığı, büyük kutlamaların tertiplendiği, birbirinden değişik törenlerin yapıldığı mekânlar olarak kabul edilmekteydiler. Bütün bunların hepsinde birer eğitici yön olduğu gerçeği de herkesin ortak fikriydi. Ahi birliğine mensup olanların severek yaptıkları ve hayatlarının sonuna kadar her kuralına titizce uydukları bu prensipler, onların yaptıkları işten sıkılmak yerine memnun olmalarını, kendileriyle barışık bir halde hayatlarında mutlu olmalarını sağlamaktaydı. Bu yüksek ahlâkın üzerine bina edildiği ana esas, tesanüt yani karşılıklı dayanışma ve yardımlaşmaydı (İbn Batuta, ts., 275-287; Muallim Cevdet, 1335/1919, 146, 187).

Ahilerin toplantı meclisleri

Kasabalarda ve köylerde, her yaş grubundan kişilerin muntazaman devam ettikleri ahi zaviyelerinde gelen giden yolcuların ağırlanması yanı sıra, gençlerin eğitimi için çeşitli faaliyetler yapılırdı. Bir nevi okul sayılabilecek olan *yaran odaları* zaman zaman kültür merkezi, lokal, ihtilafların hallinin gerçekleştiği bir uzlaşı mekânı görevi de görmekteydi. Yaran odalarında, hakkında şikâyet olan kişilerin davalarına da bakılır ve verilen cezalar uygulanırdı. Yine buralarda arazi davaları vb. gibi sorunlar da çözüme bağlanırdı.

Yaran birlikleri aralarında evlenenlere yardımcı olurlar,

---

[93] Fütüvvete göre bu meslekler ve pîrlerine birkaç örnek vermek gerekirse: Berberlerin pîri Selman-ı Farisi, debbağların pîri Ahi Evran, bakkalların pîri Adiyy ibn Abdullah, terzilerin pîri Davut ibn Abdurrahman, tacirlerin pîri Said ibn Ubeyde, hekimlerin pîri Zünnun-ı Mısri isimleri sayılabilir (Bkz. Evliya Çelebi, 1996, 220-317). Burada ilgili sayfalarda esnafların pîrlerinin kim oldukları hakkında geniş bilgi ve izahat mevcuttur. (Muallim Cevdet, 1335/1919, 496-503; Arpaguş, 2007, 272-273).

düğün esnasında gerekli olan bütün hizmetler yaran ehli tarafından görülürdü. Yine yaran ehlinin ve kimsesizlerin her işlerinde yardıma koşulurdu. Yaranlar her yıl harman mevsiminin sonunda geleneksel kutlamalar düzenleyip kendi aralarında eğlenirlerdi (Çağatay, 1981, 159-171). Bu tür kutlamalar Osmanlı devletinin sınırları içinde hâkim olan bütün bölgelerde coşkuyla yapılırdı. Bu törenlere her bölgedeki esnaf ve sanatkârların katılması töre gereği olup katılmazlık yapılmazdı. İstanbul'daki törenler çok muhteşem ve görkemli kutlamalara sahne olurdu. Bu eğlencelerde hiçbir mesleki konu ele alınmaz, yalnız kâhya ve kâhya başı bütün esnafa öğütte bulunurdu. Her meslek ekolünün kendine has bir sancağı, bir de alemdarı vardı. Bu sancakta alışverişi ve iş hayatını öven ayet ve hadislerin yanında, o meslek gurubunun özel bir işareti de yer alırdı. Umumi törenlerde bu alemler, sancaklar önde arkasında o mesleğe mensup ahiler hep birlikte kutlamalara katılırlardı.

Ahiler gerekli hallerde acil ve mutat dışı bugünkü genel kurul toplantısını andırır bir şekilde bir araya geldikleri toplantılar da yaparlardı. Hükümetin veya yeni gelen padişah veya valinin gayri resmi ve bilinen vergiler dışında talepleri karşısında neler yapılabileceğini konuşmak üzere toplanabilirlerdi. Aynı şekilde daha önce karara bağlanmış konularda ihmal gösterilmesi veya zorluk çıkarılması halinde önce kâhyalar heyeti kendi aralarında toplanır, ardından mahkemeye veya hükümet adına yetkili olan kişiye bizzat gidilerek sorunlar dile getirilirdi. Anlaşmazlık çözülemezse "memleket toplantısı" adı altında geniş katılımlı bir başka toplantı daha yapılır ve bu toplantıya kâhyalar ve bütün üstatlar, memleketin ileri gelenleri, ilim adamları, zenginler, hâkim ve müftü davet edilir; ahiler taleplerini Saray'a şikâyetname göndermek de dâhil olmak üzere üst mercilere iletirlerdi (Çağatay, 1981, 147-151).

Ahilerin sosyal barışla ilgili faaliyetleri ve ihtilafların çözümünde hakemlik ve arabuluculuk rolleri

Ahi birlikleri, mülki idareciler ve askeriye dışında toplumun bütün katmanlarında söz sahibi durumunda idiler. Haliyle güç paylaşımı ve bu iki erkin haksız ve yanlış uygulamaları karşısında mevcut siyasi otoriteye karşı tepkilerini ortaya koyarken kullanılan üslup ve tarz karşı karşıya gelmelerine yol açıyor ve istenmeyen tatsız hadiselere sebep olabiliyordu. Ahiler uzunca süre devletten bağımsız hareket etmeleri nedeniyle fütüvvetnamelerde mevcut idareye atıf veya övgü yapılmazdı. Ahiler, idareye yakınlık göstermedikleri gibi tabir caizse kendi iç işlerindeki meselelerde bir nevi onları görmemeye çalışmışlar ve aralarında ortaya çıkan meselelerini dışa yansıtmaksızın kendi içlerinde çözüme bağlamışlardır. Bunda da çoğunlukla istenilen sonuca ulaşmışlardır. Eldeki arşiv belgeleri arasında bu konudaki belgeler, meslek çeşitliliği ve mensup sayısı esas alındığında nispeten azdır. Çoğunlukla Yiğitbaşılar esnaf arasında çıkan ihtilafların çözümüne yardımcı olurlar, bu konuda gerekirse hakemlik ve aracılık yaparlardı. Mahkemeye başvurmaya gerek kalmayacak şekilde kalıcı ve yapıcı kararlar verirlerdi (Kütükoğlu, 1986, 75-76). Devlet de bu yönlerini dikkate alarak onları hukuki bir merci addederek bazı kolaylık ve ayrıcalıklar tanımıştır.

Ahi birlikleri sadece mesleki hayatın zorlukları karşısında oluşmuş bir dayanışma teşkilatı şeklinde değil, ayrıca gündelik hayatın getirdiği güçlüklere karşı da aralarında dayanışma ruhu geliştirmişlerdir. Bu konuda esnaf birliklerinin yardım sandıkları denilen bir bütçeleri de vardı. Buna "Esnaf Vakfı", "Esnaf Sandığı" veya "Esnaf Kesesi" de denilirdi. Kethüda, Yiğitbaşı ile ileri gelenlerin oluşturduğu heyetin nezaretinde ve sorumluluğu altında bulunan bu sandığın sermayesi, esnafın bağışları ile çıraklıktan kalfalığa ve kalfalıktan ustalığa yükselenler için verilen paralardan ve haftada ya da ayda bir, esnaftan mali gücüne göre toplanan paylardan oluşurdu. Buradan ihtiyacı olan esnafa, hastalara, bir felakete uğrayanlara, ölenlerin yakınlarına yardımda bulunulur, isteyenlere borç para da verilirdi. Esnafın elinde önemli miktarda demirbaş eşya ve törenler için yemek ve sair hususlarda

kullanılmak üzere bakır kaplar bulunurdu. Bunlar halktan isteyenlere kira ile verilmekte, hatta bu kaplar ihtiyaç halinde saray düğünleri için de kullanılmaktaydı.

Gençlere dönük projeleriyle ahilik

Ahilikte gençlere büyük önem verilmiş ve onların zinde ve taze kuvvetlerinden yararlanmak ve bir meslek sahibi olmalarına ve içinde yaşadıkları topluma faydalı birer birey olmalarını temin yolunda programlar yapılmasına dikkat edilmiştir. Herhangi bir meslekte maharet edinmelerini, topluma kazandırılıp, başıboş bırakılmamalarını sağlamış; gençlerin güç ve enerjilerini manevi rehberler eliyle cemiyet hayatının nizam ve devamına hasretmişlerdir. Aldıkları bu eğitimden sonra gençler için bir araya gelmek, birlik oluşturmak bir tutkuya dönüşmüş ve bu düşünceyi hayatları boyunca kendilerine şiar edinmişlerdir. Böylelikle ileride temel eğitimden yoksun gençler arasında toplumda ortaya çıkacak olası yanlış yönelimlerin önüne geçilmektedir. Bu yüzden gençlere çok erken yaştan itibaren ahlâki esaslar verilmektedir. Genç, intisap ettiği sanat veya mesleğin inceliklerine vakıf oluncaya kadar ustasının yanında kalarak öğrenimine ve onun emirlerini yerine getirmeye muhtaçtır. Bir yol atası ve yol kardeşi edinerek fütüvvete intisap etmiş ve fütüvvet şartlarına uyacağına söz vermiş olan genç, hayatı boyunca yol atasıyla yol kardeşine hürmet ve yardımda kusur etmeyeceği gibi aynı zamanda onların da sevgisine ve yardımına mazhar olacağını unutmamalıdır. Böylece mesleğe ve sanata, yola ve ihvana ihanet etmedikçe hayatı boyunca sahipsiz kalmayacağı ve en sıkıntılı zamanlarında bir yardımcısı olacağı garanti altına alınmıştır (Gölpınarlı, 1949-50, 90). Bu birlikler gençleri ahlâki dejenerasyonlardan korur; kötü alışkanlıkları olan kimseleri aralarına almazlardı.

Şu kimselerin fütüvvet dışına bırakılacağı zikredilir: 1. İnkârcılar, inanmayanlar 2. Münafıklar 3. Falcılar ve müneccimler 4. İçki içenler 5. Tellaklar 6. Tellallar 7. Çulhalar 8. Kasaplar 9.

Cerrahlar 10. Avcılar 11. Ameldarlar (vergi tahsiliyle uğraşanlar) 12. Madrabazlardır. Ahilerin özellikle şarap ve benzeri sarhoşluk veren içkilerden, zina ve livata gibi çirkin fiillerden şiddetle uzak durmaları gerekmektedir (Tarım, 1948, 67-68).

İslâm esas ve kurallara titizlikle uymayanlar ve bunu alışkanlık haline getirenler ve esnafın zararına işlere girişenler, "yolsuzluk" veya "erkân" denen ve gayet tesirli olan cezaya çarptırılıyorlardı. İtaatsizlik, saygısızlık, bir başkasına zarar getiren bütün hareketlerde önce nasihat verilir, fayda vermezse cezaya başvurulurdu. Ceza konuşmama boykotundan, bir şeyler ısmarlatmaktan, geçici veya sürekli olarak meslekten men'e kadar çeşitliydi (Tabakoğlu, 1986, 414-415).

Ahiliğin Sona Ermesi ve Türkiye'de Meslek Hayatının Yeniden Yapılanması

19. yüzyılla birlikte Batı'da endüstri sahasında meydana gelen devrim mahiyetindeki değişiklikler ve Avrupa'da ucuza mal edilen sanayi ürünlerinin Osmanlı pazarına girmesi ile birlikte, Osmanlı'da çoğu el emeğine dayalı ve pahalıya mal olan ürünlerin üretimi gerilemiş ve üretim tezgâhları kapanmıştır. Böylelikle esnaf ve sanatkârların ve küçük zanaat erbabının bir araya gelmesiyle oluşan ahilik müessesesi de işlevini kaybetmiştir. En sonunda 1913'de kadro tahdidi sonucu Gedik Usulü kaldırılmıştır. 1924'de de Esnaf Teşkilatı resmen yürürlükten kaldırılmıştır. Bugünkü karmaşık iş hayatını düzenleyen, her sınıftan esnafı örgütleyen, sosyal güvenliği esas alan, alanı itibarıyla işçi-işveren ilişkilerine odaklanan, sosyal ve mesleki anlamda dayanışmayı esas alan bazı kuruluşların ilk nüveleri de bu dönemde atılmıştır.

Ancak fütüvvet ve ahilikten bize pek çok adet ve uygulama kalmıştır. Bunların başında "esnaf" kelimesi gelir. Osmanlı Padişahlarının kılıç kuşanma töreni ile ahilikteki "şed kuşanma" arasında paralellikler bulunmaktadır. Hala bazı yörelerimizde rastlanan, evlenen kızın beline ailenin büyüğü tarafından bir kuşak

bağlanması ve ailenin kutsiyetine dair söylenen sözler fütüvvet devirlerinden kalma bir gelenektir. Modern hayatta alışılagelen işyeri devir işlemlerindeki "hava parası" uygulaması, ahilikteki "peştamallık" olarak bilinen ve peştamal kuşatma merasiminin devam ede gelen bir âdeti olduğu aşikârdır. Yine her esnafın bilmesi ve uygulaması gereken prensipler bugün hala herkesçe bilinmekte ve tekrar edilmektedir.

Ahilik teşkilatının tamamıyla devre dışı kalmasıyla birlikte, onun işlevini yerine getirebilecek bir başka yapı oluşturulamamıştır. Ahilik müessesesine sıradan bir esnaf teşekkülü gözüyle bakmak doğru değildir. Bu yapının içinde savaşçı ve gözü pek askerlerden oluşan alpler, alperenler de bulunmaktaydı. Ahiler, bir yandan fetih ve gaza yapan ordunun işinde destek olurken, öte yandan şehir ve köylerde, hatta sınır boylarında sanatkârları ve zanaat erbabını ve beraberindekileri örgütleyerek düzenli, disiplinli bir çalışma ortamı, yeni elemanların yetişmesi için uygun bir ortam sağlamaktaydılar.

Bugün ahiliğin görevleri veya işlevleri bir ölçüde çeşitli kuruluşlar arasında dağıtılmaya çalışılmıştır. Ancak o günkü toplum ile bugünkü toplum arasında gerek kültürel gerekse sosyal yapıdaki farklılıklar ve telakki farklılığı oldukça fazladır. Bu yüzden eski ve yeni toplumun meselelere yaklaşımlarındaki farklılık ve çözüm ve metot konusunda birbirlerinden farklı oluşu bu görevi ifa etme noktasında yeni oluşan kurumların elini zayıflatmaktadır. Bu da Ahiliğin fonksiyonlarının bugün hala tam olarak ifa edilmemesi sonucunu doğurmaktadır.

Ahiliğin sona ermesine paralel olarak 19. yüzyılda esnaf teşkilatlanmasında kendisini gösteren yeni yapılanmada Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Ticaret ve Sanayi Odaları, Türkiye Ticaret Sanayi Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği (TOBB), Türkiye Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Konfederasyonu, Sendikalar ve Vakıflar yer almıştır. Bu müessese ve kuruluşlar incelendiğinde, bunların yerine getir-

diği görevlere Ahilikte de rastlanabildiği görülmektedir.

Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Mesleki ve Tenik Eğitimin Gelişimi

Mesleki ve teknik eğitim sahasında ortaya konan uygulamaların Tanzimat'tan günümüze kadar geçirmiş olduğu istihalelere bakılınca görülen şu ki, ilk dönemlerde devletin sahip olduğu imkânların fevkinde yapılan yatırım ve harcamalara rağmen istenilen netice elde edilememiştir. Bunda eski uygulamaları geliştirememenin yanı sıra, eğitim imkânlarını ülke geneline yaygınlaştıramamış olmanın etkisi söz konusu edilebilir. Özellikle özel sektörün mesleki teknik eğitimde yenilik arayışları konusundaki katkılarının ilk dönemlerde istenilenden az oluşu veya hiç olmayışı bu alanda arzu edilen ilerleme ve gelişimin önündeki diğer engellerdendir. Tabii ki, bunda özel sektörün endüstri ve sanayi konusunda girişimlerinin geç kalışı ve ülkenin içinde bulunduğu genel durum da belirleyici olmuştur. Bizde ahi birlikleri ve lonca devirlerinden sonra yeniden başlatılmaya çalışılan mesleki teknik eğitim sahalarındaki faaliyetlerin neredeyse tamamı, bizzat devletin kendisi veya devlete bağlı teşekküllerce gerçekleştirilmiştir.

Mesleki teknik eğitimin Tanzimat sonrası ortaya çıkışını Mithat Paşa'nın valilik görevi ile bulunduğu bölgelerdeki çalışmalarına kadar götürebiliriz. Bunları, İstanbul Yeşilköy'de açılan Ziraat Mektepleri takip etmiş ve 1848'den itibaren ortaya modern Avrupai tarzda bazı çalışmalar konmuştur. Bugünkü mesleki ve teknik eğitime benzer özelliklere sahip olan bugün Sultanahmet Endüstri Lisesi'nin bulunduğu Kılıçhane binasında 1868'de bazı mesleklerin öğretildiği bir okul açılarak burada bazı branşlarda meslek eğitimine başlanması bunlar arasında sayılabilir. Yine II. Abdülhamit döneminin eğitim çalışmaları içinde mesleki ve teknik eğitim ile ilgili olanlar da vardır (Akyüz, 1989, 192-194). Bunların çoğunluğu fukara ve kimsesiz çocuklar başta olmak üzere savaşlarda yakınlarını kaybeden şehit çocuk-

larının eğitimi olarak düşünülmüşse de daha sonra yaygınlaştırılmıştır (Akyüz, 1989, 194). Bu çalışmaların istenileni vermemesinin nedenleri arasında yeni bir sisteme geçiş ve eskinin de kör topal bir vaziyette de olsa mevcudiyetidir. Ayrıca bu öğrenilen mesleklerin icrasında görev alacak eğitimli personelin daha kazançlı başka iş kollarına geçişi de ortaya konan çözümlerin hayatiyete geçirilemeyişini etkilemiştir.

Tanzimat döneminde mesleki ve teknik eğitim sahasında yapılan çalışmalar bugünkü anlamda plânlı programlı çalışmalardan uzak bir görünüm sergilemektedir. Tanzimat'la birlikte başlayan meslek eğitiminin zayıf noktaları şunlardır: Geleneksel olarak gelişen çıraklık eğitimi geriye gitmiştir; meslekî eğitim Osmanlı okul sistemi dışındadır; meslekî eğitimde ortak standartlar ortaya konamamıştır; meslekî eğitimin finansmanı mahalli kaynaklardan temin edilmiştir; meslekî eğitim kantitatif ve kalitatif yönden ihtiyacı karşılamaktan uzaktır; devletin bu hususla ilgili olarak resmi bir politikası yoktur (Sezgin, 1986, 2).

Mesleki ve teknik eğitim alanındaki çalışmaların tek merkezli bir özellik taşımayışı, Cumhuriyet'e kadar çok başlı, dağınık oluşu başarısızlığa yol açmıştır. Bu eğitim konularında istenilen seviyenin tutturulamayışında elbette Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu savaş şartlarının etkisi söz konusudur. 1877-1878'de vuku bulan Osmanlı-Rus savaşı sonrasında her bakımdan yıkıma uğrayan devletin bir daha toparlanması ve eski gücüne kavuşması mümkün olmamıştır. Yine bu dönemde Osmanlı Devleti'nin dünyadaki sanayi ve endüstri ile ilgili gelişmeleri istenilen ölçüde takip edemeyişi, mesleki ve teknik eğitimin temel alt yapısının geç oluşumuna neden olmuştur.

Mesleki teknik eğitimin Cumhuriyet'in ilanına kadar devletin resmi eğitim politikası içinde yer almayışı ve mahalli teşkilatlarca yönetilmesi, başarısını ve gelişmesini sınırlandıran diğer bir unsurdur. Cumhuriyet sonrası dönemde ise savaşlarda geçirilen acı tecrübeler ve teknik eleman sıkıntısı nedeniyle karşılaşı-

lan zorluklar çalışmaların devlet eliyle ciddi ve programlı yapılmasını zorunlu kılmıştır. Zaten Cumhuriyet sonrası döneme kadar varlığını devam ettirebilen okul ve öğrenci sayısı çok sınırlı olmuştur. Cumhuriyetten sonra mesleki ve teknik eğitimin gelişimi için Atatürk dönemi icraatları, meselenin çözümü için mesafe kat edilmesini sağlamıştır.

Cumhuriyet döneminde eğitimin yeniden yapılandırılması için yurt dışından uzmanlar davet edilmiş, John Dewey[94], Dr. Albert Kühne[95], Ömer Buyyse[96] bu kapsamda eğitim sistemine yönelik inceleme ve önerilerde bulunmuştur. Bunun yanında yurt dışına gönderilen öğretmen, öğrenci ve uzmanların yetiştirilmesine çalışılması, mevcut binaların değiştirilmesi ve yenileştirilmesi gibi çalışmalar ilk akla gelenlerdir. Mevcut branşlara ilave olarak pek çok yeni bölümler açılmıştır. Bütün bunların gayesi, bu sahadaki çalışmaların yetersizliğini ortadan kaldırmak ve istenilen hedefi yakalamaktır.

1923'den sonra yapılan çalışmalar ilk yıllardaki hızını

---

[94] John Dewey (1859-1952), 1924 yılında Atatürk'ün davetiyle Türkiye'ye gelmiş, iki ay kadar kalmıştır. Bu dönemle ilgili görüş ve önerilerini kaleme almış, hazırladığı rapor Türkçe olarak 1939'da yayımlanmış, ölümünden sonra buna ait asıl nüsha ortaya çıkmıştır. Raporundaki önerilerin bir kısmı eğitimde çeşitliliğe ve aşırı merkezileşmeye karşı çıkması nedeniyle fazla rağbet görmemiştir. Bilgi için bkz. Akyüz, 1989, 194-195; Sakaoğlu, 2003, 36. Bu konuda farklı bir değerlendirme için bkz. Ergün, 1982, 38-44. Prof. Dr. Mustafa Ergün bu çalışmaya daha geniş bir şekilde internet sitesinde yer vermiştir:
http://www.egitim.aku.edu.tr/ata2.htm.

[95] Dr. Albert Kühne hazırladığı raporda Türkiye'deki ıslahat çalışmalarının geçen yüzyıllarda Avrupa'da yapılanlara benzediğini belirtmektedir. Özetle Türkiye'de hiçbir şekilde mesleki teknik eğitimden bahsedilemeyeceğini ifade ederek el sanatkârlığı konusunda yapılanların geliştirilmesini tavsiye etmiştir. Bkz. Akyüz, 1989, 194-195; Sakaoğlu, 2003, 36.

[96] Ömer Buyse Belçikalıdır. 1927 yılında Türkiye'ye gelerek teknik eğitim programları konusunda danışmanlık yapmıştır. Özellikle açılması düşünülen teknik okullar ve uygulanacak programlar hakkında raporlar hazırlamıştır. Ömer Buyse raporunda Belçika'daki mevcut olan uygulamayı tanıtarak ekonomik kalkınma, teknik eğitimde gelinen değişiklikleri rapor etmiştir. Önerilerinden İş Üniversitesi teknik yüksekokullarına, Sanat okulları ve Akşam Sanat okulları önerileri de de bugünkü Endüstri meslek liselerine nüvelik yapmıştır.

1940'lara doğru kaybetmiş ve 1963 yılında başlatılan planlı döneme kadar çeşitli düzenlemeler geçirerek devam etmiş ve plansız bir şekilde devam etmiştir. 1963 yılından sonra hazırlanan DPT raporlarında bu konu ele alınarak düzen verilmeye çalışılmıştır. Bütün bu raporlarda ülkenin hangi alanlarda ne kadar işgücüne ihtiyaç duyduğu belirtilmiş olmakla beraber mesleki ve teknik eğitimin pahalı oluşu ve ülkenin içinde bulunduğu mali iktisadi durum nedeniyle hedefler tamamen tutturulamamıştır. Yine bu raporlardan önce ve sonra çıkarılan kanun, yönetmelik ve kararları, çözüm arayışının bir delili olarak kabul edebiliriz.

Mesleki ve teknik eğitim, eğitimin bir bölümü olma özelliğinden ötürü Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan şuralarda geniş bir şekilde ele alınarak mevcut durumun düzeltilmesi veya iyileştirmesi maksadına matuf teklifler değerlendirilmiştir. Yine 1980 sonrasında yapılan Milli Kültür Şuralarında, sanayide istihdam edilen gençliğin meseleleri tartışılarak onlara ne gibi kültürel hizmetler götürülebileceği ve milli kültürümüzün temel ilke ve esaslarının benimsetilmesi kararı kabul edilmiştir.

Çıkarılan kanun ve yönetmelikler, Sümerbank Kanunu, Maden Ocakları ve Sınaî Müesseseleri Kanunu, 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunlarının gözden geçirilerek bunların ne gibi faydalar sağladığı ve yetersizliklerin neler olabileceğinin tartışılması gerekir. Bu düzenlemelerin verimi ve başarıyı yeteri kadar sağlayamaması üzerine hazırlanan 3308 sayılı kanun, bazılarınca Alman Meslek Eğitim sisteminin adapte edilmesi olarak değerlendirilmiş, bazılarınca ise Ahi birliklerinin ve uygulamalarının bu kanun aracılığıyla günümüzde tekrar yaşatılması olarak görülmüştür. Bu Kanun öncesi çıkarılan diğer kanun ve yönetmelikler bunun hazırlayıcı mahiyet olmuşlardır.

Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkarılan kanunlardan 8 Mayıs 1926 tarihinde çıkarılan Borçlar Kanunu'nun ilgili bölümündeki şu ibare dikkat çekicidir. Bu Kanunun 330. Maddesi konumuza ışık tutmaktadır: "Çırağın eğitimine ilişkin olarak

çıraklık sözleşmesinde, usta, çırağa sanata olanca dikkat ve itina ile öğretmeye mecburdur. Usta, çırağın mecburi derslere devamını izlemekle ve mesleğine ait okul ve kurslara gitmesi ve çıraklık imtihanlarına katılması için gerekli zamanlarda izin vermekle yükümlüdür." 1926 yılının şartlarına göre oldukça ileri düzeyde kabul edilen bu düzenlemenin zaman içinde işlevini yerine getiremesi üzerine ek bazı düzenlemeler daha yapılmıştır. Yine Sümerbank hakkında çıkarılan 3 Haziran 1933 tarihli 2262 sayılı kuruluş kanunlaştırma metninin hemen daha baş tarafındaki ilk maddelerinden 2 maddenin (d) fıkrasında "memlekete ve kendi fabrikalarına lüzumlu usta ve işçiler yetiştirmek üzere okullar açmak ve sanayi mühendis ve uzmanları yetiştirmek ve yurt içindeki yüksek okullarda öğrenci okutmak veya bu amaçla İktisat Vekâletince açılacak okullara yardım etmek ve yabancı ülkelere öğrenci göndermek" şeklinde yer alan ibare konunun takibinin yapıldığı ve çıkan aksaklıkların dikkate alınarak yeni düzenlemelere gidilmesine gerek duyulduğunun bir göstergesidir. Yine Mesleki teknik Eğitim konusunda Cumhuriyetten sonra yapılanların rastgele olmadığını her şeyin ince ince düşünülerek bir plan çerçevesinden hazırlandığının ipuçlarını burada görmekteyiz. Bu düzenlemelerle yetinmeyen hükümet 17 Haziran 1938 tarihinde "Maden Ocaklarında ve Sınaî Müesseseleri Kanunu" adı altında kanuni bir düzenleme yaparak 100 işçi çalıştıran her işyerinde en az bir kişiye mesleki eğitim yaptırma zorunluluğu prensibini kanunlaştırmıştır. 3308 sayılı kanunla bu rakam 50'ye indirilmiştir.

18 Haziran 1986 yılında yürürlüğe giren 3308 sayılı kanun kendinden önceki Sümerbank kanunu ve 20 Haziran 1977 tarihinde kabul edilen 2089 sayılı Çırak, Kalfa, Ustalık kanununu uygulamadan kaldırmıştır.

Türkiye'de Meslek Eğitimindeki Son Gelişmeler ve Almanya Modeli

3308 sayılı yasa ile Mesleki Teknik eğitimde getirilen yeni

esaslar ve uygulamalar, bazı özellikleri itibarıyla ahi birliklerinin çalışmalarına benzetilmektedir. Bununla beraber bütün bu benzerlikler veya paralellikler sanki şekli bir benzerliğe daha yakındır. Çünkü bu iki sistemin kökleri ve tamamlayıcı unsurları birbirinden oldukça uzaktır.

Alman modelinin geliştirilmemesi ve milli bünyeye aşılanmasında acele edilmesi ve daha sistem oturmadan onu gerileticici bir şekilde sürekli oynanması başarı şansını azaltmıştır. Bu kanunun milli değerlerle olan sentezindeki güçlük hiç hesaba katılmamıştır. Meselenin nirengi noktasını pahalı bir eğitim olan mesleki teknik eğitimin getirdiği mali yükü hafifletmek ve daha az bir bütçeyle daha fazla mesleki teknik eğitim verebilmek oluşu hedefe ulaşmadaki en önemli handikaptır. Kaynakları sınırlı olması nedeniyle Atölye derslerinin temel eğitim sonrası işletmelere kaydırılması doğru bir girişim olmakla beraber kanunda belirten şartları taşıyan işletmelerin sayısındaki azlık ve yetersizlik, istenilen niteliğe haiz eleman yetiştirilmesinin önüne geçmiştir. Bunu biraz açacak olursak ne yazık ki kanunun yürürlüğe girdiği tarihlerdeki işletmelerin sayısı ve buralarda eğitim gören öğrencilerin teknik öğretmenlerden oluşan koordinatörlerle denetimi gerçekleştirilememiş, bir anda ortaya çıkan ihtiyaca binaen mesleki teknik öğretmenlerin yerine diğer kültür branşlarındaki öğretmenlerden yararlanma yoluna gidilmiştir. Bazı yerlerde de bir teknik öğretmene düşen yüzlerce öğrencinin koordinatörlüğü ve denetimi şeklen kâğıt üzerinde gerçekleşebilmiştir. Büyük şehirlerde dağınık bir vaziyette bulunan işletmelerin denetimi ve öğrencinin işyerindeki beceri ve kabiliyetinin ölçümü oradaki usta öğreticilerin tespitlerine bırakılmıştır. Buralardaki suiistimal ve aksaklıklar ayrı bir çalışma konusu olmakla birlikte burada asıl vurgulanmak istenen, söz konusu kanunun uygulamaya geçişinden itibaren başta Endüstri Meslek Lisesi olmak üzere mesleki teknik eğitim alan öğrencilerinin işletmelerdeki uygulamalı meslek eğitimine tabi tutulmalarından dolayı zihniyet ve ruh dünyalarında geçirmiş olduğu değişikliğin

boyutları ile ilgili bir çalışmaya duyulan ihtiyaçtır. Burada kast olunan meslek öğretiminin yanı sıra işyeri ortamının fiziki ve sosyal anlamda yetersizliği ve oralarda öğrencilerle birlikte çalışan yetişkin iş arkadaşlarının çoğunluğunun ahilikten gelen temel değer ve erdemlere sahip ol[a]mamaları nedeniyle eksik kültürel birikimlerini ve yetersiz dünya görüşlerinin onların üzerine ne tür etkiler bıraktığı sorunsalıdır.

Bize göre Endüstri Meslek Lisesi ve Çıraklık Eğitim Merkezleri öğrencilerinin 3308 sayılı kanunun bir gereği olarak öğrendiklerini pratiğe dönüştürmek ve geliştirmek için, işletmelerde uygulamalı eğitime tabi tutulmaları sırasında karşı karşıya kaldıkları durum, kelimenin tam anlamıyla kültürel şoktur. Ergenlik çağına yeni girmekte olan gençlerin birdenbire yetişkinlerle olan beraberlikleri sonucunda hayata erken atılmalarının getirdiği psikolojik ağırlık azımsanmayacak kadar büyüktür. Henüz erken bir yaşta iş hayatına atılmak yetişkinlerin dünyasındaki meselelerle tanışmak ve bunun sonucu olarak kendi yaşıtlarından farklı bir hayat sürmenin, ileride bazı rahatsızlıklara yol açtığı da bilinmektedir. Ahi teşkilatı ile karşılaştırıldığında söz edilebilecek farklılık, ahiliğin temel kuruluşu itibariyle ahlâki prensipleri esas alıyor oluşudur. Ahilikte aynı terbiye ve ülküyü benimsemiş eğitimli, kültürlü ve değerlerle donanmış bir topluluktan söz edilebilir. Mevcut uygulamada ise erken dönemde maddi bağımsızlığını kazanma ve donanımsız ergenlerle olan birliktelik neticesi kazanılan bazı yeni davranışlar ve belli yaş dilimleri arasındaki gelgitler, gençlerin zihniyet ve ruh dünyalarında büyük değişiklikler meydana getirmektedir. Bu kültürel değişikliğin boyutları ile ilgili -yüksek lisans seviyesinde, konuyla doğrudan alakalı olmayan kısa ve dolaylı birkaç çalışma dışında- geniş ve doyurucu bir çalışma ise henüz yapılmış değildir.[97]

Bu arada artan insan gücünün ne şekilde değerlendirilebileceği meselesini de göz ardı etmemek lazımdır. Bunlara sağla-

---

[97] Bu konudaki çalışmalarla ilgili bilgi için bkz. İşler, 2006.

nabilecek eğitim imkânları ve talep edilen vasıflarda eleman yetiştirilmesi için kanun bazı imkânlar getirmektedir.

Mesleki teknik eğitim veren okullar başta olmak üzere bütün eğitim kurumlarında eğitim ve öğretim çalışmaları sırasında ortaya çıkan problemler istenilen hedefe ulaşılmasını olumsuz etkilemektedir. Bundan hareketle, konuyu sadece öğrencilerle sınırlamak doğru değildir. Buna işgücü istihdamını, eğitici kadroların seçimi ve yetiştirilmesini, eğitim verilen yerlerin uygunluğunu ve branşların ülke ihtiyaçlarıyla örtüşmesine azami dikkat edilmelidir. Bazı yörelerde okulların bölüm çeşitliliğinin azaltılması-çoğaltılması veya bölgedeki endüstri ve sanayi başta olmak üzere el sanatları ve bazı yok olmakta olan zanaatlarla çeşitlendirilmesi yoluna gidilirken radikal kararlar almakta mütereddit kalınmamalıdır.

Bu bölümde Türkiye'de mesleki teknik eğitimin Alman sisteminden ayrıldığı yönlere kısaca değinilecektir. Bu konuda özellikle Haluk İşler'in 2006 yılında doktora tezi olarak hazırladığı *Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'deki Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Sisteminin Avrupa Birliğine Uygunluğu* isimli çalışmada geniş bilgi verilmektedir. Bu çalışmaların ışığında kısa bir değerlendirme yaptıktan sonra konuyla ilgili tecrübe ve gözlemlerimize dayanan analizimizi sunmak istiyoruz.

Türkiye'de mesleki teknik eğitimin genel işleyişi şu şekildedir: Mesleki teknik eğitim, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Endüstri Meslek ve Teknik Liseleri adı altında 8. sınıftan sonra başlamaktadır. Bu okullara girişle ilgili kontenjanlar ve puanlar özellikle Bilgisayar, Elektronik, Gemicilik vb. bazı bölümlerde her yıl değişkenlik arz etmektedir. Plânlı kalkınma döneminden itibaren ülkemizde sanayileşmeye önem ve ağırlık verilmesi sonucunda meslekî ve teknik alanlarda eğitim görmüş insan gücü ihtiyacı hızla artmıştır. Dünyada sanayi ve teknoloji alanında meydana gelen hızlı gelişmeler yabancı dil bilen teknik ara insan gücü ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bunun üzerine yabancı dil

bilen teknik insan gücünü yetiştirmek amacıyla 1982-1983 öğretim yılından itibaren Anadolu Meslek Liseleri, 1983-1984 öğretim yılından itibaren de Anadolu Teknik Liseleri açılmıştır. Anadolu Meslek Liselerinin öğretim süresi, birinci yılı hazırlık sınıfı olmak üzere 4 yıl, Anadolu Teknik Liselerinin öğretim süresi ise birinci yılı hazırlık sınıfı olmak üzere 5 yıldır.

4702 sayılı Kanun ile 3308 sayılı Meslekî Eğitim Kanuna eklenen ek madde 1 ile 2001-2002 öğretim yılından itibaren öncelikle küçük yerleşim birimlerinden başlamak üzere, meslekî ve teknik eğitim alanında orta öğretim diploması, sertifika ve belge veren programların uygulandığı Meslekî ve Teknik Eğitim Merkezleri açılmıştır (MEB, Mesleki teknik eğitimin tarihçesi).

Örgün eğitimin yanı sıra açılan Çıraklık Eğitim Merkezleri aracılığıyla mesleki teknik eğitim verilmesine devam edilmektedir. Gerek Meslek Liselerinde gerekse Çıraklık Eğitimi Merkezlerinde sağlanan ortam gün geçtikçe ilerleme kaydetmektedir. Fakat 8. sınıf sonrası öğrenci kabulü sisteminin gözden geçirilmesi ihtiyacı hissedilmektedir. Puan ve sıralamanın önemi büyük olmakla beraber kabiliyet, ilgi ve alaka gibi hususlar ihmal edilmeyerek iyi yetişmiş kalifiye eleman tedarik edilmelidir.

Türkiye'deki mesleki teknik eğitim için model alınan ve teorik veya pratik yönleriyle yeterince inceleme konusu yapılmamış olan Alman Modelinin ayrıntıları ise şöyle özetlenebilir:

Model ülke Almanya'da mesleki-teknik eğitim sisteminin işleyişi

Almanya'da mesleki teknik eğitimin idari yapısına bakıldığında bunun federal siyasi idarenin bir yansıması olarak özerk bir görünüm arz ettiği hemen anlaşılabilir. Anayasaya göre gerek genel eğitim gerekse mesleki teknik eğitim ve idaresi ve konuyla ilgili mevzuatlar Eğitim Bakanlığı ve eğitimle ilgili diğer birimler-

ce ortaklaşa karara bağlanmıştır.[98] Mesleki eğitimin yürütülmesi için müdürlükler oluşturulmuş ve buralara bağlı birimler arasındaki koordinasyon bölge, eyalet ve federal devlet tarafından düzenli takip edilmektedir (Karaçivi, 2000, 78).

Almanya'da eğitim konusunda yetki ve sorumluluk, ilköğretimden başlayarak üniversiteler de dâhil olmak üzere federal devlet ile eyaletler ve mahalli idareler arasında dağıtılmıştır (Gülcan, 2005, 67). Esastan yapılacak değişiklikler merkezi federal devlette bırakılmıştır (MEB, 1996, 43). Federal Almanya Anayasasına göre federal devletin yetki ve sorumluluk alanına giren konular şunlardır: *i*. Eğitimi ilgilendiren tüm yasaların yönetmeliklerin çıkarılması, *ii*. Yükseköğretimle ilgili temel ilkelerin belirlenmesi, eyaletlerde ve yerel yönetimlerde kamu hizmetlerinin yasal düzenlemelerinin yapılması, *iii*. Bilimsel araştırmaların desteklenmesi, eğitim yardımlarının belirlenmesi, okul dışı mesleki eğitimin (çıraklık eğitim) düzenlenmesi ve eğitim alanında çalışanların özlük hakları ve ücretlerinin belirlenmesi, uzaktan öğretime katılanların desteklenmesi ve haklarının korunması, yükseköğretimin temel ilkelerine ilişkin çerçeve yasaların hazırlanması (Sağlam, 1999, 8-9).

Federal Hükümetin mesleki eğitim politikası denince şunlar hatıra gelir:

1. AB mesleki eğitim politikasının temel hedeflerinin tanımlanması,

---

[98] Türkçemizde sık yapılan bir tercüme hatasına işaret etme lüzumu görmekteyim. Almanya'nın federal yapısı gereği bizde olduğu gibi hükümette merkezi bir yapının en üst organı görünümünde Milli Eğitim Bakanlığı yoktur. Federal idarenin bir gereği olarak her bir eyaletin hükümetlerinde eğitim konularıyla ilgili olarak Kultusministerium olarak isimlendirilen Eğitim Bakanlıkları vardır. Bu sorun Türk-Alman karma eğitim komisyonlarında ortak ve belirleyici kararlar almakta iki taraf açısından bazı zamanlar güçlüklere yol açmaktadır. Çünkü bütün eyaletleri bağlayıcı ortak bir karara varmak için bütün eyaletlerin Eğitim Bakanlarının imzası ve onayına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu arada Türkçemizdeki Alman Milli Eğitim Bakanlığı tercümesi yanlış, Alman Eğitim Bakanlığı tercümesi doğru olandır.

2. Eğitim ve mesleğe girişte serbestliğin güvence altına alınması,
3. Mesleki eğitim alanında Avrupa düzeyinde işbirliği ile bilgi ve deneyim değişim ve aktarımının yoğunlaştırılması (Karaçivi, 2000, 78).

Mesleki teknik eğitim konusunda yetki eyaletlere ait olup, işletmelerdeki uygulamalı mesleki teknik eğitim ise federal devletin yetki, kontrol ve sorumluluğundadır. Fakat bu mesleki teknik eğitimi ilgilendiren bütün meselelerde, devlet, eyaletler, bölgeler ve işletmeler yoğun bir işbirliği yaparlar (Sağlam, 1999, 13-14).

Almanya'da orta öğretim sistemi eyaletlere göre 4 veya 6 yıl öğrenim süresi olan ilkokula dayalı dört okul tipinden oluşmaktadır. Bizdeki düz liseye eşdeğer olan Temel Eğitim Okulu (Hauptschule); Meslek Lisesi veya Gymnasium denilen üniversitelere hazırlayan özel nitelikli okullara öğrenci geçişini sağlayan Ortaöğretim Okulu (Realschule); üniversiteye doğrudan not ortalaması esasıyla öğrenci hazırlayan Lise (Gymnasium) ve bu sayılan okulların programlarını karma olarak yürüten Çok Amaçlı Okul (Gesamtschule). İlkokulu bitiren öğrenciler ilgi ve yeteneklerine göre bu okullardan birine devam etmek zorundadırlar.

Meslek Liselerine gelince, buraya Ortaöğretim mesleki olgunluk diploması olan öğrenciler alınmaktadır. Bu okulların uyguladıkları eğitim programları yönünden çeşitleri vardır ve uyguladıkları program ağırlığına göre öğrencileri akademik veya mesleki yükseköğretime ya da her ikisine birden hazırlarlar. Bazı eyaletlerde bu okullar, genel eğitim veren liselerde olduğu gibi, 4 yıl süren ilkokul eğitiminden sonra başlayarak 5. Sınıftan başlayarak 13. Sınıfa kadar devam eder. (EURYDICE, 1995:108; Sağlam, 1999: 39-40'daki alıntı). Bu okullarda eğitim süresi, öğrencinin önceki öğrenim durumuna ve hedeflenen bitirme derecesine göre 2-3 yıl arasında değişir. Bu okulların bazılarında yarı

zamanlı, bazılarında ise tam zamanlı öğretim yapılır.[99] Meslek Liselerine ortaöğretim 1. devreden sonra devam eden öğrenciler iki yıl (11. ve 12. sınıflar) eğitim görürler. 11. sınıfta öğrenciler haftada 12 saat okul programına ilaveten haftanın dört günü meslekle ilgili bir işyerinde çalışırlar. Okuldaki derslerin sekiz saati tüm öğrenciler için ortak ve zorunlu olan genel eğitim derslerine (Almanca, Matematik, Din Bilgisi, Beden Eğitimi vb.), dört saati de meslek derslerine ayrılır. 12. sınıfta ise haftada 32 saat tam gün eğitim verilir. Haftalık programın 20 saati genel eğitim derslerine, 10 saati meslek derslerine, 2 saati de geliştirme kurslarına ayrılır. Meslek eğitimini bitirmiş ve belli bir süre bir işte çalışmış olanlar ya doğrudan 12. sınıfa alınırlar veya tam zamanlı bir yıl, ya da yarı zamanlı iki yıl öğrenim görürler. İşletme ve büro yönetimi ağırlıklı eğitim yapılan ekonomi ve işletme meslek liselerinde eğitim tam zamanlı olarak iki yıl sürer. Ayrıca öğrenciler, bir yıl iş yerlerinde pratik çalışma yaparlar. Teknik, tasarım, ekonomi ve işletme bölümlerinde devlet sınavı ile bitirilen teknisyenlik eğitim programlarının süresi üç yıldır. Meslek liselerini bitirenler genel olarak mesleki yükseköğretime giriş hakkı veren mesleki yükseköğretim olgunluk diplomasını alırlar (İşler, 2006, 86-87).

Almanya'da mesleki teknik eğitim sisteminin başlıca özellikleri şöyle sıralanabilir[100]:

- Mesleki eğitim dual yapıya sahip olup, okul- işletme işbirliğiyle yürütülmektedir.
- 1969 yılında yürürlüğe giren Mesleki Eğitim Kanunu ile mesleki eğitimle ilgili olarak Sanayi ve Ticaret Odaları'na önemli görevler verilmiştir. Odalar bütçelerinin yaklaşık % 40'ını bu

---

[99] Meslek liseleri hakkındaki bu bölümle ilgili olarak Dr. Haluk İşler'in "*Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'deki Mesleki Teknik Ortaöğretim Sisteminin Avrupa Birliğine Uygunluğu*" İzmir 2006, (s. 86-87) isimli yayınlanmamış doktora çalışmasına, konuyla ilgili diğer yayınlar için bu çalışmanın 40 numaralı dipnotunda işaret edilen çalışmalara bakılabilir.
[100] Bu konuda daha geniş bir açıklama için bkz. Karaçivi, 2000, 80-81.

amaç doğrultusunda kullanmaktadırlar. Sanayi ve Ticaret Odaları sadece uygulayıcı değil, mesleki eğitim sistemini yönlendirici fonksiyona sahiptirler.

- Okul kitap ve malzemeleri okul tarafından ücretsiz olarak verilmekte, öğrenciler okula gidiş-dönüşleri için sigortalanmaktadırlar. (Öğrencilere ücretsiz olarak verilen tüm öğretim gereçleri öğretim yılı sonunda geri alınır.)

- Uygulamalı eğitimini sanayide (işletmelerde) yapan öğrencilere toplu sözleşmelere göre ücret ödenmesi esası getirilmiştir. Halen Almanya'da resmen tanınmış 380 meslek dalında 500.000 civarında işletme mesleki eğitim yaptırmakta ve bu sayının giderek artmakta olduğu belirtilmektedir.

- Teorik meslek dersleri öğretmenlerinin yüksek öğrenimden önce bir yıl, yüksek öğrenimden sonra ise 1-2 yıl staja tabi tutuldukları, yapılan sınav sonunda başarılı olanlara öğretmenlik görevi verildiği ve her meslek dersleri öğretmeninin iki branşı olduğu bilinmektedir.

- Almanya'da eğitim çağındaki genç nüfusun % 62'si bir mesleki eğitim programından geçmektedir.

- Öğrencilerin bitirme sınavları Sanayi ve Ticaret Odaları, Küçük Esnaf ve Sanatkârlar Dernekleri tarafından düzenlenmekte, işçi-işveren temsilcileri ve öğretmenlerden oluşan bir komisyon tarafından yapılmaktadır. Dersi okutan öğretmen komisyon üyesi olamamaktadır.

- Ekonominin her kesimi mesleki eğitimle iç içedir.

- Okul türlerinin ve programlarının zengin ve karmaşık gibi görünen yapısına rağmen, eğitim programları yatay ve dikey geçişliliğe açıktır.

- Mesleki eğitim programı takip eden öğrenci haftada 10-12 saat okulda teorik ders, 28-30 saat işletmelerde pratik ders yapmaktadır.

- Ticaret ve Sanayi Odaları ile birlikte Eyaletler Arası Sürekli Kurul, İş ve İşçi Bulma Kurumu, Küçük Esnaf ve Sanatkârlar Dernekleri, Federal Meslek Eğitim Enstitüsü, İşletmeler üstü

Mesleki Eğitim Merkezleri Almanya'da mesleki eğitimin gelişmesine büyük ölçüde katkıda bulunmaktadırlar.

- Eğitim tüm kamu okullarında parasızdır.

Almanya'da mesleki eğitimde okul-işletme işbirliği

Almanya, okul ve işletmelerde mesleki teknik eğitimin birlikte yürütüldüğü öncü ülkelerden birisidir. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu pek çok ülke bu modeli adapte etmişlerdir. Mesleki teknik eğitimin okullarda ve işletmelerde birlikte yürütüldüğü bu ikili (dual) model, sistem pratikliği nedeniyle tercih edilmiş ve bütün eyaletlerde istisnasız kabul görmüştür. "Alman meslek eğitimi sisteminin ikili yapısı (dualitesi) sadece işletme-okul ortaklığı ile sınırlı değildir. Yetki ve sorumlulukların ve finansmanın işletme (meslek kuruluşu) ile okul (kamu) arasında paylaşımı da bu ikili yapının yasal çerçevesi içindedir" (Schlaffke, 1997, 30).

Bu uygulamaların takipçisi ve denetçisi, Federal Hükümet emrindeki Federal Mesleki Teknik Eğitim Enstitüsüdür (Zengingönül, 1998, 37). Bu enstitünün görevini bizde teknik öğretmenler üstlenmektedir. İleride bunun sakıncalarına değineceğimiz için burada sadece Türkiye'de bağımsız denetçilere olan ihtiyacın aşikâr olduğunu belirtmek yerinde olur. Almanya'da yükseköğrenime geçiş için öğrenciler, 1973 yılında benimsenen ve "Numerus Clausus" adı verilen bir seçme esasına göre üniversiteye kabul edilirler (Atabay & Akın, 1996, 35).

Almanya modelinin uygulanmasıyla ilgili gözlemlerimize dayanan Türkiye ile karşılaştırma ve yorumlarımızı şöyle sıralayabiliriz:

- Almanya'da mesleki teknik eğitim Türkiye'yle karşılaştırıldığında eğitim verilen bölümlerin zenginliği ve çeşitliliği göze çarpmaktadır.
- Eğitim ve öğretim süreleri bütün bölümlerde aynı değildir. Bazı branşlarda öğrenim en az 3 yıl en fazla 5 yıl devam et-

mekte ve bu süre sonunda ciddi ve objektif bir imtihan yapılmaktadır. Öğrencin sadece iki sınav hakkı bulunmakta olup bu imtihanı başaramayan öğrenci mesleki olarak hiçbir hakka sahip değildir. Türkiye'deki bitirme imtihanları Almanya'daki meslek liseleri bitirme sınavlarına göre daha hafiftir. Dolayısıyla mezun sayımız ihtiyacımıza göre fazla olmakla beraber bir mesleği tam olarak öğrenmiş ve mesleki tecrübesini hayata geçirmek isteyenlerin sayısı hayli azdır.

- Meslek sahibi olmanın getirdiği avantaj ve artı değerler tartışılmaz derecede ücretlere yansıtılmaktadır. Ara iş gücü kaynağı tamamına yakın kısmı meslek eğitimi veren okul ve meslek eğitim merkezlerinden sağlanmaktadır. Türkiye'de olduğu gibi gerekli eğitim ve öğretimini tamamlamamış veya asıl hedefi mesleki teknik eğitim olmayan ve bu yüzden eğitimsiz veya sonradan dışarıdan eğitim tamamlamak için açılan açık lise veya akşam liselerine devam eden öğrenci sayısı daha azdır. Almanya'da mesleki teknik eğitimle ilgili ustalık, kalfalık, çıraklık belgeleri ancak gerçek hak sahiplerine verilmektedir.
- Meslek eğitimin tercih eden öğrenci sayısı ve bunlara eğitim sağlayan eğitimcilerin oranlarında farklılık mevcuttur.
- Bütçe ve ayrılan kaynak arasında da nispetsizlik söz konusudur.
- Mezuniyet sonrası öğrenim gördüğü mesleki branşta istihdam oranı Türkiye'de hayli düşüktür.
- Meslek seçiminde ciddiyet ve kararlılık ilkesi esastır.
- Mesleki teknik eğitim kurumlarına devam eden öğrencilerin öğrenime başlama yaşı Almanlarda 16 yaş ve üstü, Türkiye'de ortalama 14-16 yaş arasında değişmektedir. Türkiye'de işletmelerde çalışarak öğrenimlerini sürdüren gençler arasında 14-15 yaşlarında pek çok öğrenciye rastlanmaktadır. Maalesef ülkemizde bazı işyerlerinde 16 yaş altı elemanların ağır işlerde çalıştırılmaması konusunda hassasiyet gösterilmediği bir vakıadır.

- Almanya'da meslek liselerine girişte belirli bir düzeyde ders notları ortalaması şart koşulur. Ayrıca mezuniyet notu da iş bulma ve bir işyerinde istihdamda etkili olmaktadır. Türkiye'de bu konularda bir hassasiyet gösterilmemektedir.

- Almanya bir sanayi devi olması hasebiyle öğrencilerin staj gördükleri işletmeler; fabrika, atölye ve işyerlerinin nitelikleri ve sayısı karşılaştırılmayacak derecede büyüktür.

- Almanya'daki işyerlerinde çalışanlara sunulan sosyal imkânlar daha fazladır.

- İş güvenliği ve iş yasalarına uyma konusunda Türkiye henüz istenilen seviyeden uzaktır. Zararlı alışkanlıklara karşı önlemlere iki ülkede de dikkat edilmekle beraber sonuçları itibarıyla Almanya'da bu konu hakkında daha somut ve ciddi ilerlemeler kaydedildiği görülmektedir.

- Türkiye'de tarihte olduğu gibi Lonca sistemine benzer bazı meslek guruplarının sırf kendi mensuplarının mevcut olduğu ahilik benzeri teşekkül ve birlikler yüzyıllardır takip ettikleri metotlar çerçevesinde faaliyetlerine devam edebilmekte bu konuda hiçbir engelle karşılaşmamaktadırlar. Bizde Ahilik başta olmak üzere Lonca veya Gedik uygulaması sadece bir kültürel kült olarak muhafaza edilmekte, işleyişte sadece folklorik bir unsur olmaktan öteye gidememektedir.

Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim Konusunda Değerlendirme ve Öneriler

Türkiye'de meslek eğitimini düzenleyen 3308 sayılı kanunun kimilerine göre Alman menşeli olduğu iddia edilirse de, bazı cihetlerden ahilik sistemi ile benzeşmektedir. İlk olarak kanunun, ahi birliklerindeki esnaf (lonca)-medrese birlikteliğinde olduğu gibi okul-işyeri bütünlüğünü öngördüğü söylenebilir. Bu kanun, eğitim merkezlerinde yapılan teorik eğitim ile işyerlerinde yapılan eğitimin paralelliğini sağlamıştır. Böylece okul içi eğitim ile okul dışı eğitimin birbirlerini tamamlaması öngörülmüştür. Ahi birliklerinde de insanın bir bütün olarak ele alınıp

meslekî ve genel bilgilerin bir arada verilişi söz konusu idi. Ahilik mesleğindeki yamaklık, ilk basamak oluşu itibarıyla aday çıraklığa benzemektedir. Ahilikte öğrenim, sadece meslek öğretmeye hasredilmiyor ve genellikle akşamları veya müsait vakitlerde çırakların genel bilgi ve görgü edinmelerine yardımcı olunuyordu. Böylece onları kuru bilgilerle donatmak yerine madden ve manen olgunlaştırmaya çalışılıyordu.

Daha önce çıkarılan 2089 sayılı çırak, kalfa ve ustalık kanununun uygulanmasında çıraklara sadece meslek dersleri veriliyordu. Hâlbuki bu kanunla birlikte çıraklara dini ve ahlâki bilgiler verilmesini temin maksadıyla çıraklık eğitimi verilen bu müesseselerde meslek derslerinin yanında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri okutulmaya başlanmıştır. Bunun yanında Türkçe, Sosyal Bilgiler gibi dersler de buna ilave edilmiştir. Bu da kanuna bir takım ilavelerle Ahilikteki insanı bütün yönleriyle teçhiz edip dünya ve ahiret saadetini sağlamaya çalışmak prensibiyle özdeşleşmektedir.

Çırak-kalfa-usta üçlüsüne giden yolda ahilikteki çalışmalar ve yapılan törenler bugünkü kanunun muhteviyatına yansıtılmıştır. Ahi birliklerindeki çırakların kalfalığa geçmeleri, kalfalıktan ustalığa geçiş süreçleri tespit edilmiştir. Bazı yörelerde hala sürdürülen meslek öğrenimin çeşitli aşamalarındaki ilerlemelerle alakalı törenlere izin verilmiştir. Bu yönüyle kanun, esnaf ve sanatkârlar tarafından "ahilik sistemine dönüş" olarak değerlendirilmiştir.

Yine bu kanunla çırakların üst bir öğrenime geçişleri sağlanmıştır. Böylelikle yetişen çırakların, sosyal mobilete gereği yatay ve dikey geçişlerle meslek lisesini tamamlayıp üniversiteye kadar devam etmeleri mümkün olmaktadır.

Bu kanunla birlikte endüstri kuruluşlarının ihtiyacı olan elemanları kendi bölgelerinde karşılamaları sağlanmıştır. Tabi ki her yıl artan bu ihtiyaçları karşılamak için açılacak okulların sayısı sürekli artması gerekmektedir.

Ahilik sisteminin yeniden doğuşu diyerek iddia edilen ve Türkiye'deki mevcut mesleki teknik eğitime ve özellikle uygulamalarda getirdiği bazı yeni düzenlemeler nedeniyle reform olarak kabul edilen 3308 sayılı kanunun tatbikatı esnasında ortaya çıkan bazı olumsuz sonuçlar ve aksaklıklar da söz konusudur. Bunları öğrenci, okul, işyeri açısından olmak üzere üç kısımda incelemeye çalışacağız.

1. Öğrencilerle ilgili ortaya çıkan mahsurlar:

- Öğrencilerin bu uygulamadan sonra gözle görülen en büyük eksiklikleri öğrenci disiplininden uzaklaşarak okulun kontrolünden ayrılmış olmaları ve bu ikili eğitimi eksik değerlendirmeleridir. Bu sahada görevli çeşitli okul müdürleri ve idareciler başta olmak üzere diğer öğretmenler; özellikle büyük şehirlerde öğrencinin işletmelerde değişik bir kültürel yapı kazandığını belirtmektedir. İdarecilerin açıklamalarına göre öğrenciler işletmelerde öğrenci vasfına yakışmayan çeşitli davranış kalıplarına girmişlerdir. Bu durum işletmelerin büyüklüğü veya küçüklüğüne göre değişebildiği gibi işkoluna göre de değişiklik gösterebilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlemiş olduğu temel ilke ve prensipler diğer okullardan farklı bir duruma bürünmektedir.
- Endüstri Meslek Liseleri yeni uygulama ile birlikte büyük oranda kapasite artışına gitmiştir. 50-60 kişilik sınıflarda eğitim kalitesini korumak mümkün olamamaktadır. Bilgi eksikliği ile gittiği işletmelerde öğrenciler, okuldaki eğitimi beğenmemeye veya küçük görmeye başlamıştır.

- Öğrencilerle yapılan görüşmelerde pek çoğunun ortaokullarda yeterince başarılı olmadığı, başarılı olanların elektronik, bilgisayar vb. bölümleri tercih ettikleri, yine bunların teknik liseye geçtikleri görülmektedir.

- Bazı öğrenciler ailelerinin baskısı sebebiyle istemeyerek bu okullara geldiklerini ifade etmektedir.

- Öğrencilerin işletmelerden aldıkları ücret azlığına rağmen bazı kötü alışkanlıklara başladıkları (içki, sigara, kahvehanelerdeki çeşitli oyunlar, atari salonları) tespit edilmektedir.

- Çalıştıkları işyerlerinde farklı yaş gruplarındaki kişilerle beraber olmaları ve bu kişilerin tahsil ve ahlâk seviyelerinin düşük oluşu öğrencileri olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

- Öğrencilerin ikinci sınıftan itibaren başlayan uygulamalı eğitimlerinin 2 gün okul 3 gün işletme şeklinde düzenlenmesiyle, işletmelerde geçirilen sürenin devam ettikleri mesleki teknik okullardan % 50 oranında fazla oluşu öğrencilere işçi mi öğrenci oldukları konusunda mütereddit bir durum oluşturmaktadır. Üç gün okul dışında işletmelerde geçirilen sürenin oluşturduğu hava onları derslere konsantre olmalarını engellemektedir.

- Öğrencilerin bir kısmı işyerlerini kendileri bulduklarından buralarda tanıdık, yakın veya akraba ilişkileri yüzünden işletmelere devamı aksamakta veya hiç devam etmemeleri durumu ortaya çıkabilmektedir.

2. Okul açısından ortaya çıkan mahsurlar:

- Öğrencilerin iş ve beceri eğitimi yaptıkları atölyelerde gerekli malzemenin eksikliği veya geç intikali gibi durumlar neticesinde öğrenciler eksik bilgi ile işletmelere gönderilmekte ve çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedirler.

- Özellikle teknik öğretmen eksikliği eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

- Öğrenci sayısındaki fazlalık, derslik yetersizliği ve atölyelerde gerekli makinelerin yetersizliğine sebep olmaktadır.

- Okullar sanayi bölgeleri ile paralel bir şekilde inşa edilmediği için ulaşım zorlukları yaşanmakta, bu durum, öğretmenlerin koordinatörlük görevlerini gereği gibi yerine getirmelerini engellemektedir.

- Pek çok okul, geçmiş dönemlerden günümüze kadar gelen pek çok branşı içinde barındırmakta ve bu bölümlerin bazıları, bölge ve okulun bulunduğu yerdeki endüstri ve sanayi organizasyonlarıyla ilgisiz bulunmaktadır.

- Bazı okullarda açılan bölümler bölgenin ihtiyacı olmayacak elemanları yetiştireceği için bu bölgelerde yetişecek elemanları ihtiyaç duyulan yerlere göndermek çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu husus özellikle pek çok değerli uzmanımız tarafından tespit edilmiş ve eleştirilmiştir (Bilgiseven, 1982, 91). Bu durum, eğitimde semeresiz yatırım diyebileceğimiz bir olguya neden olmaktadır (Erkal, 1992, 100-102).

- Bu okullardaki öğretmenlerin yapılan pek çok teşvike rağmen özel sektörü seçmelerinin nedenlerinin araştırılması gerekmektedir. Zira bu durum eğitim ve öğretimin aksamasına yol açmaktadır.

- Okullarda kurulmuş olan döner sermayelerin öğretmen ve öğrenci lehine tekrar düzenlenerek buralardan elde edilen gelirler üzerindeki kesintilerin kaldırılması veyahut öğrencilerin sigortalanmasında olduğu gibi devlet tarafından karşılanması gerekmektedir.

- Okul kontenjanlarının bölgedeki mevcut işletmelerin durumuna göre azaltılması veya çoğaltılması söz konusu olabilmelidir. Zira bazı bölümlerdeki öğrencilere gereken sayıda işletme bulmak güçleşmektedir. Hatta bazı öğrencilerin yerleştirildikleri işletmeler öğrenim gördükleri mesleki eğitimle dolaylı olarak alakalı veya hiç alakasız olabilmektedir.

- Büyük şehirlerde işletmelere koordinatörlük ile görevli öğretmenlerin rahatlıkla gidip gelmelerini temin güçlüğü vardır.

- Öğretmenlerin hizmet içi eğitim programları cazip bir hale getirilip yaygınlaştırılması, böylelikle gelişen teknolojileri takip etmelerinin sağlanmasına yönelik faaliyetler yeterli değildir.

3. İşletme açısından ortaya çıkan mahsurlar:

- Öğrenciler işletmelerde diğer çalışanlarla aynı pozisyonda tutularak, onlardan aynı derecede beceri ve maharet istenmektedir.

- Öğrencilerin iş yasalarında yasaklanmış ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılabilmeleri, iş süreleri, ara dinlenmeleri, hafta tatili, milli bayram ve umumi tatil günlerinde çalıştırılmalarıyla ilgili hükümler yasada açıkça belirtilmemesi sebebiyle bu konularda istismarlar görülmektedir.

- Öğrencilere yasada yer almayan şekilde fazla mesai gibi hususlarda baskı yapıldığı öğrenciler tarafından ifade edilmiştir.

- Öğrenciler işletmelerde mesleki bilgi ve beceri işleri yaptırılacağı kanunda belirtildiği halde rutin işlerle meşgul edilmekte, bu durum onların yetişmelerini doğrudan etkilemektedir.

- Özel sektöre ait işletmelerde öğrencilere gerekli sayıda belge sahibi usta öğretici temin edilememiştir.

- İşletmelerin bazılarında kız öğrenciler için gerekli Türk-İslam örf adet ve geleneklerine uygun bir ortamın bulunamayışı bu öğrencilerin ahlâken ve mesleki bakımından dejenerasyonuna yol açmaktadır.

- 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmelerde öğrenci istihdam edilmesi zorunluluk arz etmektedir. Yeni yasayla birlikte 50'den az işçi çalıştıran işletmelerde de istenirse öğrenci istihdamı yapılabilmesi işletme sayısının artmasına ve öğrencilerin alternatif iş yerleri bulmalarını kolaylaştırmıştır. Aslında küçük işletme olarak kabul edilen bu tür işyerlerinde öğrencinin yetişmesine uygun bir ortam olup olmadığı her zaman tartışma götürür bir meseledir. Zira bu küçük işletmelerde ucuz işgücü olarak istihdam edilen öğrencilerin branş dışı işlerde çalıştırılmaları onların edinmeleri gerekli olan mesleki beceri ve tecrübeler kazanmalarına engel olmaktadır.

- İşletmelerdeki öğrencilerin grev veya lokavt durumlarında takınacakları tavır yasanın 22 maddesinde belirtilmiş olmakla beraber bu durum sendikaların grev ve lokavt kapsamı dışında kalan öğrencilerin eğitimlerinin ne olacağı konusunda bir çözüm göstermemektedir. Yani Usta öğreticileri ve çalışma arkadaşları kanunen onlara tanınan bir grev hakkını kullanırlarken onların eğitiminin okul ortamında değerlendirilmesi için ek düzenlemeye ihtiyaç vardır. Örneğin 5000 veya 10.000 civarında işçi istihdam eden işletmelerde 50 ile 100 civarında öğrenci çalışacaktır. Bu öğrencilere rehberlik edecek usta öğreticilerin grev veya başka nedenlerle öğrencileriyle mesleki anlamda yetiştirilmeleri için gerekli eğitimi verememeleri bunun yol açacağı sonuçları önlemek adına çözüm üretmek gerekir.

- İşletmelerde usta öğreticilerin eğitim ve öğretim için çalışmaları gereken zaman onların daha çok gelir elde edebildikleri iş saatleriyle çatışmaktadır. Bu sebeple maddi açıdan ciddi rakamlara ulaşan kayıpları söz konusudur. En azından bu saatlerdeki ücretlendirmelerde iyileştirmeler şarttır.

- İşletmelerde verilen iş eğitimi ve meslek dallarının okullardaki mevcut branşlarla ilgisizliği meslek eğitimini olumsuz etkilemektedir. O bakımdan mesleki eğitim verilen bölümlerde bazı ek meslek dallarının açılması gibi güncelleştirmelere ihtiyaç vardır

- *Çözüm Önerileri*

- Öğrencilerin işletmelerde eğitim görmeleri sonucu ortaya çıkan çift kişilik rollerinde okul yönünün ağır basmasının sağlanması ve bu hususun devamlı bir şekilde öğrencilere vurgulanması gerekmektedir.

- Öğrenciler için işletmelerdeki beceri eğitimi Lise 1. sınıfın yaz tatili dönemine alınıp aradaki bu boşluk değerlendirilmelidir. Gerekirse Lise 3. sınıfın ilk sömestr sonunda işletmelerden öğrenciler çekilip okul içinde verilecek bir eğitimle eksiklerinin

telafisi cihetine gidilmelidir. Bu bir dönem içinde verilecek yoğun bir eğitim öğrencinin öğrencilik vasfına dönüşünü sağlayabilir.

- Öğrencilerin okudukları meslek dallarıyla ilgili uygun evsaflara haiz işletme bulunamaması ihtimali düşünülerek en azından bazı öğrencilerin kendi okullarında ve atölye imkânları ölçüsünde ilgili bölümlerde pratik eğitimlerini sürdürmelerine imkan sağlanmalıdır.

- Öğrencilerin kontrollerinin ciddi bir biçimde yapılması ve kâğıt üzerinde değerlendirme yapılmasının önüne geçilmelidir.

- Büyük şehirlerde işletmelerde koordinatörlük ile görevli öğretmenlerin okul imkânlarıyla ulaşımlarının sağlanması temin edilmelidir.

- Öğrencilerin gittikleri işletmeler hakkında görüşleri dikkate alınıp, yapılacak test ve anketlerle işletmelerin durumu tespit edilmelidir.

- İşletmelerde görevli usta öğreticilerin, görevlerinin bilincinde olmaları sağlanmalıdır.

- İşyerlerindeki diğer çalışanlarla olan münasebetleri hususunda öğrencilere sık sık tavsiye ve bilgilendirmede bulunulmalıdır.

- Okul kapasiteleri gözden geçirilerek öğrenci alımı yapılmalıdır.

- Başarılı öğrencilerin meslek okullarını tercih etmesini temin maksadıyla gerekli önlemler alınmalıdır.

- Daha çok tercih edilen bölümlerin sayısı arttırılmalıdır.

- Okullar için gerekli malzemenin zamanında ve yeterli olarak temin edilmesi gerekmektedir. Ayrıca bütün bölümlerde atölye ve teorik ders eğitimi için gerekli öğretmen, eleman ve teknisyenin istihdamının sağlanması gereklidir. Öğrencinin eği-

timini tam ve eksiksiz alması, gittiği işletmelerde kendi bilgisine güvenini sağlayacaktır.

- Okulların sanayi bölgelerinde olmayışı yüzünden ortaya çıkan ulaşım zorluğu giderilmeye çalışılmalıdır. Yeni kurulacak okullar bu bölgelerde inşa edilmelidir.

- Endüstri Meslek Liselerinde hangi bölümlerin açılacağı, okulun bulunduğu bölgenin beşeri, coğrafî, iklim, tabii kaynaklar açısından özellikleri dikkate alınarak düzenlenmelidir.

- Meslek okullarında her yıl yeni alınacak öğrencilerin bölümlerinin kontenjanı dallara alınacak öğrencilerin kontenjanları ve alınacak öğrenci sayısının tespitinde ortaklaşa hareket etmek zorunludur.

- Öğrencilerin, mezun oldukları bölgede istihdam edilmesi için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Aksi halde bu eğitim, semeresiz yatırım anlamına gelecektir.

- Teknik öğretmenlerin özel sektöre kaymalarını önleyecek teşviklerin artırılması ve gereken eleman temini için Milli Eğitim Bakanlığı ile YÖK arasında işbirliğine gidilmesi gerekmektedir.

- Okul döner sermayeleri aracılığıyla atölyelerde çeşitli ticarî amaçlı çalışmalar artırılmalı; öğrenci ve öğretmenlerin buralardan gelir temin düzeyi geliştirilmelidir. Döner sermayeden yapılan kesintiler devlet tarafından karşılanıp daha fazla gelirin öğrenci ve öğretmene transferi gerçekleşmelidir.

- Okullardaki kontenjanların artırılması ve azaltılması işletmelerin sayılarıyla eşdeğer oranda düzenlenmelidir.

- Öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlan cazip bir hale getirilip yaygınlaştırılması, gelişen teknolojileri takip etmeleri için gerekli çalışmaların ciddiyetle yapılması gerekmektedir.

- Başka ülkelerde ilgili bölümlerle temasa geçilip öğretmenler yurtdışına gönderilmeli, bilgi ve tecrübelerinin geliştirilmesi amacıyla uzun ve kısa vadeli programlar düzenlenmelidir.

- İşletmelerde öğrencilerin diğer çalışanlarla aynı şekilde değerlendirilmeyip öğrenci oldukları unutulmamalıdır.

- Öğrencilerin iş kanunlarında yasaklanmış, ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaları, öğrencilere fazla mesai yaptırılması veya cumartesi-pazar günleri çalıştırılmalarının önüne geçilmelidir. İş süreleri, ara dinlenme, hafta tatili, milli bayram ve umumî tatil günlerinde çalışma durumlarıyla ilgili hususlar kanuna ilave edilmelidir.

- İşletmelerin yukarıdaki esasları çiğnemeleri durumunda çeşitli caydırıcı cezalar konulmalıdır.

- Öğrencilerden bir kısmına işletmelerde mesleki bilgi ve beceri işleri yaptırılmayıp rutin işlerle meşgul edilmelerinin önüne geçilmelidir. Gerekli eğitimin verilmemesinde işletmelerden öğrenciler alınıp başka işletmelere yerleştirilmelidir.

- İşletmelerde ehliyetli ve belge almış usta öğreticilerin bulundurulması hususuna dikkat edilmelidir.

- Özellikle kız öğrencilerin yerleştirildiği işletmelerde hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir. Uygun ortam temin edilemediği durumlarda okullarda gerekli eğitim verilmesine çalışılmalıdır.

- İşletmelere öğrenci yerleştirilirken 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işyeri olma şartı aranmalı; nitelikli, güvenilir, denenmiş işletmeler tespit edilmelidir.

- Okulun, teknik donanım bakımından geliştirilmesi, okul ile işletmeler arasında bu bakımdan farkın azaltılması, okuldaki eğitimin ciddiyetini olumlu yönde etkileyecektir.

- Öğrencilerin grev ve lokavt durumları belirtilmiş olmakla beraber Sendikayla çatışmaya düşmemeleri için ek düzenlemeler yapılmalıdır.

- İşletmelerde görevli usta öğreticilerin gündüz görevlendirilmelerinde ortaya çıkan maddi kayıp giderilmelidir.

- İşletmelerdeki bazı branşlarda eğitim verilmediği bir vakıadır. Bu durumda uygun okullara ilave bölümler eklenmelidir.

- Milli Eğitimin en önemli gayesi, milli kültür, ahlâk ve şuur sahibi, memleket sever ve milliyetçi vatandaşlar yetiştirmektir. Türkiye'de ortaöğretim ve mesleki teknik eğitimin en önemli hedefi bu olmalıdır.

- Mesleki ve teknik eğitimin teşviki için gerçekçi tedbirler alınmalıdır.

- Mesleki ve teknik eğitimde insan gücü ihtiyaçlarının yoğun olduğu sahalara öncelik verecek şekilde burs sistemi geliştirilmelidir.

- Endüstri Meslek Liselerinin orta kısımları açılarak mesleki ve teknik önbilgiler verilmelidir (Orhim Görüşler Serisi s. 238).

Sonuç

Tarihimizde önemli bir yer teşkil eden fütüvvet ve ahilik teşkilatı, bugün de çalışma hayatında gelinmesi gereken noktalara yol gösteren öncü bir müessesedir. Bu müessese ve onun öngördüğü anlayış, yeni bir ruhla tekrar hayatiyete geçirilmelidir. Bunun için çalışma hayatında etkin olan kurum ve kuruluşların, tek bir çatı altında gevşek bağlı bir konfederasyon şeklinde bir araya gelerek meselelerin halline çalışmaları gerekmektedir. Fütüvvet ahlâkının esası olan mahviyet ve alçak gönüllülükle birbirlerine yardımcı ve destek olmaları, meslek eğitiminin amaçlarına ulaşmasını kolaylaştıracaktır.

Ahilik çatışmacı ve tefrikaların kol gezdiği toplum anlayı-

şının karşısındadır. Bireylerin menfaatini toplumun menfaatinden üstün görmez. Bu prensiplerle bezenmiş bir toplulukta rekabet, sadece daha iyiyi elde etmek uğruna yapılır. Tesanüt ve dayanışma had safhada olduğu için dış etkenler ve etkiler en aza indirgenebilir.

Bugün ahiliğin bıraktığı boşluk değişik müesseselerle doldurulmaya çalışılsa da işlevleri büyük ölçüde ifa edilememektedir. Özellikle gençleri yönlendirme ve toplumdaki ödevlerine hazırlama bakımından ahilik sonrası oluşturulan kurumların yetersiz kaldığı bir vakıadır. Ahilerin yeni yetişen gençlerle olan meşguliyeti "ağaç yaşken eğilir" atasözündeki anlayıştan kaynaklanmaktadır ve bu buna benzer sözlerle ilintilenilebilir. Gençlik bugün bu tür kanaat önderlerinin desteklendiği ahilik benzeri kurumlara daha çok ihtiyaç duymaktadır. Bugün böyle bir yapıdan yoksun olarak yetişen gençlerimiz gelecek korkusu içinde yarınlarından endişeli, nereye ait olduğundan bihaber kimlik buhranı içinde farklı kültürlerin tesiri altında kalmaktadır.

Türkiye'de gelişen sanayi ve endüstri, zihniyet dünyamızı da etkilemekte ve tüketim kalıpları da değişmektedir. Her şeye sahip olma hırsı toplumumuzda rüşvet, yolsuzluk, iltimas, adam kayırma gibi toplumsal hastalıkları tetiklemektedir. Sadece tüketen ve üretmeyen, kendisi için yaşayan bir insan tipi karşımıza çıkmaktadır. Her şey ücrete veya maddi bir objeye benzetilmektedir. Tasarruf zem edilerek kınanmakta, tüketim her türlü vasıtalarla teşvik edilmektedir. Bütün bunlar insanı yalnızlaştırmada ve bencilleştirmektedir (Adalı, 1986, 2-3). Ahiliğe yeniden dönüp bakma ihtiyacını daha net ifade etmek için günlük gazete ve medya araçlarında yer alan haberlere bir göz gezdirmek bile yeterlidir. Hayatın merkezine insanın konduğu ve her şeyi onun daha fazla müreffeh olması için bir vasıta kılındığı toplum anlayışına duyulan ihtiyaç ortadadır. Bu arada insan dışındaki diğer canlıları (hayvan ve bitki) hatta cansız varlıkları tabiatta Allah tarafından konulmuş bir dengenin parçası olarak kabul eden ve

onları yok eden değil, onlardan istifade eden ve geliştiren bir anlayışa ihtiyaç vardır.

Çıraklık ve mesleki teknik eğitim konusunda hedeflere ulaşmada ilerlenme sağlanmışsa da istenilen noktadan hala uzak olduğumuz bir gerçektir. Yüzyıllarca meslek eğitiminde model olmuş ahilik anlayışının bugün için uygulanabilirliği örnekleriyle ortaya konulmalıdır. Mesleki teknik eğitimdeki çeşitlendirme ve zenginleştirme faaliyetlerinde esas ölçü, bunu yapmaya yetecek kaynağın oluşturulması ve ülkenin buna duyacağı ihtiyaçla paralellik arz etmesi gerektiği gerçeğidir. Bu tür bir eğitim için gerekli olan kaynakların israfını en aza indirgeyen yeni bir sisteme geçme zorunluluğu ortadadır. Milli eğitim ve kültür şuralarında alınan kararların hayatiyete geçirilmesi konusunda ihmal ve boş vermişlikten farklı bir tutum izlenmelidir.

KAYNAKÇA

Adalı, S. (1986). *Katılmalı yönetim*. İstanbul.

Akın, N. & Atabay, S. (1996). *Avrupa Birliği ülkeleri eğitim politikaları*. Ankara.

Aksu, Ö. (1988). *İşçi ve sendika hareketleri*. İstanbul.

Akyüz, Y. (1989). *Türk eğitim tarihi* (3. basım). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Arpaguş, S. (2007). Pir. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ateş, S. (1977). *Tasavvufta fütüvvet*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Atik, K. (2004). Ahilik teşkilâtı ve Türkler üzerindeki etkileri. *G.Ü. AKAM Ahilik Araştırmaları Dergisi*, *1* (l), s.1-19.

Başaran, S. (1991). *Endüstri Meslek Lisesi son sınıf öğrencilerinin lise meslek dalları ile yüksek öğretimde seçmek istedikleri meslekler arasındaki ilişki*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Bayram, M. (1981). Ahi. *İslami Bilgiler Ansiklopedisi*, 1, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bayram, M. (1986). Anadolu Selçukluları zamanında ahi teşkilatının kuruluşu ve gelişmesi. *Ahilik ve esnaf: Konferanslar ve seminerler*. İstanbul: Esnaf ve Sanatkârlar Dernekleri Birliği.

Bilgiseven, A. K. (1982). *Eğitim sosyolojisi*. İstanbul.

Cahen, C. (1986). İlk ahiler hakkında. *TTK Belleten*, 197, s.591-601.

Çağatay, N. (1952). Fütüvvet-ahi müessesesinin menşei meselesi. *AÜİFD*, 1, s. 59-84.

Çağatay, N. (1976). *Fütüvvetçilikle ahiliğin ayrıntıları*. Ankara.

Çağatay, N. (1976). Fütüvvetçilikle ahiliğin ayrıntıları. *TTK Belleten*, 159, s.423-488.

Çağatay, N. (1981). *Bir Türk kurumu olarak ahilik*. Konya, s.159-171.

Çağatay, N. (1982). Anadolu'da ahilik ve bunun kurucusu Ahi Evran. *TTK Belleten*, 182, s.423-435.

Çağatay, N. (1990). *Ahilik nedir*. Ankara.

Ergün, M. (1982). *Atatürk devri Türk eğitimi*. Ankara.

Erkal, M. (1992). *Sosyoloji* (4.basım). İstanbul.

Erken, V. (2008). *Bir sivil örgütlenme modeli: Ahilik*. Ankara.

Evliya Çelebi (1996). *Seyahatname*. Orhan Şaik Gökyay (haz.), İstanbul.

Gemici, N. (1993). *Türkiye'de mesleki teknik eğitimin gelişimi ve Endüstri Meslek Liselerinin durumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Gölpınarlı, A. (1949-1950). İslâm ve Türk illerinde fütüvvet teşkilâtı ve kaynakları. *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, *11*(l-4)

Güllülü, S. (1977). *Ahi birlikleri*. İstanbul.

Gündüz, İ. (1983). *Osmanlılarda devlet-tekke münasebetleri*. İstanbul.

Güngör, E. (1995). *Türk kültürü ve milliyetçilik*. İstanbul.

İbn Batuta (ts.), *Rıhletü İbn Batuta*. Beyrut.

İşler, H. (2006). *Avrupa Birliğine uyum sürecinde Türkiye'deki mesleki teknik ortaöğretim sisteminin Avrupa Birliğine uygunluğu*. İzmir.

Karaçivi, C. (2000). *Türkiye'de mesleki ve teknik eğitim*. Yayın-

lanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Kazıcı, Z. (1988). Ahilik. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s.539-541.

Köksal, M. F. (2008). *Ahi Evran ve ahilik*. Kırşehir.

Köprülü, F. (1988). *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kütükoğlu, M. (1986). Osmanlı esnafında oto-kontrol müessesesi. *Ahilik ve esnaf: Konferanslar ve seminerler*. İstanbul: Esnaf ve Sanatkârlar Dernekleri Birliği.

MEB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü (1996). *Avrupa Birliği üye ülkelerinin eğitim sistemleri*. Ankara.

MEB, *Mesleki teknik eğitimin tarihçesi*, http://etogm.meb.gov.tr/index.asp?sayfa_id=300&sayfa=tarihce_mesleki (erişim: 2009-12-23)

MEGSB Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü (1988). *Endüstriyel teknik öğretimde gelişmeler*. Ankara.

Muallim Cevdet (2008). *İslam fütüvveti ve Türk ahiliği İbn-i Batuta'ya zeyl* (Çev: Cezair Yarar). İstanbul: İşaret Yayınları.

Muallim Cevdet (1335/1919). İslam Türk teşkilat-ı medeniyesinden ahiler müessesesi. *Büyük Mecmua*, no: 5 (Nisan) ve 10 (Haziran).

Mucuk, İ. (1987). *Modern işletmecilik*. İstanbul: Der Yayınları.

ORHİM (1987). *Görüşler serisi: Çıraklık ve meslek edinme kanunu ile memurlar ve isçiler ile bunların emeklilerine konut edindirme yardımı yapılması hakkında kanunun uygulamaları ve alınması gerekli tedbirler*. İstanbul: Orhim Yayınları.

Sağlam, M. (1999). *Avrupa ülkelerinin eğitim sistemleri*. Eskişehir.

Sakaoğlu, N. (2003). *14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'de eğitim*. İstanbul.

Schlaffke, W. (1997). *2000'li yıllar eşiğinde meslekî eğitim ve Türkiye için yeni açılımlar uluslararası sempozyumu* (29-30 Nisan 1997). Ankara: MEKSA Yayınları.

Sezgin, İ. (1986). *Çıraklık ve mesleki eğitimi kanunu ve yeni mesleki ve teknik eğitim sistemi*. Ankara: MEB.

Soykut, R. (1971). *Orta yol ahilik*. Ankara.

Şahin, İ. (1988). Ahi Evren. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Tabakoğlu, A. (1986). *Türk iktisat tarihi*. İstanbul.

Taeschner, F. (1953-1954). İslam ortaçağında futuvva (fütüvvet teşkilatı) (Çev: Fikret Işıltan) *İÜİFM*, 15(1-4), s. 1-7.

Taeschner, F. (1962). Eine schrift des Sihabeddin Suhra-wardi über die futuwa. *Oriens*, 15.

Taeschner, F. (1972). İslâm'da fütüvvet teşkilatının doğuşu meselesi ve tarihi çizgileri (Çev: Semahat Yüksel). *TTK Belleten*, 36, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Osmanlı devlet teşkilatına medhal*. Ankara.

Güzel, H. C. (1981). Türkiye'de ortaöğretim ve mesleki teknik eğitim. *Milli Eğitim ve Din Eğitimi: Tebliğler, Müzakereler, Sonuçlar*, Ankara: Aydınlar Ocağı, s.96-128.

Zengingönül, O. (1998). *Avrupa Birliği'nde mesleki teknik eğitime yeni yaklaşımlar ve Türkiye için bir uyum analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.